

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

2008 FİNANSAL KRİZİNİN
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve YETİMOĞLU

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

2008 FİNANSAL KRİZİNİN
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve YETİMOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Alpaslan SEREL

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün İktisat Anabilim Dalı'nda 201412505018 numaralı Merve Yetimoğlu'nun hazırladığı "2008 Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 07.11.2018 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan (Danışman)

Prof. Dr. Alpaslan SEREL

Üye

Doç. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR

Üye

Doç. Dr. Mehmet YILGÖR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

...../...../2018

Enstitü Onayı

Doç. Dr. H. İbrahim SAHİN

ÖNSÖZ

Bu çalışmada dünyada ve ülkemizde etkileri görülen 2008 finansal krizinin Türk bankacılık sektörüne etkisi analiz edilmiştir. Analize temel olmak üzere 2008 finansal krizi öncesinde, kriz sürecinde ve sonrasında Türk bankacılık sektöründeki gelişmeler diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Türk bankacılığının bu krizden çıkmak için alınan önlemler ile birlikte günümüzdeki durumu belirtilmiştir.

Tez çalışmam süresince bana yol gösterip; desteğini, sabrını ve zamanını benden esirgemeyen sayın danışmanım Prof. Dr. Alpaslan SEREL'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca; sevgili eşim Burak YETİMOĞLU, biricik annem Hatice ÖZDEMİRLER ve can babam Hakkı ÖZDEMİRLER'e benden her türlü desteklerini esirgemedikleri için sonsuz teşekkür ederim. Güzel tatlı kızım Begüm YETİMOĞLU; bu süreçte bütün gücüm, dayanağım ve yeri en ayrı olan sen oldun, beni kamçılayan destek yazıların, yaptığın resimler, gülüşün bile her umutsuzluğumda aylarca bana en büyük destek oldu... Hepiniz iyi ki varsınız, asla yeri doldurulamayacaksınız.

Merve YETİMOĞLU

Balıkesir, 2018

ÖZET

2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

YETİMOĞLU, Merve

Yüksek Lisans, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alpaslan Serel

2018, 120 Sayfa

Global ölçekli finans sektöründe, olası herhangi bir sorun meydana gelmesi uluslararası boyuttan bireye kadar bütün finansal ölçeklerde önüne geçilmesi ve atlatılması zor sonuçlar meydana getirebilmektedir. Bu tür olumsuz sonuçlar; finansal kriz olarak değerlendirilirken; finansal krizle meydana gelen istikrasızlığın ve ülkelerin gerek kendi içlerinde gerekse küresel ilişkileri açısından bir güvensizlik ortamının oluşması kaçınılmazdır. Bu güvensizliğin giderilmesi noktasında uluslararası ölçekte ülkelerin ve finans kurumlarının 2008 yılı finansal krizinin aşılmasına yönelik yaptıkları bazı iyileştirme ve değişim kararları söz konusudur. 2008 yılı finansal krizinin dünya ekonomisi ve küresel ölçekli finans kuruluşlarına olan etkisi ve Türkiye bankacılık faaliyetlerine olan yansımalarının ayrıntılı olarak ele alınması kriz öncesi ve sonrasındaki koşulların değerlendirilmesi, krizin algılanması, benzer olası sorunların önceden tahmini ve gerekli tedbirlerin alınması noktasında önem taşımaktadır.

Finans kurumlarınca yanlış alınan kararlar ve uygulanan para politikaları neticesinde Amerika’da başlayıp, global ölçekli bir domino etkisiyle tüm dünyada finansal yapıları olumsuz etkileyen 2008 finans krizine karşı, tüm dünya ülkeleri ile paralel Türkiye’de de alınan kararlar ve uygulamalar kaçınılmaz olmuştur. Başlayan iyileştirme sürecinin Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörü üzerindeki etkileri günümüzde de devam etmektedir.

Global ölçekli alınan bu kararlar neticesinde; her ülkede veya finans kuruluşunda pozitif yönlü bir kazanım ve fayda sağlamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye bankacılık sektörü, Türkiye’de 2008 finansal krizi, Basel süreçleri, 2008 yılı finansal krizi.

ABSTRACT

THE IMPACT OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE TURKISH BANKING SECTOR

YETİMOĞLU, Merve

Graduate Thesis, Department of Economics

Adviser: Prof. Dr. Alpaslan Serel

2018, 120 Page

In the global financial sector, any possible problems can be avoided in all financial scales, from the international dimension to the individual, and difficult results can arise. Such negative consequences; as a financial crisis; it is inevitable that there will be an atmosphere of uncertainty in terms of the instability of the financial crisis and the global relations of the countries as well as their own. At the point of eliminating this insecurity, there are some improvements and amendments made at the international level to countries and financial institutions in overcoming the 2008 financial crisis. The impact of the 2008 financial crisis on the world economy and global financial institutions and its reflection on Turkey's banking activities is a crucial factor in assessing the pre- and post-crisis conditions, perceptions of the crisis, anticipation of similar probable problems and taking the necessary precautions.

Decisions and implementations in Turkey, parallel to all the countries of the world, have become inevitable against the financial crisis of 2008, which started in the USA due to wrong decisions made by institutions and applied monetary policies and adversely affected financial structures all over the world with the influence of a global domino. The effects of the ongoing recovery process on the Turkish economy and the banking sector continue today.

As a result of these global scale scorecards; has not achieved a positive gain and benefit in every country or financial institution.

Keywords: Banking sector in Turkey, 2008 financial crisis in Turkey, Basel processes, financial crisis 2008.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. AMAÇ	1
1.2. ÖNEM	2
2. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN GELİŞME SÜRECİ VE ETKİLERİ	3
2.1. FİNANSAL SİSTEM VE KRİZ SÜRECİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1.1. Mortgage Piyasası ve İşleyişi	6
2.1.1.1. Borçlular ve Kredi Verenler Açısından Mortgage Piyasası.....	9
2.1.1.2. Yüksek Riskli Kredileri Menkul Kıymetleştirme Açısından Mortgage Piyasası.....	10
2.1.1.3. Kredi Derecelendirme Kuruluşları Açısından Mortgage Piyasası	12
2.2. KÜRESEL KRİZİN GELİŞİMİ VE SONUÇLARI.....	13
2.2.1. 2008 Finansal Krizinin Küresel Krize Dönüşme Süreci.....	15
2.2.2. Krizin Uluslararası Piyasalardaki Etkisi	16
2.2.2.1. Krizin Genel Olarak Dünya Ekonomileri Üzerindeki Etkisi	17
2.2.2.2. Krizin Genel Olarak Dünya Bankaları Üzerindeki Etkisi.....	22
2.3. KÜRESEL KRİZE KARŞI KÜRESEL ÇAPTA ALINAN TEDBİRLER VE GELİŞTİRİLEN YÖNTEMLER	26
3. 2008 FİNANSAL KRİZİ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI, RİSK YAPISI VE SEKTÖRÜN GENEL DURUMU ...	31
3.1. 2008 FİNANSAL KRİZİ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI	31
3.1.1. Denetim Yetersizliği	32
3.1.2. Ekonomik İstikrarsızlık.....	32

3.1.3. Öz kaynak Yetersizliği.....	33
3.1.4. Rekabet Yetersizliği.....	34
3.1.5. Teknolojik Gelişmeler	35
3.1.6. Kaynak Maliyetlerinin Yüksekliği.....	37
3.2. 2008 FİNANSAL KRİZ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN RİSK YAPISI.....	38
3.2.1 Risk Tanımı.....	38
3.2.1.1. Kredi riski	39
3.2.1.2. Operasyonel Risk	41
3.2.1.3. Piyasa Riski	41
3.2.1.4. Likidite Riski.....	44
3.2.1.5. Döviz Kuru Riski	45
3.3. FİNANSAL SERBESTLEŞME İLE YENİDEN İSTİKRAR VE YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK EKONOMİSİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU	47
3.3.1. Finansal Serbestleşme Süreci.....	47
3.3.1.1. Finansal Serbestleşme Süreci ve Bankacılık Sektörü İlişkisi	48
3.3.2. Yeniden İstikrar ve Yapılanma Dönemi (2002-2007)	62
4. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE AKTARIM KANALLARI ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ	68
4.1. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE AKTARIM KANALLARI İLE BU KANALLARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	68
4.1.1. 2008 Finansal Krizinin Türkiye Ekonomisine Aktarım Kanalları	68
4.1.1.1. Ekonomik Büyüme Kanalıyla Aktarımı.....	69
4.1.1.2. Dış Ticaret Kanalıyla Aktarımı	70
4.1.1.3. Sermaye Hareketleri Aracılığıyla Aktarımı	71
4.1.2. 2008 Finansal Krizinin Türkiye Ekonomisinde Oluşturduğu Durum	72
4.1.3. 2008 Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Dünya Ülkeleriyle Karşılaştırılması	75
4.2. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	78
4.2.1. Kriz Sonrası Bankacılık Sektörünün Makro ve Mikro Göstergeleri	82

5. 2008 FİNANSAL KRİZİ KARŞISINDA ALINAN ÖNLEMLER VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU	86
5.1. 2008 FİNANSAL KRİZİ KARŞISINDA TÜRKİYE’DE ALINAN ÖNLEMLER	86
5.2. Türk Bankacılığında Basel 1, Basel 2, Basel 3 Süreçleri	89
5.2.1. Basel 1 Süreci	90
5.2.2. Basel 2 Süreci	91
5.2.3. Basel 3 Süreci	94
5.2.4. Türkiye’de Basel1, Basel2, Basel3 Kriterlerine Uyum Süreci	95
5.3. Türk Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu (2010-2016).....	99
6. SONUÇ	106
KAYNAKÇA	113

ÇİZELGE LİSTESİ

SAYFA

Çizelge 1. İpotekli Konut Piyasası Temel Göstergeleri (2001-2006).....	11
Çizelge 2. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluşların İflası (2008-2009).....	17
Çizelge 3. Yükselen ve Gelişen Ekonomilerin Büyüme Oranları (%). (2006-2009). 20	
Çizelge 4. Bankaların Açıkladıkları Zararlar (2007:01-2008:04).....	25
Çizelge 5. Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri.....	27
Çizelge 6. Bazı Göstergelerin Toplam Aktiflere Oranı (%).	33
Çizelge 7. Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar (2000-2001).	34
Çizelge 8. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranları (%).	35
Çizelge 9. Türkiye'nin Kamu Kesim Borçlanma Gerçekleşmeleri (1989-1995)	51
Çizelge 10. Türkiye'de Bankacılık Açık Pozisyonları (Milyar Dolar), (1999-2000) 54	
Çizelge 11. Türkiye'de Kriz Öncesi ve Sonrası Gecelik İşlemlere Uygulanan Basit Faiz Oranları (Ağırlıklı Ortalama), (2000 Nisan- 2001 Nisan).....	55
Çizelge 12. Türkiye'de Büyüme Oranları (1999-2002).....	57
Çizelge 13. Türkiye'de İşsizlik Oranları, Büyüme Oranları, Kapasite Kullanım Oranları (2000-2002)	58
Çizelge 14. Banka Gruplarının Sektör İçindeki Payları (%), (2000-2001).....	60
Çizelge 15. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (%), (2000-2001) ...	61
Çizelge 16. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı (1999- 2002*).....	62
Çizelge 17. Türkiye'deki Bazı Makroekonomik Göstergeler (2000-2007), (%)......	63
Çizelge 18. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (2002-2007) (%). ...	65
Çizelge 19. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar (2001- 2007) 66	
Çizelge 20. Türkiye'de 2008 Krizinde Başlıca Üretim Kesimlerinde Dönemsel ve Yıllık Büyüme (2008-2009).....	69
Çizelge 21. 2008 Kriz Döneminde İhracat ve İthalat (Milyar Dolar), (2007-2009) ..	70
Çizelge 22. 2008-2009 İşsizlik Oranları (%)	71
Çizelge 23. Kriz Öncesi ve Kriz Sürecinde Türkiye'deki Sermaye Girişleri (Milyar Dolar), (2006-2009)	71
Çizelge 24. Türkiye Ekonomisi Temel Ekonomik Göstergeler (2007-2010)	73
Çizelge 25. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Endeksi (İMKB)	73

Çizelge 26. Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü (Milyar TL).....	74
Çizelge 27. Yükselen Piyasa Ekonomileri ve Gelişmekte Olan Ülkelere Net Sermaye Akımları (Milyar Dolar).....	77
Çizelge 28. TL ve Yabancı Para Mevduatının Toplam Mevduat İçindeki Payı (%) .	79
Çizelge 29. Türleri İtibariyle Kredilerin Gelişimi (2008- Mart 2010).....	79
Çizelge 30. Türkiye’de Bankacılık Sisteminde Aktif Kalitesi (%).....	83
Çizelge 31. Türkiye’de Bankacılık Sistemi Sermaye Yeterlilik Oranları (2008-2010)	84
Çizelge 32. Türkiye Bankacılık Sistemi Karlılık Oranları (2008-2010), (%).....	84
Çizelge 33. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (2009-2010), (%) ...	85
Çizelge 34. Basel1 ve Basel2 Şartlarının Karşılaştırılması.....	93
Çizelge 35. Sermaye Yeterliliği Uzlaşıları ve Türkiye’nin Basel2 Yol Haritası	96
Çizelge 36. Basel2’nin Türk Bankacılık Sektörüne Getirdiği Maliyetler.....	98
Çizelge 37. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar (2013-2016)	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA

Şekil 1. Finansal Sistemin İşleyişi (Doğrudan-Dolaylı Finansman).....	3
Şekil 2. Finansal Krizlerin Oluşumu.....	5
Şekil 3. Mortgage Piyasasının İşleyişi.	7
Şekil 4. Mortgage İpoteklerine Dayalı Menkulkiymetleştirme Sürecinin İşleyişi.....	11
Şekil 5. GSYİH Büyüme Oranları (%). (2008:01-2012:04).	19
Şekil 6. Faiz Oranı Değişikliklerinin Banka Üzerindeki Etkisi	42
Şekil 7. Türkiye’de Kamu Kesimi Açığı ve Enflasyon (1990-2001).....	57
Şekil 8. Türkiye’de Enflasyonun Seyri (2002-2007), %	64
Şekil 9. Türk Bankacılık Sektöründe Şube ve Personel Sayısı (1999-2008).....	67
Şekil 10. Kriz Öncesi ve Sonrası Büyüme	76
Şekil 11. Türkiye’deki Kısa Vadeli Yabancı Para Likidite Yeterlilik ve Toplam Kısa Vadeli Yeterlilik Rasyoları	80
Şekil 12. Türk Bankacılık Sektör Yapısı Oranları (2005-2009)	81
Şekil 13. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Endeksi (Katılım Bankaları Hariç)	81
Şekil 14. Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi	82
Şekil 15. Türkiye’de Faiz Oranlarındaki Değişim (2007-2011), (%)	88
Şekil 16. Türk Bankacılık Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (2003:12-2013:12).	97
Şekil 17. Türk Bankacılık Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (2012-2016:10), (%)	101
Şekil 18. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi/ GSYİH (2012- 2016), (%).....	101
Şekil 19. Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Türk Lirası/ Yabancı Para Oranı (2012- Eylül 2016), (%)	102
Şekil 20. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski (Takipteki Krediler/Toplam Krediler (2012- 2016), (%)).....	103

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	:	Uluslararası Ödemeler Bankası
FED	:	Amerikan Merkez Bankası
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KOBİ	:	Küçük Orta ve Büyük İşletmeler
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İŞKUR	:	Türkiye İş Kurumu
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
UNCTAD	:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
ÜFE	:	Üretici Fiyatları Endeksi
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEPAV	:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TMSF	:	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TUIK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TUFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi

1. GİRİŞ

Günümüzde global ölçekte gözlenen endüstri ve sanayi odaklı gelişmeler, hizmet sektörünün etkinliğinin artması, teknoloji ve iletişimin çok daha aktif ve ulaşılabilir olması; üretim ve tüketimdeki etkinliğin giderek ivme kazanmasına, global ölçekli sermayenin ve ekonomik canlılığın giderek artmasına ortam hazırlamıştır. Böylesi aktif bir ekonomi ortamında toplumu oluşturan bireyler, toplumda varlığını sürdüren işletmeler, kısaca büyük ya da küçük miktarda finansal güce sahip bütün unsurlar, sahip oldukları varlıkları mali yatırım seçeneklerinden birine aktararak; varlıklarının finansal yatırım aracılığıyla değer kazanmasını amaçlamaktadırlar. Bu yatırım sistemi içerisindeki her bir işleyiş bireyden, ülkelere hatta uluslararası boyuta kadar bütün ölçeklerde etkinliğe sahip bir yapı olma özelliğindedir. Yatırım ve fonlama uygulamalarında eksik ve yanlış veri akışı sonucu meydana gelen aksaklıklar ekonomik sistemde adeta bir domino etkisi yaratma potansiyeline sahiptir.

2008 yılında ABD’de deki finans kurumlarının, içinde buldukları şartlara uygun olarak karlılıklarını sürdürme ve artırmaya yönelik aldıkları kararlara ek olarak; kredi taleplerinin artmasını fırsata çevirmek isteyip, faiz oranlarında artırıma giderek, verdikleri kredilerdeki risk oranlarını değerlendirme konusunda daha esnek davranmaları, piyasalarda çalkantıya sebep olurken finansal düzenlemelerdeki yetersizlik ve denetim eksiklikleri gibi aksaklıklar neticesinde meydana gelen finansal kriz, global bir etkiye sebep olmuştur. Yaşanan bu olumsuz durumdan Türkiye ekonomisi ve Türkiye’deki bankacılık sistemi de etkilenmiştir.

1.1. AMAÇ

2008 yılı finansal krizinin çerçevesinde, krizin ABD’de deki gelişim süreci, bu sürece paralel Türkiye’de finansal kriz öncesi bankacılık sektörünün durumu, kriz süreci ve kriz sonrası Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörüne olan etkileri incelenerek kriz ortamının iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar ve alınan önlemlerin değerlendirilmesini amaçlanmıştır.

Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır.

1. 2008 yılındaki finansal krizin gelişim süreçleri nelerdir?

2. Ülkeler ve uluslararası ölçekli finans kuruluşları, 2008 yılı finansal krizinden nasıl etkilenmiştir?

3. 2008 finansal krizi öncesi Türkiye'deki bankacılık sektörünün durumu genel hatlarıyla nasıldır?

4. 2008 yılı finansal krizinin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?

5. 2008 finansal krizinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri nelerdir?

6. 2008 finansal krizi neticesinde Türkiye'de ve global ölçekte alınan önlemler nelerdir?

7. 2010-2016 yılları aralığında Türk bankacılık sektörünün süregelen durumu nasıl değerlendirilebilir?

1.2. ÖNEM

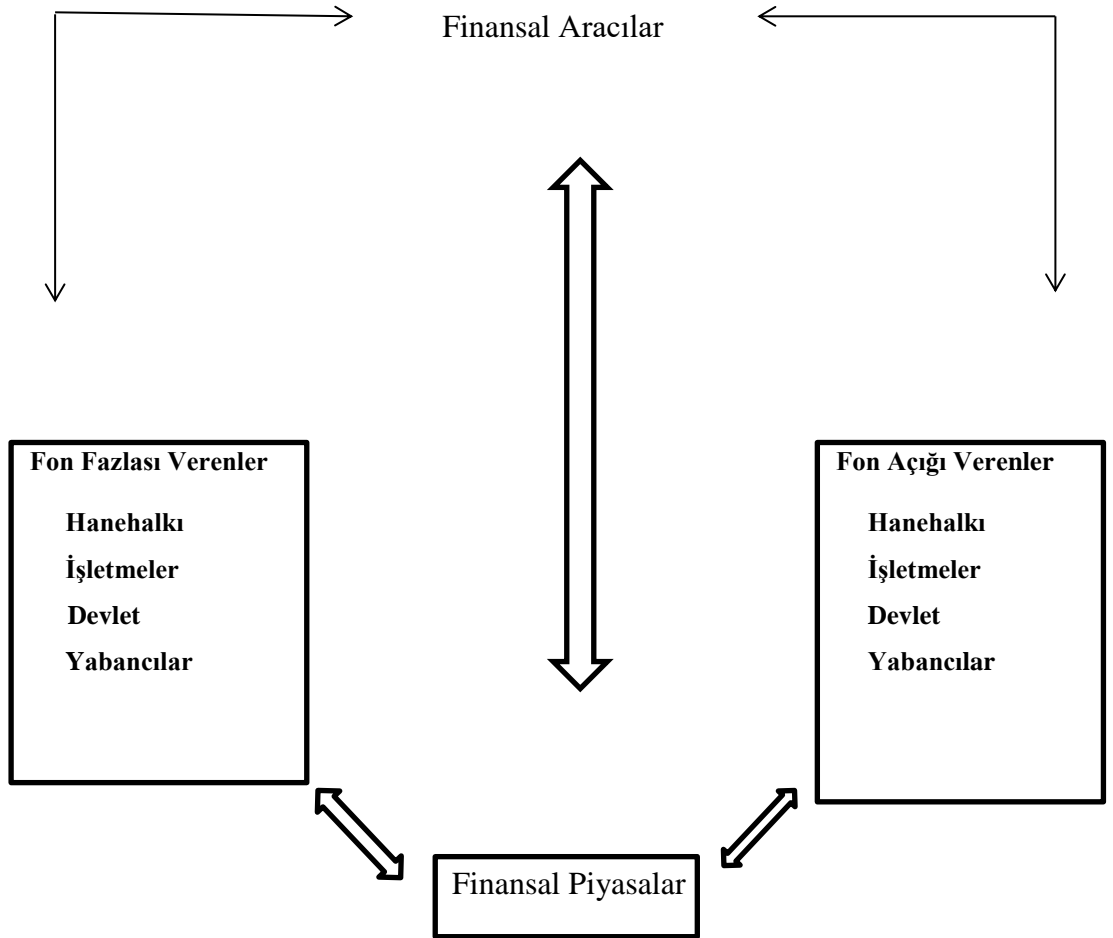
Bu çalışmada; global ölçekte finans sektöründe meydana gelen 2008 yılı finansal krizi sürecinde ve kriz sonrasında dünya çapında ve ülkelerinde olumsuzlukların en aza indirilmesi yönünde yapılanlar ele alınmıştır.

Gelecekte olası benzer olumsuzlukların önüne geçilebilmesi ve günümüz finans sektörünün geldiği noktanın iyi değerlendirilebilmesi bakımından bu çalışma ile ortaya konanlar önem arz etmektedir.

2. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN GELİŞME SÜRECİ VE ETKİLERİ

2.1. FİNANSAL SİSTEM VE KRİZ SÜRECİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir ekonomik gücün veya birimin elindeki fon fazlalığının düzenleyici hukuk kuralları çerçevesinde fon ihtiyacı olan ve talep eden birimlere çeşitli finansal araçlarla aktarılmasını sağlayan unsurlar bütününe finansal sistem adı verilir. Mevcut sistem; birimlerin elindeki gelirden fazlasına ihtiyaç duyması durumunda bu birimlere, gelirin tamamını tüketemeyen ve fon fazlası olan diğer birimlerden aktarım sağlanmasıdır. Böylelikle birimlerin birlikte büyümesi ve arz talep dengesi içerisinde gelişen ekonomi, toplumda iç dengeyi de arttıracığından toplumun kalkınmasını kolaylaştırır. Şekil 1’de de görüldüğü gibi üzere fon transferi doğrudan ve dolaylı olarak iki şekilde gerçekleşir.

Şekil 1. Finansal Sistemin İşleyişi (Doğrudan-Dolaylı Finansman)

Kaynak: Coşkun, 2009: 5.

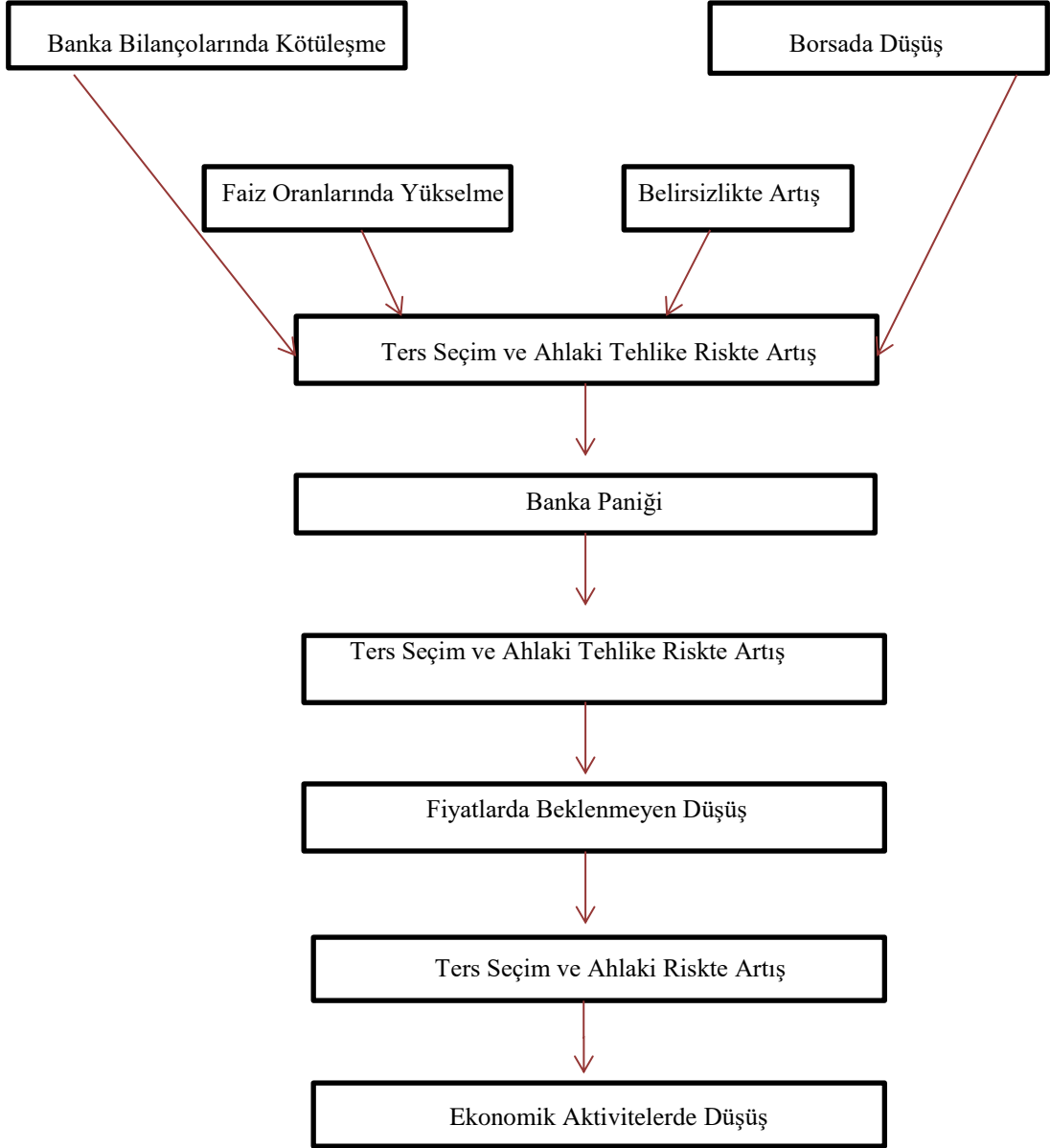
Finansal sistemin birincil işlevi sahip olunan gelirlerin uygun şekilde dağıtılması ve ihtiyaç duyan birimlere gerekli fon transferinin sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra oluşabilecek tüm riskleri ve yatırımcıların beklentilerini göz önünde bulundurarak, finansal getiriler hakkında bilgi toplayıp kaynağı en doğru ve en hızlı şekilde bir ödeme aracına dönüştürmek ve adil dağıtımını sağlamaktır. Tüm bu işlevleri hukuki ve idari kurallar çerçevesinde yerine getiren sistem; o ülkenin ekonomisinde, ekonomi ile ilgilenen birimlerinde ve kurallar bütününde oluşabilecek en küçük problemde olumsuz etkilenecektir.

Ekonomik yapı içerisinde tercihini bir yandan yapan bir bireyin veya kurumun diğer yana göre sınırlı sayıda bilgi edinmesi sonucunda oluşan karışık duruma asimetrik bilgi adı verilir. Asimetrik bilgi, yanlış tercih yapılması ve ahlaki risk problemlerini oluşturur. Yapılan yanlış tercih, ekonomik yapıda bir işlem olmadan önceki durumdur, ahlaki risk ise işlem yapıldıktan sonra oluşan asimetrik bilgi problemleridir. Yanlış tercih problemi; başta bankalar olmak üzere finansal sistemde etkin bir rol üstlenen kredi kurumlarının, finansal işlemi gerçekleştirmeden önce krediyi ödeme olanağına sahip olmayan, kredibilitesi düşük yani krediyi geri ödeme olanağı zayıf müşteri potansiyelidir ve bu bankalar için ahlaki tehlike yaratır (Köksel ve Yöntem, 2014: 108).

Finansal sistemde faiz oranlarındaki artış, siyasi ve ekonomik belirsizlikte meydana gelen yükseliş, borsalarda oluşan hareketlilik sonucu ortaya çıkan düşüş, banka bilançolarındaki kötüleşme ile mali durumda yaşanan dengesizlik finansal krizin belirli beş adımıdır (Mishkin, 2004: 213).

Şekil 2’de görüldüğü gibi, ekonomik sistemde kredi talebinin gereğinden fazla artması ya da azalması, artan faiz oranları nedeniyle bankalar yükselen fon maliyetlerini kredi kullanan firma ya da şirketlere yansıtması ve bunun sonucunda oluşan belirsizlik ortamında riskli alanlara yönelen firma ya da şirketler kredi kullanımlarını arttırmak isterken; riskli alanlara daha az yönelen firma ve şirketler ise kredi kullanımlarında daha az istekli olacaklardır. Bu şekilde ortaya çıkan ters seçim durumu ise bankaların kredi verme isteklerini sınırlayarak, yatırım ve ekonomik faaliyetlerde düşüş yaratacaktır. Bu durum ilgili firma ya da şirketlerin bilançolarında düşüşe neden olacaktır. Bankalara kredi kullandırılmasında teminat niteliğindeki bu

durum ile ilgili firma ya da şirketlerin kredi kullanmamasına, kullansalar bile riskli yatırımlar yapmasına neden olarak ahlaki risk problemini arttırarak bir kısır döngü oluşturacaktır (Kalkan, 2014: 8-9).

Şekil 2. Finansal Krizlerin Oluşumu

Kaynak: Mishkin, 2004: 193.

Şekil 2'deki gibi oluşum gösteren finansal kriz süreci; 2008 krizinde de yurt içi ya da yurt dışı faiz oranlarında meydana gelen artışa bağlı olarak, bankaların artan fon maliyetlerini müşterilerine yansıtması sonucunda düşen gayrimenkul balonu

yatırımları azaltıcı bir etki oluşturarak ekonomik büyümeyi de yavaşlatmıştır. Bu süreçte borçlarını ödemekte zorlanan borçlular nedeni ile bankacılık sistemi krize doğru sürüklenerek 2008 finansal krizinin ilk adımı atılmıştır (Sönmezler ve Gündüz, 2009: 131).

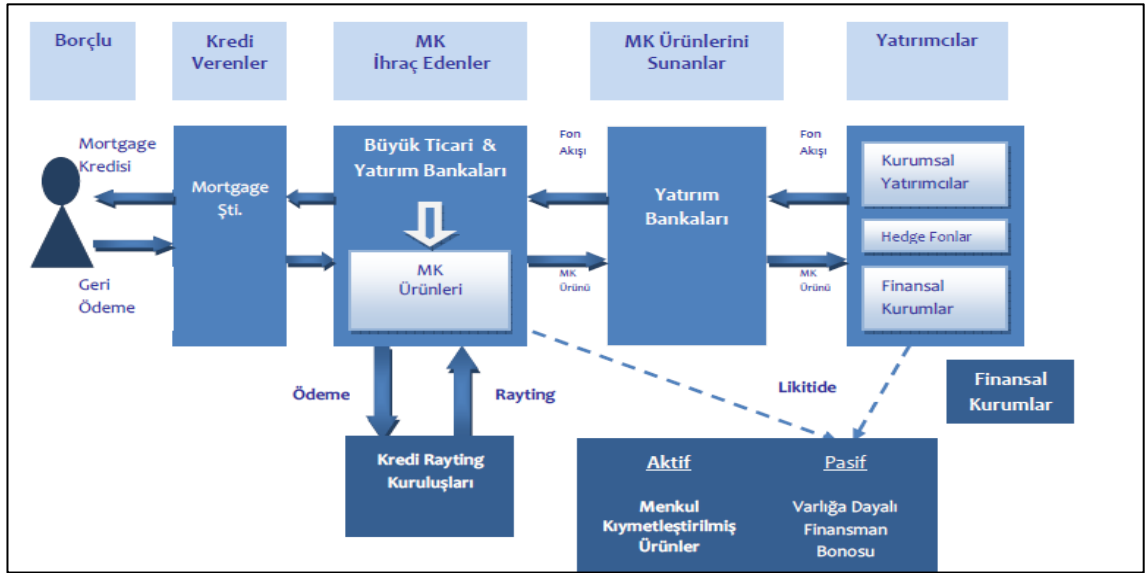
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisini krize götüren finansal başarısızlıkların ortaya konabilmesi için Mortgage piyasası ve işleyişlerinin anlaşılması önemlidir. Bu nedenle bu bölümde Mortgage piyasası ve işleyişi; borçlular ve kredi verenler, yüksek riskli kredileri menkul kıymetleştirme süreci, kredi derecelendirme kuruluşları açısından da ele alınarak belirlenmiştir.

2.1.1. Mortgage Piyasası ve İşleyişi

Yatırımcılara kendi evini alma fırsatı sunan mortgage, kredinin alınmasıyla başlayıp gayrimenkulün alım satım yapılmasıyla devam eden piyasalardaki hareketliliktedir. Mortgagenin oluşturduğu piyasa, yatırımların bireyler tarafından, kurumlar tarafından ve bankalar tarafından yapılmasıyla meydana gelmiştir. Mortgage sistemi; borçlular açısından, kredi imkanı tanıyan kurum ve kuruluşlar açısından, değerli eşya alım satımı yapanlar açısından ve yatırım yapan müşteriler açısından işleyiş göstermiş ve bu işleyişlerden her birinin sahip olduğu zayıflıklar 2008 finansal krizin oluşumunda birer basamak görevi görmüştür.

Mortgage, özellikle Türkiye’de uzun vadeli kredi verilmesi imkanlarıyla adeta kira öder gibi konut sahibi olmak olarak nitelendirilir. Verilen krediler, çeşitli finans güçleri tarafından garanti altına alındığından bankaların parayı dönüştürmek adını verdiği menkul kıymetleştirme işlemi az zamanda nakit akışını sağlamaktadır. Amerika’da ise mortgage imkanı sağlayan bankalar veya finans şirketleri, kredi borcunu bir an önce sıcak paraya dönüştürmek istedikleri için daha düşük borsalarda işlemlerini elden çıkarıp maliyetlerini azaltmaktadırlar. 2000’li yılların başında ekonomisi gelişmiş ülkelere yürütülen faiz oranı düşük ancak verilen kredinin yüksek olması politikası, hemen hemen tüm kredilere müşterilerin tamamının ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum öncelikle konut sektörü ve devamında birçok sahanın çalışma kapasitesini arttırmıştır. Özellikle artık tüm müşterilerin para biriktirerek mülk sahibi olamayacağını keşfedilmesi, yaşanan arz talep dengesiyle birlikte verilen mortgage kredisinde seçiciliği ortadan kaldırmıştır (Sönmezler ve Gündüz, 2009: 80).

ABD mortgage piyasasında mortgage kredileri, Şekil 3'te de görüldüğü gibi geri ödeme koşullarına, belirlenen faiz oranına ve müşterinin yüksek pozisyonda olup olmadığına bakılarak üst gelire sahip grup yani prime, orta gelire sahip grup ve alt gelire sahip grup yani subprime olarak 3 başlıkta incelenebilir. Yapılan bu sınıflama ile kredi talebinde bulunan müşterinin bulunduğu pozisyona göre verilecek kredinin riskli olup olmamasının incelenmesi ve oluşabilecek risklere göre uygun faiz oranlarının belirlenmesi hedeflenmiştir (Weaver, 2008: 22). Belirtilen kavramlar arasında Subprime ve Alt-A terimleri, kabul edilmiş yasal terimler olmayıp risk durumunda olanlar ile diğer kredi kullanacak müşterileri analiz etmek için kullanılmıştır.

Şekil 3. Mortgage Piyasasının İşleyişi.

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), ABD Mortgage Krizi Çalışma Tebliği, 2008: 3.

ABD tarafından 2000-2004 sürecinde uygulanan genişlemeci para politikası ile düşen politika faizleri piyasa faiz oranları için bir gösterge niteliğindedir. Politika faiz oranlarındaki düşüşler bankaların FED'den daha uygun koşullarda borçlanmalarına yol açıp piyasa faiz oranlarını düşürücü bir etki yaratmıştır. Politika faiz oranlarında yaşanan bu azalma; tüketim harcamalarını arttırıp, getirisi yüksek varlıkların ipoteğe dayalı konut finansman kredilerinin işlem hacimlerini de arttırmıştır.

Mortgage piyasası kredi ile gayrimenkul satın alımını daha avantajlı bir hale getirmiştir. Toplumdaki bireyler ve kuruluşlar aynı düşünceyle gayrimenkul alımına yöneldiklerine ise gayrimenkul fiyatlarında yukarı doğru bir hareketlenme gözlenmiştir. Gayrimenkulün bu kadar değer kazandırması ikinci hatta üçüncü gayrimenkul alımı için talebin oluşmasına sebep olmuş ve borçlanarak gayrimenkul alımının artarak devam etmesine ortam sağlamıştır. 2001-2005 aralığında satışı yapılan evlerin fiyat ortalamaları %39.3 oranında artış göstermiştir (Hemmelgran and Nicodeme, 2010: 27).

Bu süreçte ABD hane halkının finansal kurumlardan borçlanma miktarı gittikçe artıp, borçlanma oranıysa bireysel gelirlerin %136'sı oranında seyrederek bir noktaya gelmiştir. Böylesi yüksek oranlarda borçlanmanın söz konusu olduğu finansal bir durumda bankalar, ekonomik hareketliliğin devamlılığının sağlanması ve karlılıklarının arttırabilmek adına ödeme gücü riskli olan kişi ve kurumlara kredi imkanı sağlamışlardır. Verilen kredilerde, kredi verilecek olan kişi ve ya kuruluşların gelir düzeyine oranla krediyi geri ödeyememe riski doğrultusunda faiz oranı düzenlemesi yapılmıştır. Bu krediye subprime kredi olarak adlandırmışlardır. 2001 yılı itibarıyla bu kredilerin oranı %7.2 iken, 2006 yılı başlarında bu oran%20'ye çıkmıştır (Hemmelgran T., Nicodeme G., 2010: 16).

Mortgage kredilerinde yaşanan bu genişleme, gayrimenkul sahibi olmak isteyen müşterilerin sayısını arttırmış ve arz talep dengesiyle emlak fiyatlarının da yükselmesine neden olmuştur. Gayrimenkul fiyatlarının daha da artacağı düşüncesi, geliri yeterli olan olmayan tüm müşteriler için mortgage kredisi kullanmayı cazip kılmış, bankaların müşteri profillerini yeterli düzeyde incelemeyen mortgage kredisi vermesiyle ekonomide sıkıntılar yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan bu sıkıntı, bankaların değişken oranlı esnek mortgage kredileri vermesiyle daha da fazlaşmıştır (Bastı, 2009: 90).

2006 yılı sonlarına gelindiğinde ise dengeler değişmeye başlamış ve 2008 yılı itibarıyla Lehman Brothers yatırım bankasının iflasının ilanı ile finansal kriz daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemle beraber krediler durdurulmuş sonrasında da emlak piyasasında durgunlaşmayı ve gayrimenkul fiyatlarında düşüşü beraberinde

getirmiştir. Bu süreçte artan faiz oranları ve konut fiyatlarındaki değer kaybıyla kredilerin geri ödenmesinde sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Bu durum kredi karşılığı ipotēe verilen gayrimenkullerin icra aracılığıyla satış sayılarında artış meydana getirmiştir. Tüm bu yaşananlar ile birlikte finans kuruluşlarının sağladıkları kredileri geri tahsil edememesi sonucunda nakit sıkıntısı çekme durumu baş göstermiş, sonuç olarak finansal sistemde oluşan güven kaybıyla birlikte sistemin işleyişinde de olumsuzlukların meydana gelmesine ortam hazırlamıştır.

Borç ile gayrimenkul alımı yapmak isteyen birey veya kuruluşlardan alınan ipotek senetleri bir çeşit mali enstrümana dönüştürölüp başka müşterilere; başka müşterilerden de bir başka müşteriye satılarak yüksek kazanç sağlamaya yönelik türev ürünlerin üretilmesi sağlanmıştır. Bu durum neticesinde piyasada türev ürün fazlalığıyla karşı karşıya kalınıp bu türev ürünlerine sahip kişi ve ya kuruluşlarinsa fazla risk aldığı gözlenmiştir.

Özetlemek gerekirse 1990'lı yıllardan 2007 yılı Aralık ayına kadar ki dönemde ABD ekonomisi içinde yaşanmakta olan likidite bolluğu ve faiz oranlarının düşük seyretmesi gibi ekonominin işleyişini pozitif yönde etkileyerek, ekonominin istikrarlı ve dengeli bir süreçte olduğu algısını yayarak, piyasalara olan güvenin artmasına ortam hazırlamıştır. Bu durum yatırımcıların piyasada yatırımlar konusunda karar verirken olası riskleri göz önünde bulundurmalarını engellemiş ve sonucunda da krizin oluşum süreci başlatmıştır (Goodhart C.A.E., 2008: 331-346).

2.1.1.1. Borçlular ve Kredi Verenler Açısından Mortgage Piyasası

Mortgage piyasası, mülk sahibi olmayı hedefleyen müşterilerin mortgage kredisi veren bankalara veya finans şirketlerine kredi başvurusunda bulunmasını ve bankanın krediyi verirken müşteriye iyi analiz etmesiyle belirlenen uygun faiz oranları ve ödeme kolaylığı sağlamasıyla başlamıştır (BDDK, 2008: 3).

Mortgage piyasasında; kredi kullanıcıları yani borçlular için faiz oranları değişkenlik gösteren, yalnızca faiz geri ödemesi olan ve geleneksel mortgage kredisi gibi alternatifler sunarak müşterinin kendi imkanına göre istediği kredi türünü seçmesi ve bununla birlikte müşterilerin de seçtikleri kredi türüne göre oluşabilecek riskleri kabul etmeleri önemlidir.

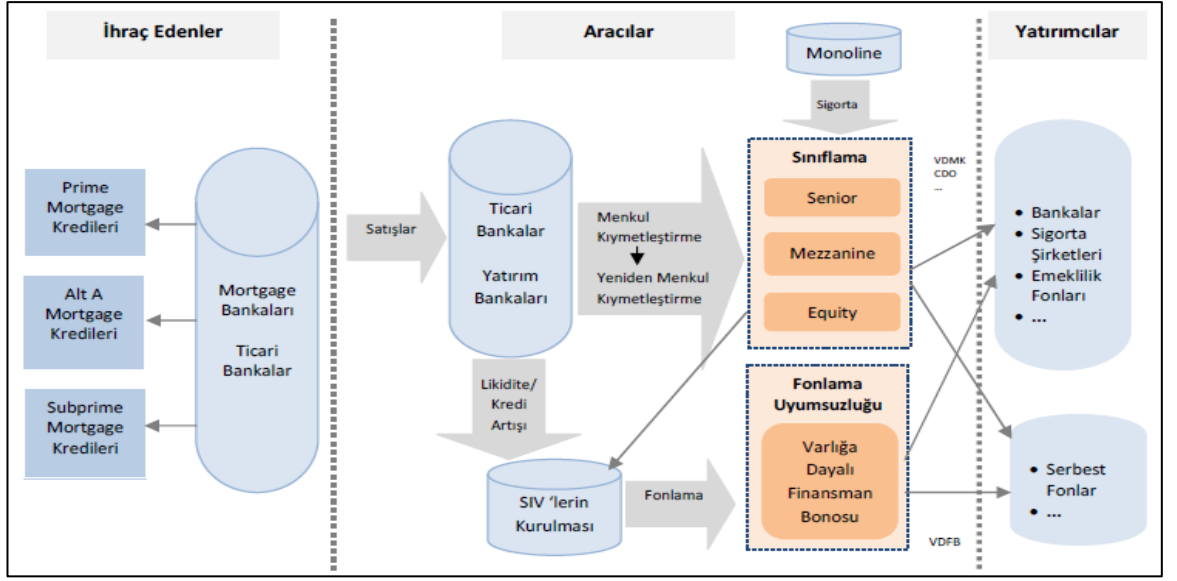
ABD Mortgage piyasasınca riskli grupta yer alan ve faiz oranı değişkenlik gösteren mortgage kredi kullanıcılarının likiditedesinde yaşanan aksamalar beraberinde menkul kıymetler borsasını da etkilemiştir. Buna rağmen hala riskli grupta yer alan yani Alt A olan müşterilere sanki bu grupta yer almıyormuş gibi kredi imkanı tanınmasıyla başlayan bu sistem, risk grubunda yer alan müşterilere faiz oranı yüksek mortgage kredileri kullandırmış ve bu durum kredinin geri ödenmesi noktasında problemlere yol açmıştır (BDDK, 2008: 4).

2.1.1.2. Yüksek Riskli Kredileri Menkul Kıymetleştirme Açısından Mortgage Piyasası

Menkul kıymetleştirme literatürde geçen tanımını ile kişiler hukukuna göre kişi olarak kabul edilen birinin ticari işlemlerini finans etmek amacıyla sermayesini ve gelecekteki getirilerini teminat göstererek hisse senedi satın almasıdır (Pusti, 2013: 80). Menkul kıymetleştirme sistemi ile ilgili bankalar veya kredi imkanı tanıyan finans şirketleri, menkul kıymetleştirme aracı olarak görülen değerleri ve garanti edilen varlıkları bir kümede toplamaktadır. Oluşan bu küme şirketlere satılır; şirketlerde bu varlık ve alacakları karşılık göstererek menkul kıymet ihraç ederler. İhraç edilen kümedeki bu varlıklar menkul kıymetlerin güvencesi olup bağımsız üçüncü tarafça saklanır. İhraç edilen menkul kıymetler de tasarruf sahiplerine satılarak menkul kıymetleştirme işlemi tamamlanır (Sönmezler ve Gündüz, 2009: 81).

2000’li yıllarla birlikte menkul kıymetleştirme piyasası, riskli kredileri yatırımcılara pazarlamak için yeni finansal araçlar üretmiş; bu araçlardan biri olan mortgage kredileri aracılığıyla da bankalar kredi riski transferine olanak sağlayarak bulundurmaları gereken asgari sermayeyi azaltmışlar ve yeni krediler için kaynak sağlanak amacıyla, kredi verme sürecinde yüksek riskli kredilere yönelmişlerdir (Birdal, 2009: 9).

Amerika’da 2000 ile 2006 yılları arasında herkese uygun koşullarda ev satın alma imkanı sunan bankalar, verdiği kredilerdeki riski paylaşdırmak için menkul kıymetleştirme işlemleri tercih etmişlerdir (Pusti, 2013: 80).

Şekil 4. Mortgage İpoteklerine Dayalı Menkul kıymetleştirme Sürecinin İşleyişi

Kaynak: BDDK ABD Mortgage Krizi Çalışma Tebliği, 2008: 5.

Amerika'da menkul kıymetleştirilen mortgage kredileri ile birlikte ekonomi tüm müşterilere yayılmış ve bu ekonomiden kazanılan fonlarla öncelikli olarak mortgage kredileri finans edilmiştir. Denetim mekanizmasındaki boşluklardan dolayı mortgage kredilerinin kullanım amacı gayrimenkul sahibi olmaktan çıkıp gayrimenkul alım satımına dönüşmesiyle özellikle risk grubunda yer alan ve faiz oranı değişkenlik gösteren kredi kullanıcılarındaki likidite problemi menkul kıymetler borsasını da etkilemektedir. Risk grubunda yer alan krediler, aslında riskli görülmediği veya görmezden geldiği için kredi imkanının sağlanmasıyla sistemde sorunlar çıkmıştır (Demir vd., 2008: 4).

Çizelge 1. İpotekli Konut Piyasası Temel Göstergeleri (2001-2006)

Yıl	İpotekli Konut Kredileri (milyar dolar)	Menkulleştirme Oranı (milyar dolar)	Yüksek Riskli Krediler (Milyar Dolar)	Yüksek Riskli Kredilerin Oranı (%)	Yüksek Riskli Kredilerin Menkulleştirme Oranı (%)
2001	2.215	60,7	160	7,2	60

2002	2.885	63	200	6,9	61
2003	3.945	67,5	310	7,9	65,5
2004	2.920	62,6	530	18,2	79,8
2005	3.120	67,7	625	20	81,3
2006	2.980	67,6	600	20,1	80,5

Kaynak: Birdal, Haziran 2009: 8.

Çizelge1’de görüldüğü gibi 2001 yılında ABD’de yüksek riskli kredilerin oranı 7,2 ve menkulleştirme oranı %60 iken, 2006 yılında bu kredilerin oranı %20,1’e, menkulleştirme oranı ise %80,5’e yükselmiştir (Birdal, 2009: 9).

2.1.1.3. Kredi Derecelendirme Kuruluşları Açısından Mortgage Piyasası

Mortgage piyasalarında herhangi bir birimin fiyatı belirlenirken, en önemli iş kredi notu veren kurum ve kuruluşlardır. Kredi notları, belirlenen risk-kazanç dengesiyle finansal işlemlerin tamamı için bir güvencedir. Kredi notu veren kurumlar, tahvil satan kurumlarca gelir sağladığından bu hizmetler karşılığında büyük paralar alması bu kurumların hizmet kalitesini sorgulatmaktadır. Bu kurumlarca kredi notlarının yüksek belirlenmesi yatırımcıların iş yapma heveslerini arttırırken risklerin dağılmasına neden olmuştur. Esas olarak en küçük müşteriden en büyük müşteriye kadar tüm yatırımcıları, kendi mortgage kredilerine dayanan finans sisteminde bulundurmuştur (Demir vd., 2008: 56).

2008 finansal krizinin yaşandığı süreç boyunca bankalar ve finans kuruluşları kendileri ile ilgili not vermeleri için kredi derecelendirme kuruluşlarına başvurup ödeme yapmışlardır. Böylesi bir durumun söz konusu olması, kredi derecelendirme kuruluşlarının yaptıkları değerlendirmeler noktasında objektif ve gerçekçi olduklarını söylemek çok zor bir hal almıştır. Bütün bunlara ek olarak, derecelendirmeye giren firmaların finansal ve mali verilerini tam ve doğru olarak veya doğru zaman aralığında

kredi derecelendirme kuruluşlarıyla paylaşmamalarıdır. Bu duruma bağlı olarak söz konusu firmaya ait olumsuzlukların tespitinin etkin bir şekilde yapılmaması sorunu ortaya çıkmıştır.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının uygulamalarındaki bir başka eksiklik ise, banka ve finans kuruluşlarının temerrüt risklerinin değerlendirmeye alınmaması konusudur. Likidite riski gibi, kurumların faaliyet performansları üzerinde etkiye sahip diğer hizmet alanlarına ait derecelendirmelerinin de yapılmamasıyla beraber, hizmetten faydalanan kuruluşların da bu durumdan haberdar olmamasıdır. Finansal sistem içerisinde denetleme ve düzenleme görevindeki kuruluşların özellikle değişen finansal politikalar karşısında yetersiz ve geç kalmıştır.

Amerikan Merkez Bankası (FED)'in 2007 yılında yaptığı açıklamasında konut piyasasında süregelen olumsuz koşulların ekonomik yapı üzerinde bir etki yaratmayacağını belirtmiştir. Bu söylemlere karşın belirtilenin tam tersi gerçekleşmiş ve konut piyasasındaki olumsuzluklar bütünüyle finansal yapıyı ve reel sektörü etkisi altına almıştır. Sadece bununla da kalmayıp bir domino etkisi göstererek bütün dünyadaki finansal yapılara yayılarak global ölçekli bir finansal kriz haline gelmiştir.

2.2. KÜRESEL KRİZİN GELİŞİMİ VE SONUÇLARI

Küresel kriz sürecinin ilk basamağında; düşük kredi faizleri ile tetiklenen tüketimlere bağlı olarak artan üretimler, beraberinde girdi taleplerini arttırmış; talep kaynaklı ortaya çıkan tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) yükselişlerine, maliyet göstergesi olan üretici fiyatları endeksi (ÜFE) de katılmış, bu süreç boyunca oluşan enflasyonist baskılar sonucunda merkez bankaları fiyat istikrarını sağlamak için düşük faiz politikasını terk ederek kademeli olarak faiz oranlarını artırma yoluna gitmiştir. Bu durum Türkiye'de yabancı yatırımcılara uygulanan gelir vergisini %15'ten %0'a indirilmiş ve ekonominin içinde bulunduğu durum reel sektöre ulaşmadan, mali piyasalarda yaşanan çalkantı süreci ile küresel kriz bu ilk adımını az hasarla atlatmıştır. Bu süreçte ekonomide uygulanan düşük kur politikaları, ihracat artışına bağlı olarak cari açık sorununun minimum düzeyde olması, mali kurumların denetim altında olması, merkez bankalarının yüksek döviz rezervleri, mali disiplinin korunması ve borç çevirme sorununun olmaması bu ilk adımı toparlayıcı rol oynamıştır. 2006 yılının son çeyreğini kapsayan küresel krizin bu ilk basamağında gelişmekte olan ülkelerde

büyüme devam ederek bu süreç sadece mali piyasaları etkilemiş, gelişmiş ülkelerde kredi piyasasının yeterince işlememesi sonucu bazı sektörlerde yaşanan yüksek oranlı zararların etkisiyle büyüme rakamları düşmüştür.

Küresel kriz sürecinin ikinci ayağı olan 2007 Şubat'ın da ise gelişmekte olan ülkeler faiz oranlarını yükselterek yabancı sermayeyi korumuşlar; duran yabancı sermaye eklenen yeni sermaye girişleri ile bankacılık sektöründe artan risk seviyesi ile tahvil ve bono fiyatlarını artmıştır. Bu süreçte gelişmiş ülkelerin menkul kıymetlerinde aşırı değerlendirme, likidite bolluğuna bağlı olarak artan tüketim, enflasyonist baskılar sonucu merkez bankaları faiz oran artırımına gitmişlerdir. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bu süreç reel sektöre dokunmadan mali piyasalarda olumsuz etki yaratmıştır.

2006'nın son çeyreğiyle ilk adımını oluşturan küresel kriz ile yatırım talebinin iç tasarruflar tarafından karşılanamaması sonucu artan cari açık, krizin üçüncü adımı olan ve bu süreçte büyüyen ABD ekonomisinde artan tüketim ile ithalat da artmış ve bu durum cari açığı daha da arttırıcı bir etki oluşturmuştur. Bu durumdan çıkmak için FED'in faiz oranlarını arttırması ile bankalardan esnek faizli kredi kullanan mortgage müşterilerinin borç yükü artmış bu da kredilerin önemli bir kısmının ödenmesinde aksaklıklara neden olmuştur (Akbulut, 2010: 50). Artan faiz oranı konut sektörüne olan talebi azaltmış ve bankaların el koyduğu evlerin çok düşük fiyatlarla alıcı bulmasına ya da satılamamasına neden olarak ev değerlerini düşürücü etki yaratmıştır. Bu süreç sonunda likidite sıkıntısı yaşayan bankalar zarar açıklamıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2008: 72). Ve mali kurumlar birbirlerine borç verirken kullandıkları LIBOR faiz oranları da artmış; piyasalarda yaşanan aşırı likidite kaybı ile mali piyasalardan reel sektöre geçen kaynak aktarımının sağlıklı olmaması ve yükselen risklerle artan belirsizlik ortamı krizi reel sektöre aktarmıştır (Sönmezler ve Gündüz, 2009: 87).

Müşteri bazlı mortgage kredilerine dayanan menkul kıymetler borsasında Amerika'nın 2007 yılında gayrimenkule dayalı menkul kıymetlerin %89.2'sini satması ve bankacılık sektöründe kullanımı güç bileşenlerin kullanılmasıyla Amerika'da başlayan ekonomik problemler tüm piyasalarda etkisini göstermiştir (Demir vd., 2008: 8). Kullanımı güç bileşenler; kurumların yapılan diğer işlemlerinde

oluşan risklerini alışverişe dahil ederek yeni sözleşmeler imzalaması ve mortgage kredisi imkanı tanıyan kurumların, bu krediyi kullanacak müşterileri tarafından ödemelerin yapılmasını sağlayarak böylelikle üçüncü kişilere devretmesidir (Blanchard vd., 2010: 267). Bu süreçte ekonomik sistem içinde sorun yaratan durum, ilgili türev ürünlerin kişiler ile finansal kuruluşlar arasında çok hızlı el değiştirmesi olmuştur. Sonuç olarak 2008 yılında yaşanan kriz, büyük ölçüde farklı alanlara, fertlere ve kuruluşlara tahsis edilen mortgage kredileri sayesinde sabit olmayan türevlerin tercih edilmesinin meydana getirdiği bir ekonomik buhran olmuştur (Eğilmez, 2010: 68).

2.2.1. 2008 Finansal Krizinin Küresel Krize Dönüşme Süreci

Krizin uluslararası hale gelmesi üç ana başlık altında belirtilebilir: İlk olarak ABD'nin içinde bulunduğu inovasyon finans kesimi ile ABD'nin büyüyen açıklarını gidermek için FED tarafından oluşturulan düşük faiz haddi ile verilen eşik altı ipotekli ev kredileri düşük gelirli halka kullanırlıydı. Fakat 2005'te FED'in kısa vadeli faizleri yükseltmesi sonucu ödenemeyen bu krediler sonucunda 2007'de ABD'de patlayan bu finans balonu meydana geldi. Krizin uluslararası hale gelmesine neden olan ikinci bir neden ise; kısa vadede faizlerin yükselmesi sonucu ödenmeyen krediler tarafından şişen finans balonu, ülkelere giren yatırımlar ve mali desteklerle birlikte nakit akışının genişlemesine, faiz oranlarının düşmesine ve yüksek kazanç sağlayacak mali fonlar ile gelirlerin maksimum düzeyde bozulmasına yol açmıştır. Bu durum zenginleri daha da zenginleştirirken, yoksullar daha da yoksul kalmış olmasıdır. Türkiye de bu durumun en iyi örneklerinden biri olmuştur. Dünya bu durumun etkisinden kurtulmak için alt gelirli sınıflar için kredi kartları veya mali fonların bollaştırdığı likidite sayesinde bankalardan ucuz faizle borçlanmaları sağlanırken, birçok ülkede kamu sosyal harcamaları artarken kamu harcamaları giderek büyümüştür. Uluslararası Para Fonu (IMF) programları ile ekonomi politikaları belirlenen Türkiye'de halk borçluluğu artmasına rağmen sınırlı kaldığı gibi, oransal kamu borçluluğu azalmıştır. Ayrıca ithalat-ihracat açığı hızla büyürken, bu süreçte ithalattan alınan vergilerin devlet tarafından dolaylı vergileri büyütülmüştür. Türkiye'de yaşanan bu durumlara rağmen, Güney ve Doğu Avrupa'daki Avrupa Birliği üyelerinde kamu bütçe açıkları GSYH'nın %10'unu, kamu borçları %100'ünü aşmıştır. Buradan hareketle ABD'den yansıyan finansal genişleme dünya çapında dış dengeleri bozduğu gibi, ülkelerin kendi

iç dengelerinde de sorunlar yaşamasına neden olmuştur. ABD’de başlayan krizin dışarıya yayılıp küresel bir hal almasını sağlayan üçüncü durum ise, güven bunalımı nedeniyle bankalarda oluşan zararlar olmuştur. ABD finansmanının kendi içindeki özelliklerinden kaynaklanıp düzenli olarak finansal yeniliklerin tercih edilmesiyle nakit akışını arttırmış ve 1980’li yıllardaki disipliner yaklaşımdan uzaklaşmıştır. 2000’li yılların başında yaşanan buhrandan sonra ekonomide ki serbestlik hareketi yükselerek kuralların koyulmasını sağlayan Amerika ekonomisinin oluşturduğu toksit hisseleri, ekonomiye duyulan güvenin az olmasının asıl nedeni olmuştur. Burada toksit hisseleri ile anlatılan kurallara uymayan, değeri belirlenemeyen, geçerliliği kuşkulu tahviller olup; Türkiye, bu toksit hisselerini henüz türev işlemler yapmamaları nedeniyle kullanmamış olup 2008 finansal krizine neden olan temel bir durumdan kaçınabilmiş; ancak ABD gibi gelişmiş olan diğer ülkelerde bu etki önemli ölçüde hissedilmiştir (Kazgan, 2013: 276).

ABD’nin dünya ekonomisindeki büyüklüğü ve özellikle finans kaynaklarının zenginliği ile ülkelerin neredeyse tamamı doğrudan ya da dolaylı yoldan ABD merkezli 2008 küresel finansal krizin etkisi altında kalmıştır (Ayrıçay, 2010: 172). Özellikle kriz ortamında artan risk algılaması ve borç verilebilir fonlar uluslararası portföy yatırımlarında azalışa neden olmuş, dış ticaret hacimlerinde önemli düşüşler meydana getirmiş ve kriz, daha çok bu kanallar aracılığıyla küreselliğini arttırmıştır.

Krizin global ölçekte etki etmeye başlamasıyla olumsuz ortam Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Avrupa ülkeleri bu zorlu süreç aralığında yeni finansal düzenlemeler ile krizin etkilerini minimize etmeye çalışmışlardır. Dünya ekonomik faaliyetlerinin neredeyse yarısını elinde bulunduran ABD ve Avrupa ekonomilerinin bir bunalıma veya durgunluğa girmesi tüm dünya finansını doğrudan etkileyebilecek büyüklükte olması, diğer ülkelere sıçrama ihtimalini de artırır etkide olmuştur.

2.2.2. Krizin Uluslararası Piyasalardaki Etkisi

1980’lerin başından günümüze dek etkisini gösteren küreselleşme süreci; bu sürece katılan bütün ülkelerde bir refah artışı, kalkınma ve büyümede önemli bir avantaj sağlıyor olsa da, ABD’de ortaya çıkan ‘mortgage eşik altı kredi piyasalarıyla’ kendini göstererek bu durumu tersine çevirmiş ve bir merkezde yada finansal bir

piyasada oluşan dengesizlik ile bütün finansal piyasaları etkilemeyi başarmıştır (Ertürk, 2009: 11).

2.2.2.1. Krizin Genel Olarak Dünya Ekonomileri Üzerindeki Etkisi

Gelişmiş ülkelerin finans sektöründe başlayan ekonomik buhran, 2007 yılının Temmuz ayında Amerika'da alt gelire sahip grubunun kullandığı mortgage kredilerinin ödemelerinde yaşadıkları problemlerle başlamış ve 2008 yılının Eylül ayında Lehman Brothers yatırım bankasının çöküşe geçmesiyle de gitgide uluslararası bir boyut kazanmıştır (Tiryaki, 2012: 34).

ABD'de de yaşanan mortgage sorununa ek olarak ülkedeki makro ekonomik dengesizliklerin küresel boyutta olması, zayıf risk yönetimi uygulamaları, zayıf finansal düzenlemeler ve denetim eksiklikleri gibi faktörler aracılığıyla ortaya çıkan 2008 küresel finansal krizi, uluslararası piyasada işletmeleri ve bireyleri kredi maliyetleri bakımından en derin şekilde etkilemiş; finans sektörünün güven kaybetmesine ve yatırımcıların sektörün geleceği konusunda karamsar olmasına yol açmıştır. Mortgage sisteminin işleyişine bağlı olarak bankalar sahip oldukları kredi riskini menkul kıymetleştirme işlemi ile finansal sistemdeki diğer kuruluşlara aktararak tüm finansal yapıda kredi riskinin artırmış; bu nedenle finansal kuruluşların bozulan kredi kalitesi sonucunda çizelge 2'de görüldüğü gibi sahip oldukları varlıkları ortadan kaldırıcı bir etki yaratarak, iflasıyla sonuçlanmıştır.

Çizelge 2. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluşların İflası (2008-2009).

7 Şubat-İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı	88 milyar sterlin
14 Mart-ABD	Bearn Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı.	29 milyar dolar
7 Eylül-ABD	Fraddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 milyar dolar
15 Eylül- ABD	Lehman Brothers iflas etti.	-
17 Eylül-ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 milyar dolar
18 Eylül-İngiltere	Lloyol TSB HBOS'u satın aldı.	12 milyar pound
29 Eylül-Benelux	Fortis kurtarıldı.	16 milyar dolar
29 Eylül-ABD	Citibank Washoiva'ı aldı.	12 milyar dolar
29 Eylül-Almanya	Hypa gayrimenkul kurtarıldı.	71 milyar dolar
29 Eylül-İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 milyon dolar

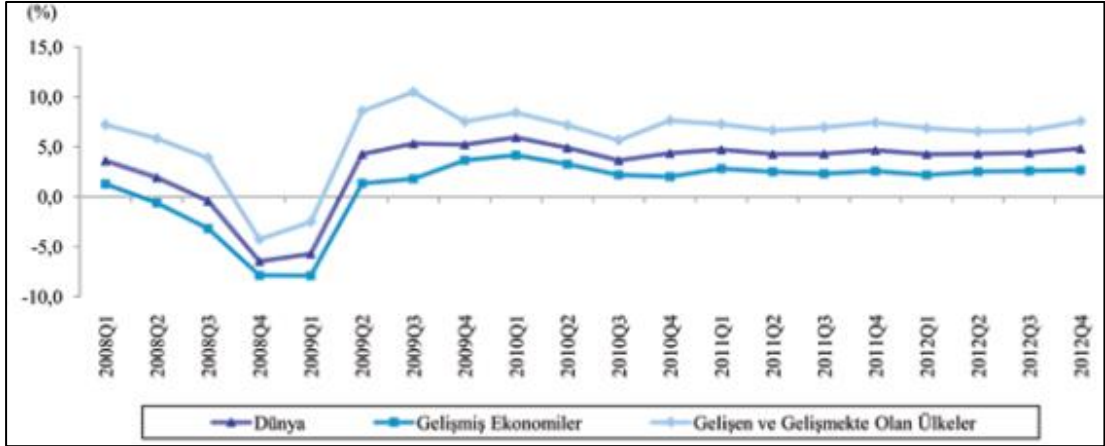
29 Eylül-İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı	32,5 milyar dolar
30 Eylül- Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 milyar dolar
30 Eylül- İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 milyar dolar
7 Ekim- İzlanda	Lansbanki ulusallaştırıldı.	-
9 Ekim- İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı.	864 milyon dolar
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Lloyds TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 milyar dolar
16 Ekim-İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 milyar dolar
19 Ekim-Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 milyar euro
20 Ekim-Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 milyar euro
27 Ekim-Belçika	KGB	3,5 milyar euro
4 Kasım-Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırıldı. Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	-
11 Kasım-Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 milyar dolar
24 Kasım-ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar dolar
22 Aralık- İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırıldı. 3 büyük bankaya fon aktarıldı.	7,68 milyar dolar

Kaynak: Erdönmez, 2009: 87.

Yaşanan ekonomik buhranın ilk olarak Amerika ve Avrupa Birliğini etkilemesi, bu bölgelerdeki ülke ekonomilerinin diğer ülkeleri de ilgilendirmesinden dolayı ekonomisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iş sahası ve ticaret hacminde problemlere yol açmıştır (Akın ve Ece, 2009: 158).

Gelişmiş ülke ekonomilerinin daralması şekil 5’de görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret ve finans kanalıyla etkileyerek bu ülke ekonomilerinin de daralmasına sebebiyet vermiştir (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, 2009: 5). Gelişmekte olan ülkelere oranla ileri gelen ekonomiler daha fazla olumsuz etkiye maruz kalmış olsalar da, uluslararası yatırımların ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin olumsuz olarak etkileneceği endişesi sermayenin bu ülkelere hızla geri çekilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin kendi ekonomilerini korumalarına yönelik dış yatırımlardan çekilerek kendi içlerine yönelmesi gelişmekte olan ekonomilerde durgunluğu artırmıştır. Gelişmiş ekonomilerin büyüme oranlarındaki düşüşe paralel olarak talebin de düşmesiyle birlikte ithalatta azalma meydana gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelere, doğrudan

ihracat düşüşü olarak yansımış ve bununla birlikte işsizliğin artmasına, mevcut talepte düşüşün ortaya çıkmasına ve ülke ekonomilerinin olumsuz olarak etkilenmesine neden olmuştur (Göçer, 2012: 21).

Şekil 5. GSYİH Büyüme Oranları (%). (2008:01-2012:04).

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 2010:4.

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin gibi ekonomisi yüksek olan ülkelerin krizden etkilenmeyeceği bilinirken çizelge 3' te belirtilen ülkelerin, dışarı satış yapmalarına yönelik büyüme çalışmaları, ABD ve AB ülkelerinin yaptığı ülke dışına satışı daraltmıştır. Bu durum gayri safi milli hasılanın artmasını engellemiş ve üretime özendirilerek işsizliği azaltmaya, kamusal alandaki yatırımların artmasına yol açmıştır. Özellikle Brezilya ve Hindistan, kriz sürecinde yürürlüğe koydukları stratejilerle birlikte krizi diğer ülkelere göre az hasarla atlattır. Ancak Rusya'nın, petrol rezervlerinden elde ettiği gelirden süreklilik sağlayamaması, diğer ülkelerden borç alarak ekonomisini güçlendirmeye çalışması ve demokrasi rejimini hala tam anlamıyla kavrayamamasından dolayı krizden etkilendiği söylenebilir (Ay ve Uçar, 2015: 23). Rusya'nın içinde bulunduğu durum özellikle 2008'in son çeyreğinde etkisini arttırmış; petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş, Rusya'nın gelirinin önemli bölümünü oluşturan doğalgaz ve petrol ihracat gelirlerinde azalmaya neden olarak ekonomik sisteminde gerileme süreci başlamıştır (Nanto, 2010: 55). Küresel krizin yükselen ekonomilerinden en çok etkilenen ülkelerin başında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gelmektedir. Bu ülkelerden 2009 yılında, Estonya %14,1; Letonya %18;

Litvanya %15 oranında küçülme yaşamıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri global sermaye piyasalarından elde ettikleri kaynaklarla yüksek büyüme oranları elde etmiş olmalarına rağmen; dış borçlarla sürdürülen ekonomik büyüme krizin kredi piyasalarını daraltması ile birlikte bu ülkeleri krize karşı kırılgan bir pozisyona sokmuştur (Nanto, 2010: 42).

Çizelge 3. Yükselen ve Gelişen Ekonomilerin Büyüme Oranları (%). (2006-2009).

	2006	2007	2008	2009
Yükselen ve Gelişen Ekonomiler	7,9	8,3	6,1	2,4
Orta Doğu ve Doğu Avrupa	6,5	5,5	3	-3,7
Estonya	10	7,2	-3,6	-14,1
Maceristan	4	1	0,6	-6,3
Letonya	12,2	10	-4,6	-18
Litvanya	7,8	9,8	2,8	-15
Türkiye	6,9	4,7	0,7	-4,7
Bağımsız Devletler Topluluğu	8,5	8,6	5,5	-6,6
Rusya	7,7	8,1	5,6	-7,9
Gelişen Asya	9,8	10,6	7,9	6,6
Çin	11,6	13	9,6	8,7
Hindistan	9,8	9,4	7,3	5,7
ASEAN-5	5,7	6,3	4,7	1,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,7	5,6	5,1	2,4
Afrika	6,5	6,9	5,5	2,1
Batı Yarıküre	5,6	5,8	4,3	-1,8
Brezilya	4	6,1	5,1	-0,2
Meksika	4,9	3,3	1,5	-6,5

Kaynak: IMF, 2010: 160.

Bağımsız Devletler Topluluğu ve petrol ihracatçısı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri de enerji ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle ihracat gelirlerinin azalması sonucu krizden etkilenmişlerdir. Çizelge 3’te görüldüğü üzere, ülkelerin 2009 yılında yapmış oldukları ihracat gelirlerindeki azalma 2010 yılına gelindiğinde normale dönmeye başlamıştır. 2009 yılında ihracat geliri en düşük olan ülke olan Rusya’nın 2010 yılına gelindiğinde en yüksek ihracat gelirinine sahip olması, dünyadaki enerji talebinin artması ve Rusya’nın da önemli doğalgaz ihracatçılarından biri olmasından kaynaklanmıştır (Göçer, 2013: 174).

2008 küresel finansal krizinin tam anlamıyla atlatılmamasına rağmen bu süreçte Yunanistan’ın iç yönetim tarafından kontrol edilemeyen harcamaları

sonucunda ülkede bir borç krizi doğmuş; bu durum ise Euro bölgesinde ekonomik sorunlar meydana getirmiştir (TOBB, 2010: 4). Finans hacminde art arda yaşanan düşüş, başka ülkelerde de hisse senetlerinin değerlerini düşürmüş ve devletin kendi iç borcunun GSYİH içerisinde yükselip dönüştürülmesini sağlamıştır (Turgan, 2013: 235).

Özetle 2006 yılında kendini hissettirmeye başlayan ve 2008 yılında ABD'deki mortgage kriziyle tam anlamıyla baş gösteren finansal kriz kısa süre zarfında global ölçekli bir kriz haline gelmiştir. Amerikan ekonomisi hem büyüklüğü hem de diğer ülkelerle olan etkin ticari ilişkileri nedeniyle; 2008 yılında meydana gelen finansal krizin sadece ABD sınırlarını değil de tüm dünya ekonomisini negatif etkilemiştir. ABD başta olmak üzere tüm ülkeler, mali sistemlerine likidite sağlayarak faizlerde düşüş gerçekleştirmeyi ve buna ek olarak bankaları kamulaştırarak krizin etkilerini hafifletmeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır.

Gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin büyüme hızı ortalamanın altına gerilemiştir. Ekonomik durgunluk derecesine gelmişlerdir veya durgunluk derecesine yaklaşmışlardır. Söz konusu ekonomik durgunluk etkisini 2009 yılının sonuna kadar göstermiştir. Bu duruma ek olarak global ekonomide ihracata ait mal fiyatlandırmasında IMF verileri bakımından dikkate değer değişimler gözlenmiştir; tüketici fiyatlarında yukarı doğru hareketlenme yani enflasyonda yükselme gözlenmiştir.

Global ekonominin 2008 finansal krizinden aldığı en önemli hasar ise üretimde meydana gelen daralma kaynaklı olmuştur. Dünyadaki toplam ticaret miktarı 2006'da %9,3 oranında bir büyüme gösterirken bu oran 2007 yılında %7,2 oranına gerilemiştir. 2008 yılı itibarıyla da aynı oran %2,6'ya gerilemiştir. Dünya ticaretinin bu oranlara gerilemesindeki en önemli iki etken ise; ithalat ve ihracatta meydana gelen azalmadan kaynaklanmıştır. 2008 yılı itibarıyla petrol hariç ihracatı gerçekleştirilen malların fiyatlarındaki düşüş bu malların ihracatı yapan gelişmekte olan ekonomilerin zor durumda kalmasına sebep olmuştur. Bunlara ek olarak gerek gelişen gerekse gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin borçlarında artışa sebep olmuştur.

Dünya ekonomisinde 2006 yılı büyüme oranı %5,1 iken 2007 verilerinde bu oran %5,0'a, 2008'de de %3,0'a gerilemiştir. Gelişmiş ülkeler, söz konusu olan bu

oranları bile tutturamazken gelişmekte olan Çin, Rusya, Hindistan gibi ülkelerin ekonomileri en yüksek büyüme oranına sahip ülkeler haline gelmiştir.

2008 finansal krizi ABD’de çok sayıda finans kuruluşunu iflas noktasına getirmiştir. Bu zorlu şartlar reel sektörü de etkisi altına almış; tüketim ve yatırıma yönelik harcamaları dip noktasına getirmiştir.

ABD kaynaklı toksik kağıtların etkileri ve genele bağlamda talebin düşük olması neticesinde kriz, global ölçekli bir hal almıştır. Bu bağlamda global ölçekte gayrisafi yurtiçi hasılda düşüş gözlenirken işsizlikte artış meydana gelmiştir. ABD başta olmak üzere pek çok ülke kurtarma paketi adıyla krize yönelik önlem niteliğinde uygulamaları devreye koyduysa da bu iyileştirme çalışmalarının etkinliği noktasında ülkeler arasında farklar meydana gelmiştir. Dünya genelinde 10 trilyon dolara yakın finansal yardıma yönelik harcama yapılmasına ek olarak, reel faiz oranlarında sıfıra yakın değerler seyrederek olmuştur. Böylesi bir durum karşısında finans piyasasında fonların bollaşmasıyla, finansal aktivitenin artması sağlanırken, reel piyasalarda durgunluk ve işsizliğin kalkması noktasında olumlu bir etki oluşmamıştır.

Globalleşmenin bir sonucu olarak dünya ekonomilerinin birbirleriyle entegre bir hal almış olması, 2008 finansal krizinin hızla tüm ülkelere yayılması engelleyememiştir. Özellikle ABD ekonomisiyle paralel seyir gösteren Avrupa ekonomileri, 2008 finansal krizini bir şok etkisiyle yaşamış; makroekonomik verilerinde ciddi dalgalanmalar yaşanmış, işsizlik ve yoksullaşma baş göstermiştir. Bu zaman aralığında IMF ile ülkeler arasında finansal desteğe yönelik anlaşmaların yapılmasında artış gözlenmiş; risk Avro bölgesi ülkelerinin batmasıyla sonuçlanabilecek ciddiyette ileri seviyelere ulaşmıştır.

2.2.2.2. Krizin Genel Olarak Dünya Bankaları Üzerindeki Etkisi

2008 küresel krizi ABD’de başlamasına rağmen Avrupa finansal piyasalarına kadar yayılmıştır. Avrupa bankalarında görülen krizin nedeni olarak; ABD mortgage sisteminde ortaya çıkan sorunlar gösterilmektedir. Avrupalı bankalar sistemlerinde oluşan belirsizlik ve kredi geri ödemelerindeki sorunlar nedeniyle krizin Avrupa’ya da yayılmasına neden olmuşlardır. Bu etkiler bankaların birbirlerine kredi vermelerinde isteksizlikler baş göstermiş; sermayelerini hazine bonolarına ve düşük riskli

enstrümanlara kaydırmışlardır (Göçer, 2012: 15). Ekonomik buhranın Avrupa ülkelerini etkilemesinin öncelikli sebebi; Amerika'daki finans işlemlerinin Avrupa bankalarınca da kullanılıp alım satım yapılmasıdır. Bu yüzden yapılan işlemlerin temelinde ortaya çıkabilecek herhangi bir problem, Avrupa ekonomisini de etkilemektedir. Diğer bir nedeni ise; Almanya ve İngiltere gibi Avrupa'nın ekonomisi gelişmiş ülkelerinin Amerika'da banka şubelerinin olması ve bu şubelerin zarar etmesidir. Avrupa pazarlarındaki alımının azalması ve bu durumun Avrupa'nın satış oranını düşürmesidir. Böyle bir ortamda Avrupa ülkelerinin ekonomileri zayıflamış ve istihdam oranını azaltmıştır (Haziran Göçer, 2013: 171). Mevcut konutları satılamaz hale getirecek kadar talebin düşmesiyle birlikte konut piyasası çökmüştür. Yatırımcıların ellerindeki, ipotekli konut kağıtları nedeniyle tüm dünyada büyük boyutlu zararlar ortaya çıkmıştır. Mortgage krizinde 25 trilyon ABD dolarının hisse senedi piyasalarından kaybolduğu tahmin edilmiştir (Naude, 2009: 1). Yaşanan ekonomik buhran sonucu bankalara ödenmesi gereken kredi tutarlarının uzun vadeye yayılması, uluslararası ekonomileri oldukça etkilemiştir. Bankalar yaşanan uzun vadeli ödemelerden doğan zararlarını tek tek açıklarken, devletler piyasalardaki dar boğazın giderilmesi hedefiyle işbirliği içinde bankalardaki sıcak parayı arttırmak için çeşitli destek paketleri oluştursalar da; kredi imkanlarının kısıtlanmasından dolayı mortgage kredisi de pek çok ülkede daha da kısıtlanmıştır. Japonya'da yeniden düzenlenen ekonomik stratejiler ile gayrimenkul yatırımlarında devamlılık söz konusu olurken, garanti edilen ipotekli gayrimenkul kredilerinde ise ekonomisi gelişmiş ülkeler olan ABD, İngiltere, Danimarka ve Avustralya'da ise emlak fiyatları değer kaybetmiştir.

Yaşanan ekonomik buhran, ekonomisi gelişme sürecinde olan ülkeleri farklı açılardan tesiri altına almıştır. Bu ülkelerin bankacılık sektöründe yaşadığı buhranın temel sebepleri ekonomilerinde risk payının fazla olması ve bu ortamda düzenli bir finansal gelişim sağlanamamasıdır. Ekonomisi gelişmekte olan ülkelerin bu ekonomik ortamda var olması için gerekli yatırımların olmaması, piyasalardaki hızlı dalgalanmalar ve faiz yüzdelerindeki yükselme ülkelerin ekonomisini çöküşe itmiştir. Hatta devlet denetiminde olan bankacılık, dış müdahaleler ile güç kaybetmiş ve ekonominin diğer alanlarını da negatif yönde etkilemiştir (Çinko ve Ak, 2009: 81).

Prime grubunda yer alan bankalar, yatırım fonlarını ekonomisi gelişmekte olan ülkelerden geri çekerken, risk grubunda yer alan değerleri sıcak paraya dönüştürmüşlerdir. Risk grubundaki yatırımcılar; satışlarını hisse senedi, bono ve ülkelerin kendi paraları şeklinde yaparak, ülkelerin kredi imkanlarının azalmasına yol açmıştır. GSYİH'in %10'undan fazla açığa sahip olan ülkelerde yapılan yatırımların birden kesilmesiyle iç dengeler bozulmuştur. Devlet bankası olmayan bankaların dış borçlanma yaşaması azalmıştır.

Krizle birlikte, ABD yatırım bankacılığı büyük darbe almıştır. Yatırım bankaları, riskli konut kredilerine yaptıkları yatırımların sermayelerini eritmesi ve borçlarını ödeyebilecek yeterli likiditeye sahip olmamaları nedeniyle iflasla karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin 85 yıllık yatırım bankası olan Bear Stearns JP Morgan tarafından, Merrill Lynch Bank of Amerika tarafından satın alınırken, Goldman Sachs ve Morgan Stanley de FED'in sunduğu kredi olanaklarından yararlanarak mevduat toplayıp fon sağlayarak FED tarafından düzenlenen ve denetlenen Banka Holding şirketine dönüşmüşlerdir (Coşkun, 2009: 24). Bankacılık sektörünün diğer bir yatırım bankası olan Lehman Brothers ise ihraç etmiş olduğu ipoteğe dayalı tahvil ödemelerini gerçekleştirecek kaynağı bulamaması ve yeni sermaye arayışlarının sonuç vermemesi nedeniyle 15 Eylül 2008'de iflas etmiştir (Madhani, 2009: 35).

Krizin etkisiyle ortaya çıkan olumsuz gelişmeler sonucu piyasalar da likidite azlığı, sorunlu aktiflerdeki belirsizlikler, sermaye eksikliği ve piyasalara olan güvenin tekrar artırılması için hızlıca devlet tedbirlerinin alınmasını zorunlu kılmıştır. Ancak alınan bu tedbirler, ekonomiye duyulan güvende bir artış sağlamamış, koşulların düzeltileceğine dair umut oluşturmamıştır. Devlet bankalarının sermayelerini arttırması ve bankalar arası nakit akışın yeniden başlaması için tedbirler alınmıştır (Erdönmez, 2009: 85).

ABD'de de yüksek riskli kişilere verilen konut kredilerinde yaşanan geri ödeme sorunları nedeniyle; menkul kıymet kredilerinin değerine ilişkin ortaya çıkan belirsizlik sonucunda, yatırımcıların güvenilir alanlara yönlendirilmesi ve ilgili yatırım araçlarına olan talebin daraltılarak, bu menkul kıymetlere yatırım yapan ABD ve Avrupalı bankaların menkul kıymet portföylerinin değerini düşürerek ve bankaların sermaye yeterliliği ile ilgili çelişki yaşamalarına neden olarak; çizelge 4'te görüldüğü

gibi, 2007 yılı başından Nisan 2008'e kadar bankaların sahip oldukları yüksek riskli krediler 224,4 milyar dolar zarar açıklamalarına neden olmuştur (Şahin, 2011: 14).

Çizelge 4. Bankaların Açıkladıkları Zararlar (2007:01-2008:04).

Banka	Milyar Dolar
Citigroup	40,9
UBS	38
Merrill Lynch	31,7
Bank of America	14,9
Morgan Stanley	12,6
HSBC	12,1
JP Morgan Chase	9,7
IKB Deutsche	9,1
Washington Mulual	8,3
Deutsche Bank	7,5
Wachovia	7,3
Credit Agricole	6,6
Credit Suisse	6,3
Royal Bank of Scotland	5,6
Mizuho Financial Group	5,5
Canadian İmparial Bank of Commerce	4,1
Societe Generde	3,9
Toplam	224,4

Kaynak: Şahin, 2011: 15

Bankaların menkulleştirilmiş kredilerden dolayı açıkladıkları zararlar ve hangi bankanın ne kadar riske maruz olduğunun bilinmemesi; bankalar arasında güven krizi yaratarak bankalar arası para piyasalarından likiditenin çekilmesi ile sonuçlanmış, bu durum piyasalardan kaynak sağlayan ve yüksek borç, düşük sermayeye sahip olan ABD ve Avrupa bankalarında likidite krizi yaratmıştır (Şahin, 2011: 17).

Ekonomisi gelişmiş olan ülkeler tarafından başlatılan ekonomik buhran, kredilerin ödenmesinde ertelemelere yol açtığından bankacılığı olumsuz yönde

etkilemiş ve Amerika’da yatırım bankacılığının bitirilmesine neden olmuştur. Bankacılık sektörünün zararları, bankaların sermayelerinin azalmasına neden olmuş ve bankalar yasal sermaye yükümlülüklerini karşılamak için sermaye artırmak durumunda kalmışlardır. Krizin ilk dönemlerinde; bankalar hisse senedi ihracı ya da ülke fonlarından sermaye yaratsalar da, kriz derinleştikçe ve bankaların zararları arttıkça bu durum sermaye artırımını zorlaştırarak, özel sektörün sermaye desteğinin yerini hükümetler almıştır. Bu nedenle de Avrupa bankacılık sistemi Ekim 2008’den itibaren krizden ciddi şekilde etkilenmeye başlamış, birkaç büyük uluslararası Avrupa bankasının hükümetler tarafından kurtarılmasını gerekli kılmıştır (Erdönmez, 2009: 86).

2.3. KÜRESEL KRİZE KARŞI KÜRESEL ÇAPTA ALINAN TEDBİRLER VE GELİŞTİRİLEN YÖNTEMLER

2008 finansal krizi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde dengesizlikler oluşturmuştur. Bu durumunla birlikte birçok ülkenin kamusal finans yapısının devamlılığı imkansız hale gelmiştir. Gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin kamu borcu, gayri safi yurtiçi hasılaya oranla 2007-2010 aralığında iki katı olmuştur. Yine gelişmiş ülkelerdeki finans kurumlarının kamu kaynaklarıyla yani devlet eliyle kurtarılmaya çalışılması, kamusal borcun daha da artmasına neden olmuştur. Bütün bunlara ek işsizlik ödemesi gibi sosyal hizmetlere yönelik harcamalardaki artış, vergi indirimi gibi uygulamalar kamusal borcun artmasına ortam hazırlamıştır (Göker, 2014: 104).

2008 finansal krizi, global ölçekte meydana gelen likidite problemine ek olarak piyasalara olan güvenin azalmasına, kısa vadede gerçekleştirilecek olan finansal aktivitelere ve doğrudan sermaye akışına yönelik hareketlerde azalmaya neden olmuştur. Likidite sorunu yaşayan finansal piyasalar, aktif varlıklarda meydana gelen sorunlar ve piyasalara karşı gösterilen güven eksikliğini gidermeye yönelik bazı kısıtlamalar ve önlemler getirerek, finans kuruluşlarının borçlanma ve kredi durumlarını olumlu yöne kaydırmayı hedeflemişlerdir. Bütün bunlara ek olarak finans kuruluşlarında yeniden sermaye artırımının sağlanması ve bankacılık sistemlerinin global destekle borçlandırılmalarına yönelik geniş çaplı tedbirler getirilmiştir. Buradan hareketle, finansal kuruluşlara ve reel sektöre yönelik gerçekleştirilen tedbir

uygulamalarının ilk olarak devreye sokulduğu ülke ABD olmuştur, açıklanan kurtarma paketinde sorunlu ipotekli konut kredisine ilişkin aktiflerin satın alınması ve bankalara yapılan sermaye enjeksiyonu önemli bir yere sahip olmuştur. Krizin global çapta ilerlemesi sebebiyle bu tedbirleri İngiltere uygulamaya devam etmiş; sermaye desteğinde bulunarak finans kuruluşlarına likiditenin sağlanmasına ortam hazırlamıştır. İngiltere'den sonra diğer Avrupa ülkeleri de benzer özelliğe sahip iyileştirme ve tedbir paketleri yayımlamışlardır. Devreye sokulan bu tedbir paketleri; merkez bankalarının yaptıkları uygulamalar neticesinde enflasyonu düşürmeye yönelik etkinliğe sahip ve aynı zamanda finansal ortamdaki güvenin tekrardan sağlanması için de uygun şartları oluşturabilecek yapıda olmalıdır.

Para Politikası Araçları	Faiz Oranı Değişiklikleri Zorunlu Karşılık Oranlarında Değişiklik Döviz Kuru Müdahalesi
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	Mevduat Garantisinin Arttırılması Bankaların Yeniden Sermayelendirmesi Likidite Enjeksiyonu Banka Kredi/Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi Kamulaştırma/Fona Devir Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması İpotekli Konut Kredisine Tahvillerinin Alınması Açığına Satışın Yasaklanması Toksit Varlıkların Alınması
Uluslararası Kuruluşlar	Swap Kanalı IMF
Diğer	İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Arttırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hanehalklarına Yapılan Yatırımlar vb.

Çizelge 5. Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri

Kaynak: Erdönmez, 2009: 89.

İkinci parasal genişleme kararını ise Ağustos 2010'a açıklamıştır. Fakat alınan bu önlemler ABD ekonomisinin istenilen hızda toparlanmasına yardım etmemiştir.

Bu noktada faiz oranlarının aşağıya çekilmesiyle, finansal piyasaların kredi koşullarında iyileşme sağlanıyorken, enflasyonla başa çıkılması noktasında ise faiz oranlarında artırıma gidilmesi gerekmektedir. Özetle faizlerin düşürülmesi, finansal piyasalar için pozitif yönlü bir sonuç meydana getirirken enflasyonu negatif yönlü etkileyebilecek yapıya sahiptir. Tam tersi bir durum söz konusu olduğunda, enflasyonla başa çıkılabilmesi noktasında faizlerin artırımına gidilmesi, finans piyasalarındaki çalkantının artışına neden olmaktadır. Bu durumdaki karışıklık, dünya çapında bütün bankaların finansal krize yönelik aldığı tedbirlerde gecikmelere sebep olmuştur. Ancak yapılan iyileştirmeler, kriz boyutunun büyümesine çok fazla etki edememiştir. Bu nedenle FED, uluslararası buhrana tepki olarak 2008 yılında önemli bir parasal genişlemeye gitmiş; kısa vadeli faiz haddini yüzde 0 ile 0,25 aralığına düşürmüştür. Faizlerde düşüşün gerçekleştirilmesiyle beraber finansal politikaların uygulanması sistemi fayda sağlayamamıştır.

Finansal politikaların aktarım sisteminin işlevsel olmamasının altında yatan sebep; nominal faiz oranının sıfıra yakın bir değerde seyretmesidir. Nominal faiz oranında yapılmak istenen düzenlemeler mevcut finansal düzenin üzerinde faiz yoluyla bir etki yaratma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu başarısız müdahaleler neticesinde; global ölçekte finansal politikaların yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda krizden etkilenen bütün dünya ekonomileri para politikalarına ek olarak maliye politikalarını da geliştirip etkin hale getirmiştir.

Bankacılık sektörüne yönelik uygulanan tedbirlerin ve para politikasına yönelik uygulamaların, hedeflenen faydayı sağlamaması noktasında IMF global ölçekteki finansal duruma uygun olarak, krizin yarattığı etkinin azaltılmasına yönelik etkili çözüm yolu olarak mali genişleme uygulamalarında iyileştirme yapılmasını önermiştir.

Bu bağlamda G-20 ülkelerinin, ekonomik büyümenin global boyutta gerçekleşebilmesine yönelik Nisan 2009'daki zirvede maliye politikalarının uygulanmasına yönelik kararlar almışlardır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67).

Alınan kararların uygulanmasına yönelik ABD olmak üzere sırayla Avrupa ve diğer bölge ülkeleri de gereken çalışmalara başlamışlardır.

ABD, krize karşı 780 milyar dolara yakın bir teşvik paketiyle alınan önlemlerin; özellikle kamusal harcamalar ve kamu transferi kısımları üzerinde durarak uygulamaya başlamıştır. Buna ek olarak ABD kendi iç talebinin uyarılmasına yönelik vergi indirimine gidip; kamu harcamalarını yükseltmeyi hedeflemiştir.

ABD'nin başlattığı maliye politikaları ile eş zamanlı olarak İngiltere, Almanya ve Fransa kendi teşvik paketleriyle mali politikalarında iyileştirme çalışmasına gitmişlerdir (Karaca, 2014, 271-275).

Domino etkisi göstererek bütün Avrupa ekonomisini etkisine alan finansal kriz sonrası ekonomik büyümeyi ve piyasaların stabil seyretmesini hedefleyen Maastricht uygulamalarını devreye sokmuş olsa da; hedeflerin yakalanması noktasında bütçe açıkları ve kamu kesimine ait borçlanmaya gösterilen aşırı odaklanılmasına karşın özel sektöre ait ileri derecedeki borçlanmaya dikkat edilmemiştir. Bir süre sonra söz konusu bu borçlar piyasalardaki olumsuz etkilerini arttırmışlardır. Bütün bunlara ek olarak gayri safi milli hasıla ile borçların oranlarında yukarı doğru bir hareket gözlenmiştir. Bu duruma karşı önlem olarak; Avrupa Birliği, bankacılık sektörü içinde bazı iyileştirmeler ve kontrollü maliye politikaları uygulamalarını başlatmıştır (Stein, 2011: 191-202).

2008 finansal krizi neticesinde içinde bulunulan ekonomik daralmanın, vergi tabanındaki gerilemesi sonucunu doğurmasıyla uygulamaya konan vergi indirimi kararıyla da Avrupa ülkelerinde kamusal gelirin miktarında azalma gözlenmiştir. Bu duruma ek olarak bölge ülkelerinde işsizlik oranında meydana gelen artış sonucunda; sosyal niteliğe sahip harcamalarda artışlar meydana gelmiştir.

Genişlemeye yönelik alınan kararlar ve yapılan düzenlemeler, 2009 yılının sonunda bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yukarı doğru bir hareket kazanmıştır. Buna karşın global ölçekteki finansal tehlike varlığını sürdürmüştür. İyileştirme ve düzenleme çalışmalarının yapıldığı süreçte, genişleme politikalarının yerinde ve yeterli oranda sürdürülebilmesi büyük öneme sahip olmuştur. Yapılan iyileştirme çalışmaları kapsamında genişleme politikalarından kısa vadede vazgeçilmesi,

ekonominin sürdürülebilirliğine zarar verirken, genişleme politikalarına uzun süreli devam edilmesi ise enflasyona yönelik problemlerin artışına sebep olmaktadır.

3. 2008 FİNANSAL KRİZİ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI, RİSK YAPISI VE SEKTÖRÜN GENEL DURUMU

3.1. 2008 FİNANSAL KRİZİ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI

Türkiye’de ekonominin güncellenerek küresel pazarda yerini alması ile AB’ye uyum sürecinde bankacılık sektörü ilk sırada yer almaktadır. 1980’li yıllardan sonra piyasalarda yapılan düzenlemelerle sektör ilerleme kaydetmiş ve yatırım hacmi genişlemiş, hızlı büyüme yaşanmıştır. Buna rağmen 1990’lardaki ekonomik ortam, aynı sistemin sekteye uğramasına sebep olmuş ve riskin oldukça yükseldiği bir ekonomik atmosferde bankalar faaliyet göstermiştir.

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası uygulanan finansal serbestleşme hareketlerinin etkisiyle, ekonomide yaşanan olumlu hava 1990’lı yıllarda makro ekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu kesimi açıkları, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri, risk algılama ve yönetiminin zayıflaması gibi nedenler aracılığıyla bankacılık sektörü üretimi destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme şeklindeki mali aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getirememiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak Türk bankacılık sistemi özkaynak yetersizliği, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı, kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği, piyasa risklerine aşırı duyarlılık, yetersiz iç kontrol, şeffaflık eksikliği, ekonomik istikrarsızlık, rekabet koşullarının yetersizliği şeklinde beliren yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (BDDK, 2008: 6).

1994 yılında yaşanan ekonomik buhranın etkisiyle oluşan problemler 2000 yılının Kasım ayı ile 2001 yılının Şubat ayından yaşanan finansal düşüş ile daha da derin yara almıştır. Sektörde öz kaynaklar, asgari öz kaynak düzeyinin altına inmemekle birlikte AB rekabeti açısından yetersiz kalmıştır. Kamunun finansal sistemdeki belirleyiciliği ve kamu bankalarının sektördeki ağırlığı, özellikle kriz dönemlerinde bankaların aracılık fonksiyonlarını yerine getirmesini engellemiştir. Bu süreçte bankacılık sektörü yapısal sorunlarla karşılaşmıştır (Akman, 2006: 21).

3.1.1. Denetim Yetersizliği

Küresel anlamda bankaların bu denli etkin olması; artan kaynak tüketimi ve sınırlandırmalarına ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeye ve ekonomik güçlerini sabit tutmaya çalışıp çalışmadığının kontrolü, gerekliliği banka denetimi olarak adlandırılır. Buna ek olarak bankaların sermayeleri, öz varlıkları, bilançoları, kar zarar ilişkileri ve mali dengeleri gibi unsurlarının belirlenmesi de bu denetim sürecinin dinamiklerindedir (Delikanlı, 1998: 1).

3.1.2. Ekonomik İstikrarsızlık

Enflasyon oranının yüksek olmasından kaynaklanan finansal düzensizlik, bankacılık sektöründe karşı karşıya gelinen en önemli sorundur. Bu sektör, enflasyon oranının yükselmesiyle birlikte bir türlü düzenli gelişim gösterememiştir. Buna ek olarak enflasyon miktarında ve finansal hedeflerdeki düzensizlik, yabancı paranın faiz getirisi artarken, sıcak paradaki azalma enflasyonla birlikte engellenememiştir.

Ekonomide yaşanan düzensizlik ve enflasyon oranındaki sabit artışın olduğu dönemlerde, bankacılığı negatif anlamda etkileyen bir başka problem sorunlu kredilerin sayısındaki artıştır (Parasız, 2009: 126). Faiz yükünün artması, kredi veren bankaların geri ödemesini alırken ödemelerin kısıtlanmasına yol açmış ve zamanında ödemesi gerçekleşmeyen krediler bankaların nakit akışını azaltmıştır. Bu durum mali kaynak ihtiyacını da arttırmıştır. Enflasyon oranının düşürülmesi ile beraber; hem bankalar yeniden canlanacak hem de ödemesi geciken banka kredilerinin bankalardaki yükü hafiflemiş olacaktır. Yaşanan bu durum, bankaların kredi ödemelerini tahsil ederken elini güçlü tutmaktadır. Finansal anlamda düzenliliği oluşturamamış bir ülkenin ekonomisinde, bankacılık her zaman problem yaratacaktır. Ancak finansal düzenliliği sağlayan bir ülke ekonomisinde ise bankacılık daima risk yaratacaktır (Keskin, 1999: 29).

3.1.3. Öz kaynak Yetersizliği

Sermaye ve borçlar toplamının tamamından zorunlu, kullanılması gereken bölümler çıkarıldıktan sonraki kalan bölüme *yemel kaynak adı* verilir. Ödenmiş sermaye, dönem sonu kar, dağıtımı yapılmayan kar ve kaynakların değer kazanmasından oluşan yemel kaynakların güçlü olması, bankanın ekonomideki dalgalanmalara karşı da güçlü durmasını sağlamaktadır (Toprak ve Demir, 2001: 3).

Bankacılıkta toplam yemel kaynakların, sektördeki toplam yatırımcılara bölünmesiyle ortaya çıkan sermaye yeterlilik oranı, bankaların öz sermayelerinin toplam yatırımcılara oranını göstermekte olup; bu oranın büyük olması yemel kaynakların büyüdüğünü ve yatırımcı kalitesindeki iyileşmeyi gösterirken, bu oranın düşük olması ise yemel kaynakların yetersizliğini ortaya çıkarır. Sermaye yeterlilik oranı çizelge 6'da da görüldüğü üzere 1993 yılında %9.3 ile maksimum değere ulaşırken 1999 yılına gelindiğinde %5.2 ile minimum değere ulaşmıştır. Ödenmiş sermaye oranı 1997 yılına dek %4'ün altında kalırken 1997'den sonra yükselişe geçmiştir. 1997 yılından sonra yemel kaynaklarda gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Türk bankacılığının yemel kaynaklarının düşük olması özellikle 1999-2000 yıllarını bankacılığın zararlı kapatmasına neden olmuştur.

Çizelge 6. Bazı Göstergelerin Toplam Aktiflere Oranı (%).

	Özkaynak	Ödenmiş Sermaye	Mevduat	Kredi	Menkul Değerler Cüzdanı	Kar/Zarar
1986	5,6	2,2	66	43,3	9,6	1,7
1987	6,2	2,5	60,8	41,8	10,6	1,6
1988	7,9	2,9	58,9	37	10,7	2,3
1989	8,4	3,5	63,1	40,3	12,6	1,7
1990	9,1	3,6	61	45	11	2,2
1991	8,9	4	62,5	40,5	12,9	2
1992	9	3,7	59,5	39,2	11,8	2,4
1993	9,3	3,7	54,7	38	11,3	2,7
1994	8,9	3,6	67,8	35,6	11,7	1,9
1995	9,2	3,3	69,2	39	10,9	2,7
1996	8,9	3,2	72,5	40,3	16,4	2,8
1997	9,1	4,3	68,5	43,2	14,2	2,5
1998	8,7	4,3	68,5	35	15,5	1,9
1999	5,2	4,3	69,9	26,2	17,7	-1,0
2000	6,4	5,0	67,6	28,5	11,9	-3,3

Kaynak: Toprak ve Demir, 2001: 4.

Ayrıca çizelge 6'nın bu şekilde oluşmasında 1990'lı yıllardaki ekonomik performans etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda enflasyon oranının yüksek olması, yaşanan büyümenin düzensiz ilerlemesine neden olmuştur. Yerel kaynaklardaki düşüş incelendiğinde, yaşanan ekonomik buhranların etkisi görülmektedir. Ancak 1994 yılındaki ekonomik buhran ile bankacılık daralmış ve yerel kaynaklarda azalma görülmüştür.

Çizelge 7. Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar (2000-2001).

Milyon Dolar	Aralık 2000	Aralık 2001
Sermaye	18.011	12,045
Zarar(-)	10,497	7,476
Kar(+)	3,205	1,523
Toplam Özkaynaklar	10,719	8,250
Özel Sermayeli Bankalar	10,102	3,626
Toplam Aktifler	154,947	115,020
Toplam Özkaynaklar/Toplam Aktifler(%)	6,9	7,2

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Aralık 2002: 11.

Çizelge 7'de görüldüğü üzere Türkiye'de bankacılık, 2000 yılının Aralık ayı itibariyle 10.7 milyar dolar yerel kaynağa sahipken, bir sonraki yılın aralık ayında yerel kaynaklar azalarak 8.3 milyar dolara düşmüştür. Bu değer kaybında; Türk lirasının değer kaybetmesiyle oluşan riskli faizler ve bankaların yerel kaynaklarını azaltması etkili olmuştur (TBB, 2002: 11).

3.1.4. Rekabet Yetersizliği

Bankacılık sektöründe finansal serbestleşme sürecinde rekabetçi bir piyasa yapısı oluşmamıştır. Piyasa giriş çıkış koşullarına ilişkin yasal düzenlemeler, sorunu çözmekten çok sorun yaratır bir özellik göstermesi, bu yapılanmanın oluşumunu engellemiştir. Bundan dolayı bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı yıllar itibari ile çok fazla değişim göstermemiştir (Çolak, 2001: 19).

Az sayıda büyük banka ve kamu bankalarının mevduat, aktif ve krediler payı sektör toplamına oranlandığında bu yoğunlaşma net bir şekilde görülür. Çizelge 8'e göre belirlenen ilk beş bankanın Toplam Aktifleri, Toplam Mevduatı ve Toplam Kredilerin sektör toplamına oranları 2002 yılı itibariyle sırasıyla; %58, %61 ve %55 olup, aynı süreçte ilk on bankanın payları ise sırasıyla; %81, %86 ve %74 olup yine aynı ilgili beş bankanın toplam aktifleri 1995'te %48 iken 2003'te %60 olmuştur. Bu durum artan yoğunlaşmanın göstergesidir (Akman, 2006: 25)

Çizelge 8. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranları (%).

	1990	1995	2000	2002
İlk Beş Banka				
Toplam Aktifler	54	48	48	58
Toplam Mevduat	59	53	51	61
Toplam Krediler	57	50	42	55
İlk On Banka				
Toplam Aktifler	77	71	69	81
Toplam Mevduat	85	73	72	86
Toplam Krediler	78	75	71	74

Kaynak: TBB, 2002: 20.

Bu şekilde az sayıda büyük bankanın hakimiyeti ve küçük bankaların taşıdıkları dezavantajlar bankacılık sektöründe etkin bir rekabet ortamı oluşmasına engeldir (Toprak ve Metin, 2001: 6).

3.1.5. Teknolojik Gelişmeler

1980'li yıllarda yaşanan ekonomik düzenlemelerle birlikte bankalar birbirlerinden etkilenmiş ve daha iyi hizmet sunabilmek adına müşterilerinin arz ve taleplerini dikkate alarak birbirleriyle rekabet etmişlerdir (Korkmaz ve Gövdeli, 2005: 243). Böylelikle gelişen teknolojiler ile bankalar kendilerini güncellemekte ve işlem

ücretlerini azaltacak, tedbirler alarak kullanıcılarına en konforlu şekilde hizmet sunmaya çalışmaktadırlar (Işkın, 2012: 51).

Teknolojik gelişmelerin bankacılık sistemini getirdiği noktada; hiç şubesi olmayan, yalnızca internet ve diğer alternatif dağıtım kanalları üzerinden çalışan bankaların varlığı halini alır. Teknolojik gelişmeler yeni kanalları ortaya çıkarırken, diğer taraftan eski kanalların da işlevini arttırır. Bankaların düşük maliyetli, sürekli, yaygın ve etkin hizmet sunmaya yönelik hedefleri, gelişen bilgi teknolojileriyle birlikte alternatif dağıtım kanallarını gündeme getirmiştir. Bilgi teknolojilerindeki yenilikler; bankaların rutin operasyonlarında performansını geliştirirken, müşteriler ile doğrudan ve daha kolay iletişim kurmalarına imkan tanımıştır. Özellikle yaşanan 2001 krizi ile birlikte teknoloji sektöründe ortaya çıkan hızlı ilerleme bankaları teknoloji üzerine yatırım yapmaya itmiş; 2001 yılı öncesinde banka ürünlerindeki satışların arttırılması, müşteri istekli ve kaliteli ürünlerin sunulmasına bağlı iken; 2001 sonrası endüstrileşmiş ve karmaşık müşteri potansiyeliyle karşılaşan bankacılık sektörü için ileri teknoloji kullanımı önem kazanmıştır. Müşteri kalitesini ve potansiyelini arttırmak isteyen bankalar; teknolojideki gelişmelerden yararlanarak sektörün ihtiyacı olan bu durumu Türk bankalarının ileri teknoloji kullanımına cevap verir hale getirmişlerdir. Bunu sağlamak içinse 7/24 hizmet veren bankacılık sektörü alternatif dağıtım ürünleri sunmuş ve gelişen teknoloji bankacılık sektöründe direk kanallar yoluyla ki bunlar; telefon, internet, mobil şube, yüz yüze iletişim, ATM ve mailler ile kendini göstermiştir (Bireysel ve İşletme Bankacılığı Ürün Geliştirme Müdürlüğü ADK Birim, Araştırma Bülteni, 2013: 2).

Ülkemizde 2001 yılından sonra bankacılık işlemlerinin internet ortamı üzerinden yapılmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle 2007 yılının Nisan ile Haziran ayları arasında internet bankacılığı hizmetlerinden yararlanmak isteyen kullanıcı sayısı 18 milyonu aşmıştır. Bu aylar arasında 3 milyonu aşkın kullanıcı en az bir kere bankacılık işlemlerini internet üzerinden yapmıştır. Ulaşılan bu sayılar bankalardaki kullanıcıların yalnızca %17'sine karşılık gelmektedir. 2007 yılının Nisan ile Haziran ayları arasında bankacılık işlemlerini internet üzerinden yapan kullanıcı sayısı 2006 yılının aynı aylarındaki döneme göre 677.756 artmışken, 2007 yılının ilk üç ayına göre de 96.706 artmıştır. 2007 yılının Nisan ile Haziran ayları arasındaki toplam banka kullanıcı sayısı; 2006 yılının aynı ayları arasındaki döneme göre

2.698.336 artmışken, 2007 yılının ilk üç ayına göre de 681.179 artmıştır (TBB, İstatistiki Raporlar: İnternet Bankacılığı, 2007: 1).

İnternet üzerinden bankacılık işlemlerini yapan kullanıcı sayısının artmasıyla birlikte, bankalar farklı uygulamalar ile kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamakta ve yapılan reklamlar ile kalitesini arttırmaktadır. Çünkü bu durum müşteriler için kolay ve hızlı hizmet sunumu yaratarak müşteri memnuniyeti oluştururken; müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması sağlayarak bankaların müşterileri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmalarına da olanak tanır. Ortaya çıkan bu durum ile bankacılık; değişen hedeflerine yönelik olarak kullanıcıların sorunlarını çok kısa sürelerde çözmeye çalışarak olası kar, zarar ve nakit akışına kullanıcıların müdahale etmesine imkan sağlayacaktır (Berk, 1999: 11).

Artan teknolojik olanaklar ile yenileşen bankacılık sektörü uygulamaları için etkili bir adım atılmasına rağmen, ilgili finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında devlet organları ile birlikte düzenli bir çalışma sergilenemediği; ilgili mevzuat alt yapısının tam oluşturulamamış olması ve ekonominin içinde bulunduğu istikrarsız ortam bankacılık sektörünün teknolojik gelişmelere tam anlamıyla ayak uydurmasını zorlaştırmıştır (Yıldırım, 2010: 7).

3.1.6. Kaynak Maliyetlerinin Yüksekliği

Ticari bankalar için en etkili fon kaynağı topladıkları yatırımlardır. Yatırım haricinde kaynak sağlamaya yönelik çalışmalara rağmen yatırımın yerel kaynaklar arasındaki değeri sabit kılınp, yatırımın getireceği faiz oranı ile enflasyon miktarı ilişkili tutulmuştur. 1980 yılının 1 Temmuz'u itibari ile faiz oranında serbestliğe geçilmesi enflasyon miktarı ile aynı düzeyde faiz oranlarının olmasını sağlamış, yatırımlar için olumlu etkiler bırakmıştır. Bu gelişme ile birlikte serbest piyasa ekonomisi, mali kaynakların yatırıma ek olarak yatırım karşılığında sıcak para bulundurmasını zorunlu tutmuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu primleri aracılığıyla yükseltmiştir.

Kredi faizi ile alınan faizin maliyetindeki zarardan doğabilecek payı ilgilendiren bir başka değişken ise yatırıma ek olarak yatırım karşılığında sıcak para bulundurulmasıdır. Bu paranın bankalarca bulundurulması, daha sonra başka

kaynaklara aktarılabilir sıcak paraları büyük oranda azalttığından kredi faizlerini arttırmaktadır. Yatırıma ek olarak yatırım karşılığında sıcak para bulundurulmasının zorunlu tutulması, ekonomide düzenliliğin ve güven ortamının oluşmasında etkin rol üstlenir. Yatırım güvencesinin olması ve bankaların, yatırımcıların kısa sürede sıcak para ihtiyacını karşılarken bankalar arası para piyasası olan interbankın aldığı görev de yatırıma ek olarak yatırım karşılığında sıcak para bulundurulmasının bir sonucudur.

3.2. 2008 FİNANSAL KRİZ ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN RİSK YAPISI

3.2.1 Risk Tanımı

Günümüzde hemen her sektör ve alanda sıkça kullanılan risk kavramı, mali piyasalar için ayrı bir önem taşıyıp; eksik bilgi ya da bilgi asimetrisi ile çalışan mali piyasalarda, işleme konu olan mal ya da hizmetin kendisi bilgi asimetrisi nedeniyle güven esasına göre çalışan bankacılık sektöründe riski çok önemli bir hale getirmiştir (Sayım ve Er, 2009: 8). Yalın bir ifade ile risk; meydana gelmesi istenmeyen meydana gelmesi olasılığı olarak tanımlanır. Beklenen durum ile gerçekleşen durum arasındaki farkın etkisi olarak da ifade edilen risk, daha çok zarar etme olasılığı ya da zararın sıklığı anlamında kullanılmaktadır. Buna göre risk, net bir tanımlama ile beklenmeyen ya da istenmeyen gerçekleşmesi olarak tanımlanır. Bankacılık sektöründe etkili bir unsur olan risk kavramı bankanın sermayesi ve karlılığı üzerinde doğrudan bir etki alanına sahiptir.

Bankalar, finans merkezi olması sebebiyle güven duygusuyla çalışan, müşterilerinin fazla olarak belirttiği fonları diğer müşterilere gönderen kuruluşlardır. Özellikle bu fon aktarımı yapılırken bankalar güven ve düzenlilik istemektedirler. Oluşacak ortamda bankalar hem işlemlerini daha rahat yaparken hem de ekonomilerini düzenlemektedirler (Şimşek, 2007: 2). Bünyesinde bulundurduğu yatırımların sahipleri, paralarını yatırım olarak değerlendirmek isterken yatırım sahipleri adına bankalar hangi işlemi hangi bankada ve ne miktarda yapacağına karar vermektedir. Bu durum, bankaların risk konusunda merkez olmasına yol açmıştır. Buna ek olarak bankaların finansal işlemleri yürütürken riskli bir nakit akışı konusunda güvence sağlamaktadır. Ödeme kanallarını elinde bulduran bankalar, paraları yatırıma çevirerek mali dengeyi sağlamaktadırlar. Bu yüzden de bankalar, risk oranı yüksek bir

kuruluş durumundadırlar (Sayım ve Er, 2009: 12). Bankalar tarafından alınacak her işlem ve her çalışma politikası, diğer sistem kuruluşlarına göre daha riskli bir konumdadır. 1980’li yıllarla kısıtlanan faiz oranının kaldırılması kararı ile yabancı para sermayelerine yönelik düzenlemelerin kısıtlı olması, teknolojinin ilerlemesi ve ekonomik değişimin tüm alanlara dağılması bankacılıkta risk miktarını arttırmıştır (Özkan, 2009: 6).

3.2.1.1. Kredi riski

Kredi imkanı tanımak bankaların asli görevlerindedir. Ancak esasında borç olarak alınan kredilerin geri ödemesinin yapılmaması düşüncesi kredi riskini meydana getirmiştir (Servigny and Renault, 2004: 7). Bankalar, müşterilerine kredi imkanı sağlarken, müşterilerin kredi notlarına göre doğru kararlar vererek hareket etmelidirler. Ancak kredi notları bazen doğru olmayabileceği gibi bazen de çeşitli faktörlere göre düşebilir.

Çok uzun bir geçmişe sahip olan kredi riski, krediyi kullanan müşterinin geri ödemesini sağlayamadığı durumda oluşabilecek zarar olarak görülmektedir (Andersen, 2001: 10). Kredi riski ile ilgili çeşitli görüşler bildirilmiş olsa da literatürdeki tanımlamaları şu şekilde gösterebiliriz: Kredi riski, bankanın kredi ihtiyacı olan bir müşterisine veya bankanın kendisiyle bir uzlaşısı için masaya oturan kişinin krediyi geri ödeme noktasında hareketsiz kalmasıdır. Kredi riski, kredi ihtiyacı olan müşterilerine sağladığı kredinin vadelerini belirli zamanlarda ve kısmen geri ödeyememesidir. Fon toplanmasının yanı sıra kıymet karşılığı borç veren bankalarda bu borcun anaparasının veya faizinin ödenmemesi, banka açısından kredi riskini ortaya çıkarmaktadır. Kredi riski, alınan bir kredinin geri ödenmesinde yaşanacak veya hiç ödenmeyecek olması riskidir (Heffernan, 1996: 21). Buradaki her iki durum sonucunda da bankanın nakit akışı ve sermayesi için olumsuz bir tablo gelişir.

Kredi riskinin oluşması, banka müşterilerinin kredi talebinde bulunmasından kaynaklanmasına rağmen, bankanın yapacağı işlemlere bağlı olarak planlı olan veya olmayan hesaplarla başka işlemlerin yapılmasından da kaynaklanabilir. Bu yapılabilecek planlı veya plansız işlemlere bankalar arası para piyasasındaki işlemler (interbank işlemleri), yabancı para alım satımı, ticaret hacminin genişlemesi, çeşitli seçeneklerin değerlendirilmesi ve kefalet ücretleri örnek olarak gösterilebilir (TBB,

2002: 4). Anapara kayıplarındaki artışların yanı sıra kredi riskini oluşturan diğer unsurları şu şekilde gösteririz:

- Gerçekleşen ancak ödemesi yapılamayan faiz
- Borcun belirtildiği belgeler, taşınır taşınmaz haklardaki değişiklik, borcun yeniden yapılanması ve satış işlemleri ile gelir giderler
- Kurallar içerisinde yürütülen işlemlerin ücretleri
- Borçtan kaynaklanan faiz kazancının durması ile oluşan yeni fırsatlar olarak 4 alt başlık altında belirlenir (Thygerson, 1993: 549).

Türkiye'deki bankaların kredi ile ilgili çalışma sistemleri; uzun ve kısa vadeli mevduatları firma ya da şirketlere ve hanehalkı tüketicilerine kredi olarak kullanırken; krediyi kullanan ilgili tüketicilerin ise bankalardan aldıkları bu krediyi belirlenen faiz ve vadesinde ödemeleri gerekir. Fakat Türkiye'de yüksek enflasyonun varlığına bağlı olarak artan faiz oranları, borçlanma maliyetlerinde artış yaratarak bankaların verdikleri kredilerin değerinin sahip oldukları kısa vadeli mevduatlara göre çok daha hızlı düşmesine neden olup; bu duruma bağlı olarak bankaların iflas sayılarındaki artış ise batık kredileri artmasına neden olur (Gök, 2011:14). Bankalarda bir kredinin batması bankayı birçok olumsuz durumla karşı karşıya bırakır. Ortaya çıkan bu olumsuz durumlar; mevduat sahiplerine yükümlülüklerini yerine getirememesi, banka karını düşürmesi, itibar kaybı, borsada işlem görüyorsa değer kaybı, büyük ölçekli kredi ise kredi kaybını öz sermayeden karşılama yoluna gittiğinde ortaya çıkan sermaye kaybı olarak belirlenir (Topal, 2001: 34).

Bankacılık sektöründe az sayıda müşteriye verilen yüksek miktarda kredi ile belli bir sektöre yönelik ortaya çıkan kredi yoğunluğu durumu kredi riskini arttıran etkenler olup; bu durumun etkisinin azalması ya da ortadan kalması için ilgili portföy çeşitlendirmesi seçen bankalar sahip oldukları riski çeşitli sektörlerle dağıtarak ortaya çıkabilecek herhangi bir kriz ortamından uzak durmasını sağlar. Bankacılık sektöründe her zaman tarafsız olarak değerlendirilemeyen kredi verme hali kontrolsüz olarak ilgili firma ya da şirket tüketicilerine verildiğinde sektörde etkili problemler oluşturur.

Kamu bankalarından verilen usulsüz kredilerin yol açtığı zararlar ile bankacılık sektörünün kendi grupları içinde verdikleri limiti yüksek krediler Türkiye'deki

bankacılık riskini oluşturur. Özellikle 2001’de yaşanan krizle bu durum daha belirginleşerek, sahip olduğu kendi grup kredilerini karşılayamayan bankaların birçoğuna Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonunca el konularak, kamu bankalarında yeniden yapılandırmaya gidilmiştir. Buna göre oluşturulan mevzuatla; bankalarda risk izleme ve iç kontrol birimleri oluşturulmuş, bireysel kredi ile kredi kartıyla kullanılan kredilere önem verilmiştir. Kredinin ödenmeme riski, bireysel kredilerde çok sayıda müşteri üzerine yayılarak oluşacak kredi riskini düşürmesine rağmen, meydana gelebilecek başka yeni risklerin olup olmayacağını netleştirmez (Sayım ve Er, 2009: 15).

3.2.1.2. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bir firmanın faaliyetlerini yürütürken beklemediği bir problemle karşılaşması riskidir (Shah, 2003: 51).

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bankaların daha güvenilir ve düzenli çalışmalarına karşın hala beşeri faktörlere dayalı hataların olması operasyonel riskleri oluşturmaktadır (Oker, 2003: 42). Operasyonel risk en genel tanımıyla, bankanın yaptığı işlemler sonucunda çöküşe geçmesidir. Piyasadaki hareketlilikten ziyade firma sahiplerinin aldığı kararların bir sonucu olan operasyonel risk, firmanın zarar etmesine veya sermayesindeki azalmaya bağlı olarak çöküşe geçmesine neden olmaktadır.

Bankalar için önemi büyük olan operasyonel riskler, yeterince denetim olmamasından, dolandırıcılıktan ve şube sayısının artmasına bağlı olarak açıklarının artmasından ve beşeri faktörlere dayanan hatalardan dolayı yapılan mecburi uzlaşılardan dolayı zararın başlamasıyla oluşur.

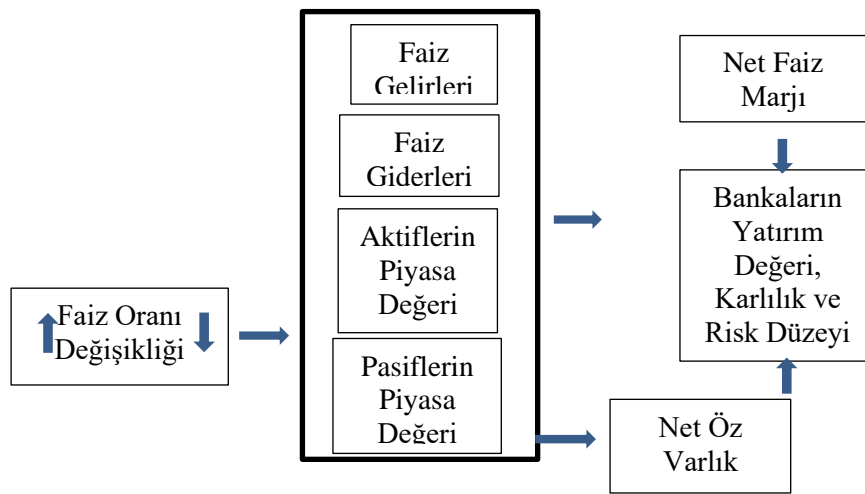
3.2.1.3. Piyasa Riski

Piyasa riski, banka sermayelerinin piyasalarda yaşanan dalgalanmaya bağlı olarak değişen fiyatlardan edilen olası zarar olarak söylenebilir (Koç, 2013: 278). Başka bir açıklamaya göre ise piyasa riski, beklentilerin dışına çıkan hisse senedi, bono, tahvil gibi araçların değerindeki azalmaya bağlı olan risktir (Aloğlu, 2005: 39). Piyasa riski, bankaların hesaplanan ve hesaplanmayan durumlarda ekonomideki risklerden dolayı zarar etme ihtimalidir (Özerkek, 2006: 6).

2.2.1.3.1. Faiz Oranı Riski

Fon piyasasının arz ve talebini elinde tutan bankaların, fon ihtiyacı olanları tarafından yatırımlar toplanmakta, fon isteyen tarafından ise yatırımlar kredi olarak sunulmaktadır. Bankalar, bu sistemin çekirdeğini oluşturduğu için sistemi etkilemekte ancak ekonomik sistem içinde çok sayıda yatırımcı bulunması nedeniyle piyasayı fazlaca etkileyememektedir. Piyasada fiyatı belirleyen ve o fiyattan satın alma işlemi yapan iyi pozisyondaki bankaların, fiyat belirleyici özellikleri daha ağır bastığı için faiz oranı değişikliklerinden etkilenme oranları daha yüksektir. Bu durum bankaların üzerinde faiz oranı riskini oluşturarak bu durumu arttırıcı bir etki yaratır. (Şimşek, 2007: 13). Banka aktifleri ve pasifleri genellikle sabit faizli olduğu için bu sabit faizli aktifler, pasiflerinden genellikle daha uzun vadeli olduğundan faiz oranlarındaki bir artış karlılığı düşürerek pozitif açık yaratırken; tersi bir durum olan sabit faizli pasifler, aktiflerden daha uzun vadeli olması ise faiz oranlarındaki düşüşten olumsuz bir ortam yaratarak negatif açık oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2016: 345).

Şekil 6'da görüldüğü gibi faiz oranlarının değişiklik göstermesi, bankaların kendi sermayelerini, sorumluluklarını ve yatırımlarının dışında kullanılan finans araçlarının değerini etkileyip likiditenin faiz oranlarıyla paralellik göstermesini içermektedir. Bankaların aktif ve pasiflerinde sorunlar oluşturan faiz oranı riski ile faiz oranlarındaki yükselme banka mevduat maliyetlerinde bir artış yaratırken, faiz oranlarındaki düşüş ise mevduat sahipleri gelirlerine düşüş oluşturarak, ilgili müşterilerin paralarını bankadan çekmelerine neden olur (Platt, 1986: 354).

Şekil 6. Faiz Oranı Değişikliklerinin Banka Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Rose ve Hudgins, 2005: 198.

Bankacılık sektöründe önemi büyük olan karlılık oranı, artan faiz riskinden olumsuz etkilenir. Bu nedenle faiz riskinin yarattığı olumsuz ortamı engellemek için bankaların doğru kararlar almalarında yarar vardır (Şimşek, 2007: 16).

Faiz riskine bağlı olarak bankaların maruz kaldıkları alt riskleri; gelir riski, fiyat riski, önceden ödeme riski ve baz riski olarak belirlenmektedir. Faize karşı duyarlı bazı yatırımların finans sektöründeki yeri hala tam anlamıyla anlaşılmadığından uzun vadeli yatırımlarda bulunmayan Türk bankaları için faiz oranı riski oldukça önemlidir (Alkım, 2001: 116).

3.2.1.3.2. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, yerli para dışında yapılan yatırımların değer kazanması veya kaybetmesi durumunda ortaya çıkar (Parasız, 2009: 207). Döviz kurlarında oluşan değişiklik sonucu uluslararası portföy sahibi olan yatırımcıların yatırımlarında yer alan ülkelerin bazılarında paraları karşısında değer kazanması, bazıları karşısında da değer kaybetmesi mümkün olur. Döviz kuru riski, bankalardaki yabancı para dağılımlardaki farklılaşmalardan dolayı bir zarar etmek istememesi olarak söylenebilir. Bu kur, kredi faizindeki ve fonlardaki dalgalanmalardan kaynaklanan dengesizlikten etkilenir (Aktaş, 2006: 14). Bu durum bankaların mevduat toplarken ya da kredi verirken bu işlevlerini farklı para cinsi üzerinden gerçekleştirdiklerinde; yabancı para değer kazandığında ortaya çıkan açık pozisyon ile banka bir zarar yaşarken, yabancı para değer kaybettiğinde ise fazla pozisyonu nedeniyle bankanın bu zararını karşılması olarak ortaya çıkar.

Kur riskini minimuma indirmek için gelecekteki kurların finansal türev araçlarıyla tahmin edilmesi gerekir. Bu tahmin piyasa güçleri ve Merkez Bankası ile sağlanır. Döviz kurunun azaltılması veya arttırılması için T.C. Merkez Bankası tarafından sisteme müdahale edilir. Yabancı paraların TL karşısında değer kazanması ile başlayan döviz kurunun düşmesi istendiğinde Merkez Bankası yabancı para satarak müdahale ederken, yabancı paraların TL karşısında değer kaybetmesi ile başlayan döviz kurunun yükselmesi istendiğinde Merkez Bankası yabancı para alarak bir müdahalede bulunmaktadır (Coyle, 2000: 15). Böylece kurlardaki volatiliteden daha az etkilenilerek, kur riskinin en az seviyeye inmiş olması sağlanacaktır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi için karlılık getireceği düşünülen yabancı paraların satın alınması

noktasında bir riske girilmesi ve bu riskin belirli dönemlerce alınmasının tekrarlanması ile gerçekleşir.

Türkiye’de yabancı para yatırımı yapıp Türk lirası olarak kredi veren bankaların döviz kur riski ile karşılaşması mümkündür. Özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik buhrandan sonra Türkiye hükümetinin kurlardaki dalgalanmayı önlemek amacıyla çeşitli stratejilere yönelmesi, bankaların yabancı para yatırımlarını Türk lirası üzerinden kredilendirip açık vermesine rağmen kredi kullanımında fazlalık durumuna düşen dış alımı ve mevcut açığı daha da arttırarak yabancı sermayelerin azalmasına yol açmıştır. Kurlardaki dalgalanmanın önlemesi için kullanılan stratejilerin devamlılık gösterememesi ile birlikte devletler, faiz oranlarının dalgalanmasını içeren yeni stratejiler deneyerek döviz kurlarının yükselmesine neden olmuştur. Bununla birlikte yabancı paralarda açık veren bankaların zararları büyüdüğünden pek çoğunun kapatılması söz konusu olmuştur (Şimşek, 2007: 20).

3.2.1.4. Likidite Riski

Likidite, bir bankada oluşan nakit fazlasını veya gerektiğinde yükümlülüklerini ya da diğer müşterilerin taleplerini menkul kıymetlerle karşılayabilme gücüdür (Aloğlu, 2005: 22).

Bankalar olası net fon çıkışlarının ikamesi için ortaya çıkan ihtiyaç, fon girişlerinde meydana gelebilecek aksaklıklara karşı tedbir, yeni fon ihtiyacı ve girilebilecek yeni iş fırsatlarından oluşan bu dört durum aracılığı ile likidite bulundurlar (Akdemir, 2015: 5). Bunlardan ilki bankanın olağan fon ihtiyacı, ikincisi zaman, üçüncü ve dördüncü etmenler ise talep fonksiyonu olarak belirlenir. Bu yönden, likidite seviyesinin neden sonuç ilişkisi düşünüldüğünde kriz dönemlerinde likidite net bir koruyucu unsur olup, bir tür sigorta niteliği taşır (Çepeloğlu, 2015: 91).

Bankanın nakit akışını sağlayabilmek adına yapılan en önemli adım, banka yatırımcısının yatırımını belirli bölümlere ayırarak yükümlülükler uygun hale gelmesi yerine, fonlama ile sağlanması ve gerekli nakit ihtiyacına göre belirlenmesi avantajını oluşturarak yine bu fonların vadelerinin sabitlenmesi ve vade uzatmasına izin verilmemesi durumu oluşturularak likidite riskini azaltmaktır. Bankanın yaşadığı bu nakit akışı için oluşturulan başka bir varlıkta da kişiler hukukuna göre kişi olarak

kabul edilen herkes tarafından oluşturulan yatırımlar ile yabancı sermayenin oluşturduğu menkul kıymetleştirme işlemi vardır (Özçalık, 2015: 75).

Bankaların nakit akışında yaşadığı bu problemle ilgili olarak yatırımcıların veya fon sahiplerinin bankalardan paralarını bir anda almalarını engelleyebilmek amacıyla faiz oranlarını yüksek tutup maliyetler arttırılmıştır. Bu maliyet artırımına rağmen bankalara olan güvenin ve devamlılığın artması adına bankaların, müşterilerine paralarını zamanında iade etmesi gerekmektedir. Ancak yaşanan finansal dalgalanma ile bankalardaki nakit akışı problemi, risk durumu ile birlikte diğer bankaları da etkisi altında bırakmaktadır (Aloğlu, 2005: 27). Bu yüzden nakit akışı problemi olan bankaların katılımcı olan ve olmayan vadeleri daralırken artık kullanıcılar kredi kullanımından çok nakit akışına önem vermektedirler. Türkiye bankacılığında katılım devlet iç dengesini sağlamak için yapılır. Faiz oranlarının yüksek olması, nakit akışında risk primlerinin yüksek tercih edilmesine ve bunun menkul kıymetlerdeki faizi azaltacağına işaret etmiştir. Bu bakımdan bankalar, katılım gösteren sıcak para yerine katılım göstermeyen nakit akışını tercih etmektedirler (Çolak, 2001: 48). Bu durum bankalarda ortaya çıkabilecek bir finansal kriz ihtimalinde bile müşterilerine paralarını garanti edip çoğaltacağını sunmuş ve böylelikle müşterilerin paralarını bir anda çekmek istemelerinin önüne geçmiştir.

3.2.1.5. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, 1970 sonrası kur sisteminin değişmesiyle ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllardaki ekonomideki değişikliklerle birlikte çeşitli kısıtlamaların kaldırılması dövizin önemini arttırmış ve döviz kur riskinin önemli bir faktör olmasına yol açmıştır.

Bankalar işlemlerini yaparken sadece kendi parası olarak faiz oranı riski veya kredi riski belirleyebiliyorken döviz işlemleri yapılırken bir de döviz kur riskine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden bankalar, dövizlerin açık veya fazla olmasını TL cinsinden belirtememektedir. Dövizlerde açık kaldığında bankalar yabancı para cinsinden olan borçlarının yabancı para kaynaklarından yüksek olmasını anlatmakta, fazla kalmasında ise yabancı para kaynaklarının yabancı para cinsinden olan borçlarından yüksek olmasını anlatmaktadırlar. Dövizlerinde açık kalan bankalar dövizin değer kazanması nedeniyle zarar ederken, dövizin değer kaybetmesinde de kar

etmektedirler. Dövizlerinde fazlalık kalan bankalar dövizin değer kazanması nedeniyle kar ederken, dövizin değer kaybetmesinde de zarar etmektedirler. Kur sisteminin dalgalı bir profil sergilemesini isteyen yabancı para için açıklık veya fazla döviz kur riskini oluşturmaktadır (Şimşek, 2007: 20). Bankalarda açıklık veya fazlalık olmasından dolayı TL'nin döviz karşısında değer kazanması ya da kaybetmesi ihtimali döviz kuru riski olarak adlandırılır. Başka bir tanıma göre de döviz kuru riski, bankaların devlet veya özel olması durumuna göre TL'nin döviz karşısında değer kazanması veya kaybetmesidir (Koç, 2013: 279).

Döviz kuru riskinin uzun vadedeki belirleyicisi satın alma gücü paritesi olup burada uzun vadede reel döviz kuru, ilgili iki ülkenin sahip olduğu enflasyon oranındaki farklılık kadar değişkenlik içermektedir. Bir ülkenin parası, mevcut enflasyon artışı kadar dönüştürülmezse ülke parası değer kaybeder. Yerli paranın değerinin düşmesi ise ödemeleri sıkıntıya düşüreceği için harcamaları kısıtlar, ülke parasının dönüştürülmesini de baskılar. Yerli paranın değer kaybetmesi, ülkeye az zamanda vurgun yapmayı hedefleyerek sokulan yabancı paralara güvenen bankaların döviz cinsinden borçlanmasına ve döviz açığının yaşanmasına neden olmaktadır. Bankalar bu borç dolayısıyla faiz oranı yüksek olan yerli para üzerinden işlem yapmaktadırlar (Aloğlu, 2005: 36).

Döviz kuru riskinin gelecekte zarar vermemesi için çeşitli ekonomi araçları ile görece tahminler yapılmaktadır. Bu riskin zararını azaltmada gelecek dönem kurlarında tahmin yapılması ve çeşitli ekonomi araçlarının kullanılması esas alınmıştır (Şimşek, 2007: 21).

Günümüzde bankacılığın küresel anlamda işlem görmesine bağlı olarak oluşan açıklık ve alım satım işlemlerinin giderek fazlalaşması, döviz kuru riskini de arttıracaktır. Devletin yerel veya yabancı para kaynaklı açık vermesi ve firmaların döviz işlemlerini sıklıkla tercih etmesi döviz kuru riskinin öneminin daha da artmasına neden olacaktır (Gök, 2011: 30).

Döviz kurlarında yaşanan oynaklık bankaların bilançosuna göre kar ya da zarar oluşturur. Bankalar kar etmek ve piyasa hedeflerine ulaşmak için belli oranda açık ya da fazla pozisyon taşımalarına rağmen ülkedeki döviz rezervleri ve döviz kurlarında yaşanan değişim ekonomide kriz yaratabilir (Aydın, 2003: 86).

3.3. FİNANSAL SERBESTLEŞME İLE YENİDEN İSTİKRAR VE YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK EKONOMİSİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

3.3.1. Finansal Serbestleşme Süreci

Finansal baskının ortadan kalkması olarak literatürde geçen finansal serbestleşme kavramı, yatırımların ve kredi faiz oranlarının denetimden çıkması olarak tanımlanır. Bir diğer anlamıyla ise, farklı iş kollarında bulunan firmaların yapmış oldukları işlemlerdeki kısıtlamaların özellikle döviz işlemleri üzerindeki baskının azaltılması ve yabancı yatırımcıların yerli pazara girişini kolaylaştırarak, faiz oranı yüksek olan vergilerin azaltılarak kredi imkanlarının genişlemesidir (Williams ve Mahar, 2002: 67).

Türkiye’de 1980’lerin başında artan dışa açılma ve liberalizasyon politikalarının etkisiyle finans sektöründe yaşanan yapısal değişiklikler, serbest piyasa ekonomisi sürecini başlatarak ekonominin dışa açılması ve rekabetçi hale gelmesinde etkili olmuştur. Ülke ekonomisinde ortaya çıkan bu gelişmeler finansal sektörde de yapısal yenilikler meydana getirmiştir. 1980’li yılların ilk çeyreğinde Sermaye Piyasası Kurulu’nun oluşturulması ve İMKB’nin açılmasının etkisiyle piyasalarda ortaya çıkan değişim ile bankalar arası döviz piyasası olan Döviz İnterbank’ının ve Altın Piyasaları’nın oluşturulmasıyla finansal anlamda köklü yenilikler yapılmış olup yapılan bu köklü yenilikler döviz işlemlerini de değiştirmiştir. Bununla ilgili olarak TL’nin değerinin korunması için kanun çıkarılarak ilgili kanunun 32 sayılı kararı, yapılan bu değişikliklerin ilanını içererek bankalardaki döviz işlemlerinde hızlı bir yükseliş olmuştur (Günel, 2012: 136).

Finansal serbestleşme ile birlikte açılan kurumlardan birisi de Bankalararası Döviz ve Efektif Piyasası’dır. 1998 yılının Eylül ayında açılan kurum, yabancı paraların yerli pazardaki durumlarını belirlemek amacıyla hareket etmektedir. Yabancı paralara duyulan ihtiyacın ve isteğin incelenmesi, yabancı sermayenin idare edilmesini kolaylaştırmıştır. 32 sayılı kanun ile başlayan finansal serbestleşme, döviz işlemleri üzerindeki kısıtlamayı da kaldırmıştır. Böylelikle yerli yatırımcıların yabancı paralarla yapmış oldukları faaliyetler serbestleşmiş, yabancı yatırımcıların da borsa işlemleri yapabilmelerine müsaade edilmiştir. Yapılan borsa işlemlerinden elde edilen

karlılığın ve kullanılan sermayenin dışarıya çıkarılmasının ve satışa çıkarılmasının önü açılmış olup yerli yatırımcıların da dışarıda aynı işlemleri yapabilmeleri serbestleşmiştir (Ağır, 2010: 59). Küresel anlamda tüm ülkelerce uygulanan bu değişiklikler ile döviz işlemlerinin kısıtlanması bırakılmıştır. Özellikle 1989'da TL'nin tam değerinde dönüştürülmesiyle birlikte bankaların dış pazara girmesi kolaylaşmıştır.

3.3.1.1. Finansal Serbestleşme Süreci ve Bankacılık Sektörü İlişkisi

1980 yılından sonra Türkiye finansal hacminde yaşanan gelişmeler, özellikle bankacılığı etkisi altına almış ve bankaların düzenlenmesine olanak tanımıştır. Bu dönemde ekonomideki özgürlükçü stratejiler, bankaların büyüme kaydetmesinde ve iç dengelerinin korunmasında sınırlı kalmıştır. Oluşan cari açıkların ise yabancı sermayeler tarafından kapatılmaya çalışılması görülmüştür. Özellikle sermaye işlemlerinin rahatlatılması ve Türkiye finansal hacminin küresel pazara dahil edilmesiyle bankacılığın önemi artmıştır.

1980'li yıllarda ekonomide yaşanan özgürlükçü politikanın etkisiyle geleneksel bankacılıktan kopuş sürecine giren bankacılık sektörü; mevduatlar ile kredilerin fonlanması tanımından uzaklaşarak finansal liberalizasyon uygulamaları ile kredi kullanıcılarının da alternatif finansal araçlara yönelmelerini sağlamış ve kredilere olan talebi daraltıcı etki yaratmıştır. Nakit para yerine yatırım fonunun kullanılması, bu dönemde gelişim gösteren hisse senetlerinin yatırım aracı olarak görülmesiyle başlamış ve böylelikle bankaların mevcut kredi işlemlerinin genel anlamda etkisini azaltmıştır. Bu süreçte firmalar, hükümetler ve kamu kuruluşları doğrudan tahvil ya da hisse senedi ihraç etme pozisyonlarına girmiş; yaşanan teknolojik ilerlemede sermaye piyasası araçlarına ulaşılabilmede rahatlık sağlayarak; sermaye piyasası araçlarının banka kredilerine olan oranını yükselten bir etki yaratmıştır. Finansal liberalizasyonun etkisiyle içinde bulunduğu böyle bir ortamda bankacılık sektörü bilançoların aktif ve pasiflerinde yaşanan olumsuzlukların telafisi ve kar oranlarında düzelme sağlamak amacıyla bankalar için iki yol oluşmuştur: ilk yol olarak, bankalar geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerini tercih ederek faiz işlemi olmayan başka kaynaklarla karını arttırmaya çalışması, bir diğer yol ise geleneksel anlamda işlem gören bankaların riski yüksek krediler dağıtmasıdır. Birinci

yol ile anlatılmak istenen yapılan işlemlerde değer gören varlıklar ile oluşan gelirlerdeki artışın yaşanmasıdır. İkinci yol ile anlatılmak istenen ise kredi notu düşük kurumların piyasalardaki fiyatlarından daha yüksek olacak şekilde faiz oranlarını tercih ederek kredi kullandırmasıdır (Edwards ve Mishkin, 1995: 31-34). Böylece finansal serbestleşme sonucu pozitif faiz oranı ile tasarrufların arttırılması ve ekonomik büyümenin finansmanının gerçekleşmesi amaçlanarak, bu uygulamayla bankaların ekonomik sistemdeki önemi arttırılmıştır (Yığıtoğlu, 2005: 117).

Finansal serbestleşme sonrası faiz hadleri üzerinde bulunan sınırlamalar kaldırılarak, döviz alım satımı serbestleşen finansal piyasaların düzenlenmesi için SPK, İMKB kuruluşları oluşturulmuş ve 1986'da TCMB öncülüğünde yatırım fonları, banka garantili bonolar, banka bonoları, finansman bonoları gibi yeni mali araçlar bankacılık sektöründe kullanılmaya başlamıştır (Coşkun, vd. 2012: 18).

Türkiye'deki finansal hacmin genişlemesi, faiz oranlarındaki düzensizlik ve kredilerin ödenmesi noktasında yaşanan problemler ülkenin finansal hacminde bir düzen oluşturmadan yerel ve yabancı sermayelerce alınan riskli kredilerin geri ödemelerindeki sürenin daralmasına yol açmıştır. Özellikle devletin iç borçları, faiz oranlarındaki düzensizlikten dolayı bankacılık işlevlerinin yürütülmesini kısıtlamış, kredi kullanan ve kullanmayan profilleri negatif etkilemiş ve mevcut sermayenin bankacılık değil de hisse senetlerinden elde edilmesine yol açmıştır. Bir diğer anlamla işi yatırıma olağan miktarda faiz oranı tanıyıp yatırımı kredi olarak sunan bankacılık, kamusal alanda hisse senetlerinden kazanılan karlarla çalışmalarını sürdürmüş, kamuya finansman olmuştur.

3.3.1.1.1. 1982 Bankerler Krizi

1980 yılının 1 Temmuz'u itibariyle yatırımlardaki ve kredi kullanımlarındaki faiz oranlarına serbestlik gelmiştir. Faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla bankerlik adı verilen düzen oluşturulmuş, yatırım ve kredi faizleri giderek artmıştır. Bankerlerin faiz konusunda rekabet etmesi, özellikle 1982 yılında ekonomik buhrana neden olmuş ve ilk olarak küçük bankerlerin çöküş yaşamasına neden olan buhran, küçük bankaların ve daha büyük bankerlerin çöküş yaşamalarıyla sürmüştür (Köne, 2003: 238). Çok sayıda firmanın aldıkları krediyi ödeyemez duruma gelmesiyle, banka

kredilerinin büyük bir bölümü donuk krediye dönüşmüş ve bankacılık alanındaki bu buhranı derinleştirmiştir (Karluk, 2014: 390).

1982 yılında meydana gelen banker krizi sonrasında birçok bankanın faaliyetine son verilmiş, güç durumda olan bankalar mali anlamda desteklenmiştir. 1984 yılına kadar altı milli bankanın faaliyetine son verilmiştir (Günel, 2012: 14). Bu kapsamda 1983 yılında önce Hisar Bank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası gibi küçük bankalar mecburen T.C Ziraat Bankası'na nakledilmiş, İş Kredi Bankası'nın iş hayatındaki yeri de bitirilmiştir.

1980'li yıllara dek Türkiye'de yeni bir bankanın açılmasına yönelik engelleyici stratejiler geliştirilse de, 1980 yılından sonra yeni bir bankanın açılması ve yabancı sermaye olan bankaların da Türkiye'de distribitörlük bulundurmasına müsaade edilmiştir (Karluk, 2014: 384). 1980 yılında sonra açılan 19 ticaret bankasının 11'i yerli sermayedir. 1988-1991yılları arasında 4'ü yabancı sermayeli olmak üzere 8 kalkınma ve yatırım bankasının açılmasına müsaade edilmiştir. Bu dönemde piyasalardaki ve finans hacmindeki değişiklikler bankaların mevcut düzenlerini de etkilemiştir. Bankerlik; müşterilerce kullanılmayan ve sıcak para olarak bankalara bırakılan ve karşılığında gelir getirme imkanı sunan bir finansal sistem olarak, piyasalarda nakit akışında yaşanan problemleri kısa zaman içerisinde rahatlatmaktadır. Ekonomiyi güçlendirmek için yapılan bu çalışmalara rağmen, denetim mekanizmasının yeterli olmamasından, alınan geç ve yetersiz kararlar yüzünden, devletin ekonomideki etkisi devam etmektedir (Keskin, 1999: 30).

3.3.1.1.2. 1990 Sonrası Dönemde Bankacılık ve 1994 Krizi

1980 yılı itibariyle Türkiye'nin finansal hacminde yaşanan özgürlüğe dayalı değişiklik ile 1989 yılının Ağustos ayında yayınlanan 32 sayılı kararname ile Türk lirasının dönüştürülmesi ve ülkedeki hane halkı sayısı, döviz bulundurma yetkisi bulunan kurum ve kuruluşlar ile yabancı paralar için yatırım hesabı açtırma görevi yatırımcılar için bir yenilik olarak gösterilmiştir. Böylelikle bankalar hem yabancı paraları kredi olarak sunarken hem de yabancı sermayeden elde ettikleri kredi imkanını değerlendirerek Türk lirası olarak sıcak paraya sahip olmuşlardır. 1990'lı yıllarını durağan şekilde geçiren Türkiye ekonomisi gelişmiş ülkelerden, ekonomisi gelişmekte ve faiz oranları yüksek olan ülkelere doğru ivme kazanan kısa zamanda

sermaye kazanımını hedefleyen çalışmalar, Türkiye'nin finansal hacmini de arttırmayı hedeflemiştir. Oluşturulan bu hedefle, devletin iç borç dengesini sağlamak adına iç borç kapasiteleri artırılmış, kısa zamanda sermaye kazanımını hedefleyen çalışmalar ile ülke ekonomisi bir nebze rahatlamıştır (Şimşek, 2007: 39). Ancak bu durum uzun sürmemiş ve bankalar açık vermeye başlamıştır (Coşkun vd. 2012: 18).

Türkiye'nin finansal hacmi, enflasyonun sabit bir şekilde yükselmesine karşın yabancı sermaye sağlamasından kaynaklanan ve dış borcu oluşturan fonların bankalarda yatırım olarak değerlendirilmesi ile birlikte yatırımın önemi artmış ve kredi kapasitesinin genişlemesiyle yaşanan cari açıkların neden olduğu devletin ihtiyaçları karşılanmıştır. Özellikle 1990 ve sonraki yıllarda, kamusal alanda iç dengelerin bozulmasıyla fonlara duyulan ihtiyaç azalmıştır. Finansal dengelerdeki fazla serbest hareketler, özellikle 1991 yılı itibariyle Türk lirasının değer kaybı ile enflasyon miktarının yaklaşması, bu fonların yeniden kullanılmasını zorunlu kılmıştır (Atay, 2012: 49).

Çizelge 9. Türkiye'nin Kamu Kesim Borçlanma Gerçekleşmeleri (1989-1995)

Kamu Kesimi Borçlanma Gerçekleşmeleri							
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
KKGB	5,3	7,4	10,2	10,6	12	7,8	5,4
Net İç Borçlanma	4,5	6,5	9,8	9	10,6	9,6	6,3
Net Dış Borçlanma	0,8	0,9	0,4	1,6	1,4	-1,8	-0,9

Kaynak: Altınöz, Şubat 2013: 76.

Çizelge 9'da görüldüğü gibi 1989 yılına göre kriz dönemi olan 1994 yılında iç borçlanma gereksinimi 5 kat artmıştır. Bu oranın artışının engellenebilmesi amacıyla ülkede ihalelerin iptal edilmesi, iç borçlanma miktarının sınırlandırılması ve ek vergiler koyma yoluna gidilmiştir. Talepteki bu artış, dış ticaret açığını krizden bir yıl önce 14 milyar dolara yükseltmiştir. Bu süreçte dış dengede bozulma oluşturan diğer bir unsur da uygulanan kur politikası olmuştur. Özellikle 1989 yılında sermaye hareketlerini serbestleştiren Türkiye, yurt dışından gelen yabancı sermaye ile TL'nin değer kazanmasına engel olamamıştır. Bu durumda dış açığın artışı büyüyerek devam

etmiş ve faiz döviz makası gittikçe büyümüştür. Krizler için önem arz eden kısa vadeli dış borç stoğuda yükselmiştir. 1993'te ise 19 milyar dolar olan vadesi düşük borç kapasitesi ve 67 milyar dolar olan dış borç kapasitesi ile ekonomik buhran iyiden iyiye yaşanmaya başlanmıştır. Buna ek olarak 1994 yılında yaşanan ekonomik buhrandan sonra 4.2 milyar dolar olan mevcut yatırımın dışarıya çıkması, %400'ü geçen faizlerdeki hazine bonusu, %121'e ulaşan TEFE ile %106'lara ulaşan TÜFE ile Türkiye finansal sistemi çökme noktasına gelerek yaklaşık beş yüz bini aşkın kişinin işlerine son verilmiştir. Türkiye'nin küresel özellik taşıyan ilk krizi olan 1994 kriziyle, banka paniği örneğine en uygun krizlerden biri olma özelliğine de sahiptir (Altınöz, 2013: 76).

1994 krizi ile karşı karşıya kalan Türkiye ekonomisinin bankacılık sektöründe faiz oranlarında aşırı artış oluşmuş; bankalar arası para piyasasında gecelik binleri bulan faiz oranları meydana gelmiştir. Faiz oranlarındaki bu yükseliş; Hazine, finansal kurumlar ve firmaların borçlanma maliyetlerini arttırmış, Türk lirasının döviz karşısında değersizleşmesini sağlayan bankacılığın daralmasına yol açmıştır. Bankalar ile banka-müşteri arasında kullanılan kredilerdeki faiz oranlarının yükselmesi ve ödeme kolaylığı sağlanmaması sebebiyle problemler çıkmıştır. Ayrıca bu süreçte Türkiye ekonomisinde artan ekonomik ve politik istikrarsızlık ile artan risk koşulları bankacılık sektörünün etkinliğini zayıflatarak, bankacılık sektörünün toplam varlıklarını daraltarak, aktif ve pasif yapısını olumsuz etkilemiştir (Yıldırım, 2010: 6). Türkiye'deki bankacılığın 1994 ekonomik buhranından büyük ölçüde etkilenmesinin sebebi ise krizden önce yaşanan beş yıllık süreçte takip edilen yabancı para kuru ve faiz oranlarının yüksek tutulmasının terk edilmesi ile ortan çıkan düşük kar oranlarıdır.

Türkiye'de 1994 krizi sonrası uygulanan 5 Nisan 1994 İstikrar Programı çerçevesince Merkez Bankası ve bankacılık kesimi ile ilgili önlemler alınmıştır. Alınan bu önlemlerle son yıllarda hızla artan kamu açıklarının, Merkez Bankası ve mali piyasalar üzerindeki baskısı para politikalarının etkin bir şekilde kullanımını zorlaştırdığı için, bu istikrar programıyla kamu açıklarının düşürülmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle Merkez Bankası'nın parasal büyüklükler üzerindeki kontrol gücü artırılıp mali piyasalarda istikrar hedeflenmiştir. Bunun için Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası'ndan kredi kullanımına sınırlamalar getirilerek, Merkez Bankası'nın daha özerk bir yapıya kavuşturulması sağlanıp, bankacılık

sisteminde güvenin korunması ve istikrarın yeniden sağlanması amacıyla tasarruf mevduatının tümü için devlet güvencesi getirilmiştir. Ayrıca bu süreçte TL mevduatı avantajlı duruma getirilerek, mevduat dışı yabancı para yükümlülüklerine de disponibiliteler yükümlülüğü getirilmiştir (Acar, 2002: 527).

Finansal sistemin ve bankacılık sektörünün içinde bulunduğu risk ortamı sektörü zarara uğratarak; artan bütçe açıkları ve yapısal dengesizlikler sonucunda Merkez Bankası rezervlerini sabit tutamayacak bir hal almış ve TL'nin devalüe edilmesine neden olmuştur.

3.3.1.1.3. 2000 Krizi

Yaşanan 1994 krizi sonrası kronikleşen enflasyon sürecini kıramayan Türkiye ekonomisinde, devletin kendi borcu giderek artmış ve bankacılık hassas bir yapıya bürünmüştür (Ağır, 2010: 14). Bu nedenle bozulan kamu maliyesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için IMF destekli '2000 Enflasyonu Düşürme Programı' kapsamında stand by anlaşması imzalanmış; bu program doğrultusunda 2000 yılı sonunda enflasyonu %25'e, bir sonraki yıl %12'ye ve 2002 sonrasında ise %7'ye düşürmek, faiz oranlarındaki değişimi sağlamak ve ülke ekonomisini hızla büyümeye çalışarak gelir-gider dengesini sağlamak amaçlanmıştır (Şimşek, 2007: 50).

IMF destekli uygulanan program sonrasında faiz oranları beklentilerin üzerinde gerileme göstererek; piyasalarda kabul edilen iç borçlanma senetleri faiz oranı 1999'da %131,5 iken döviz kurunun çığırına bağlanması ve faiz dışı fazlanın %6'lara kadar çıkmasıyla faiz oranları 2000 krizi öncesi %38,3 seviyelerine düşmüş, tüketimi ve tüketime dayalı kredi talebini arttırmış, iç talep canlanmış, ekonomik büyüme %6.6-7 seviyelerine çıkarak bütçe gelirleri fazla vermeye başlamış ve bütçe açığından kaynaklanan enflasyon açığı azalmıştır. Bu da TL'yi aşırı değerli hale getirerek, ithal mallara olan talebi arttırmış ve ithalatta rekabeti daraltmıştır. Uygulanan sabit kur politikasıyla yerli para yabancı para karşısında değer kazanırken ithalat artmış, ihracat ise düşmüştür (Atay, 63-64). Bu durum cari açığı arttırmıştır. Başlarda oluşan bütçe açığının temin edilmesinde herhangi bir problem yokken krizin başlamasıyla birlikte mevcut açığın giderek artış göstermesi ekonomiyi endişelendirmiş ve 2000 yılının Eylül ayı itibarıyla de Türkiye'den dış sermayenin çıkması başlayarak faiz oranlarındaki değişiklikler gittikçe artmıştır (Tuna, 2010: 37).

IMF destekli stand by anlaşmasıyla reformlar gerçekleştirilemeyerek, Bankalar 2000 Ekim sonuna doğru çizelge 10’da görüldüğü gibi açık pozisyonlarını arttırmışlardır (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 267).

Çizelge 10. Türkiye’de Bankacılık Açık Pozisyonları (Milyar Dolar), (1999-2000)

Yıllar	Oran
1998	-8.4
1999	-13.3
2000	-16,53

Kaynak: Eren ve Süslü, Nisan 2006: 11.

Bu süreçte banka aktiflerinin çok büyük bir kısmı Hazine kağıtlarından oluştuğu için, bankaların artan likidite talebi likidite sıkışıklığı nedeniyle zirveye yaklaşmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2001: 99).

Özellikle yaz döneminde vadesi düşük olan faiz oranlarındaki %30 gerileme, nakit akışı probleminin devam etmesiyle 2000 yılının Eylül ayından itibaren tekrar yükselmiş; bankacılık sektöründe likidite, faiz ve kur riskine karşı duyarlılığın arttığı bu süreçte faizlerin yükselmesi IMF kapsamındaki stand by uygulamasının sürdürülebilirliği ile ilgili soru işaretleri oluşturmuştur. Bu durumu takip eden Kasım ayının ikinci yarısında, kısa vadeli faizlerin tavan yapması sonucunda tahvil ve hisse senedi fiyatları da taban görerek portföyünde yüksek oranda DİBS olan Demirbank TMSF bünyesine alınmış ve bu süreçte ülkeyi terk eden yabancı yatırımcılar, Merkez Bankası’nın altı milyar dolar döviz satışında bulunmasına neden olarak ekonomide devalüasyon yaratmıştır (Coşkun, 2012: 24). Türk bankacılık sektörünün 2000 yılında sahip olduğu kur riski, faizlerdeki dalgalanmanın yansıması olarak ortaya çıkan vade uyumsuzluğu ve güven ortamının sarsılması, enflasyonun düşürülmesine yönelik yapılan çalışmaların başarılı olmasını önleyen birtakım sistemsel problemlere neden olmuştur (Tuna, 2010: 38).

2000 yılının Kasım ayında başlayan ekonomik buhran sonrasında alınan önlemler ve stand by anlaşması çerçevesinde IMF’den 7,5 milyar tutarında ek rezerv ile mali piyasadaki dalgalanmalar kısa süreliğine gidermiş, Merkez Bankası’nın

yabancı para kaynakları gittikçe artarken oluşan faiz oranları da azalma göstermiştir (Karluk, 2014: 401). Çizelge 11’de de görüldüğü gibi Aralık 2000’de %200’lere çıkan gecelik faiz oranı, alınan önlemler sonrasında Ocak 2001’de %42 seviyesine düşmüş ancak Şubat 2001’de yaşanan krizin etkisiyle tekrar yükselmiştir (Akman, 2006).

Çizelge 11. Türkiye’de Kriz Öncesi ve Sonrası Gecelik İşlemlere Uygulanan Basit Faiz Oranları (Ağırlıklı Ortalama), (2000 Nisan- 2001 Nisan)

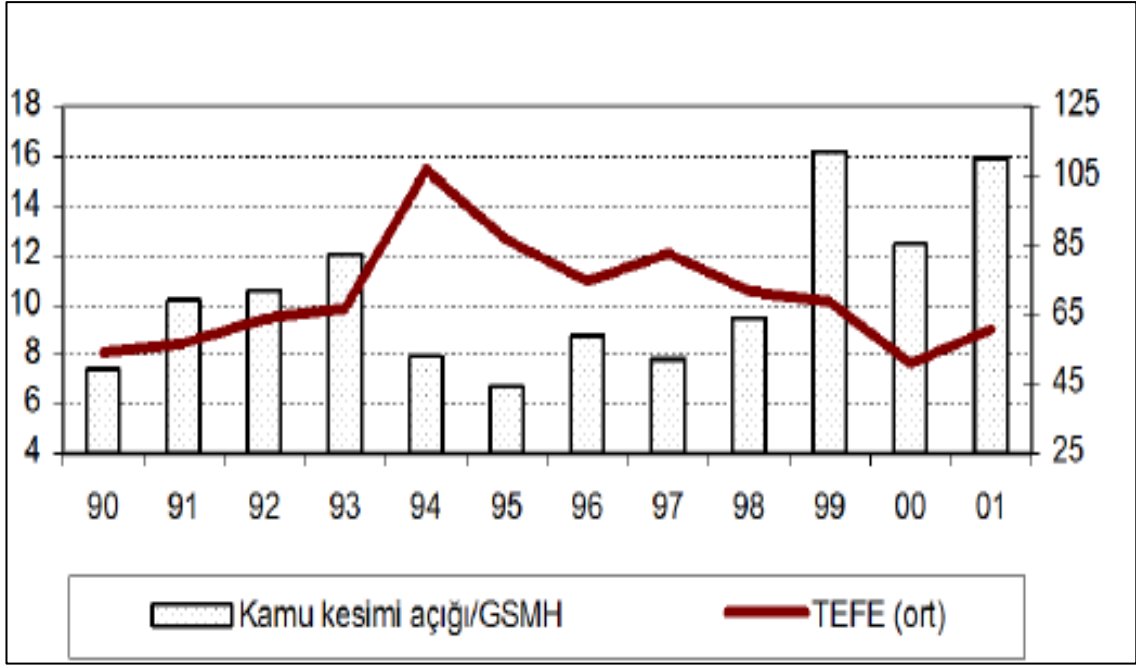
Aylar	Faiz Oranları (%)
2000 Nisan	36.16
Mayıs	41.28
Haziran	42.00
Ağustos	37.57
Eylül	46.20
Ekim	31.41
Kasım	79.45
Aralık	198.95
2001 Ocak	42.16
Şubat	435.99
Mart	81.88
Nisan	80.64

Kaynak: Süslü ve Bora, Nisan 2006: 13.

IMF’nin koymuş olduğu yanlış teşhisler neticesinde TCMB’nin müdahalede geç kaldığı, piyasaya likidite vererek krizi önleyebilecek olduğu halde bunu yapamayarak krizi daha da tırmandırmıştır. Ayrıca yaşanan krizde bankacılık sektörünün ve kısa vadeli sermaye girişlerinin etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, Kasım 2000 krizi bir likidite krizi olarak tanımlanabilir. Ülkeye gelen yabancı sermaye, mali varlık fiyatlarını ve para arzını arttırmış ancak cari açık kaygıları ile yabancı yatırımcıların çıkışını takip ederek, para arzı daralmış ve likidite sıkışıklığı oluşmuştur. Kasım krizinden sonra bankalar açık pozisyonlarını kapatma telaşı ile döviz alımına yönelmişler, TCMB’nin rezervleri eriyince de devalüasyon gerçekleşmiştir.

3.3.1.1.4. 2001 Krizi

IMF destekli Enflasyonu Düşürme programına dayalı ilk sarsıntısını Kasım 2000’de yaşayan Türkiye ekonomisi, 19 Şubat 2001’de dönemin başbakanının, ‘Devlet yönetiminde kriz var.’ şeklinde yaptığı açıklamasıyla ortaya çıkan siyasi gerginlik tablosu mali piyasalarda yerli paranın gecelik faizleri, çizelge 14’te de görüldüğü gibi yükseltmesine rağmen, oluşan yoğun döviz talebi ile 20 Şubat tarihinde Merkez Bankası’nın 5 milyar dolarlık döviz satmasına neden olmuş ve Merkez Bankası, kamu bankalarının likidite ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bu durum karşısında, bankacılık sektörünün çöküşünü engellemek için 21 Şubat 2001’de TL’nin değeri yabancı paralar karşısında dalgalanmaya bırakılarak, serbest döviz kuru sistemine geçilmiştir (TCMB, 2001: 89). 22 Şubat 2002’de ise döviz kuru kaldırılarak dalgalı kura geçilmiştir (Atay, 2012: 74). Türk lirasında %40 oranında devalüasyon yaratan dalgalı kur rejimi enflasyon oranlarında ani bir yükseliş yaratmış; bu da 2000 Kasım krizinde yüksek faiz şoklarına bağlı bilançoları zarar gören banka ve şirketlerden, açık döviz pozisyonu olanlar için bu süreçte öz kaynak ve varlık değerlerinde ciddi hasarlar oluşmuştur (Celasun, 2002: 17). Ortaya çıkan bu tablo ile üretim düşmüş, işsizlik artarak ülke reel ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Üretimin içinde bulunduğu daralma ortamı kamu gelirlerini azaltırken, faizlerin yüksek olması, oluşabilecek cari açıkların önlenmesini engelleyecektir (Alper ve Öniş, 2001: 218). Şubat 2001 krizi öncesinde de ülke ekonomisinde kamu gelir ve giderleri arasındaki fark şekil 7’de görüldüğü gibi devam ettiği için, bu süreçte ülke borç stoku seviyesi yüksek olup, yüksek faiz oranları da kamu açıklarını daha da arttırarak mali yapı üzerinde negatif etki oluşturmuştur.

Şekil 7. Türkiye'de Kamu Kesimi Açığı ve Enflasyon (1990-2001)

Kaynak: Çolak, 2012: 2.

Çizelge 12'de görüldüğü gibi, Türkiye'de 2000'in son çeyreğinde yaşanan ekonomik bunalım Kasım 2000 likidite kriziyle başlamış ve Şubat 2001 döviz kriziyle devam ederek, 2001 yılında ekonomi ciddi oranda daralmıştır. Bu süreçte ülkede GSMH, TL olarak %9, dolar olarak ise %27 oranında küçülmüştür. Nisan 2001'de uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında küçülme durmuştur (TBB Bankacılar Dergisi, 2002: 7).

Çizelge 12. Türkiye'de Büyüme Oranları (1999-2002)

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Aralık* 2002
GSMH					
Büyüme (Yıllık TL reel)	-6	6	-9,4	-4,1	5,0
Büyüme (Dolar)	-8	9	-27,4	-4,1	21,7
Milyar Dolar	187	201	147	159	179

Kaynak: TBB Bankacılar Dergisi, Aralık 2002: 7., *: Tahmin.

Şubat 2001 krizi sonrası iş gücü piyasalarındaki etkileri belirleyen; işsizlik oranları, büyüme oranları ve kapasite kullanım oranlarının krizler üzerindeki etkileri geç gelişim gösterip bu etkilerin atlatılması uzun zaman almıştır.

Çizelge 13. Türkiye’de İşsizlik Oranları, Büyüme Oranları, Kapasite Kullanım Oranları (2000-2002)

Yıllar	İşsizlik Oranları	Büyüme Oranları	Kapasite Kullanım Oranları
2000	6,49	6,77	76,1
2001	8,38	-5,70	71,6
2002	10,35	6,16	76,2

Kaynak: Öksüzler ve Teyyare. 2010: 147.

Türkiye’nin kriz dönemleri haricinde bile önemli sorunu olan işsizlik; çizelge 13’te de gördüğü gibi, bu süreçte beşeri sermaye yatırımlarındaki yetersizlik, üretimdeki verimlilikte istenen düzeye ulaşılamaması ve insana dayalı değişimin yeterli miktarda sağlanamaması da işsizliği etkilemiştir (Göktaş, 2005: 75).

Sonuç olarak gerek 2000 yılının Kasım ayında gerekse 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik buhranın etkileri, devlette başlayıp mali yapıya sıçramış ve ekonomide olumsuzluk yaratmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu bu ortamdan çıkmak için ilk olarak IMF’nin öncülüğü ve denetiminde 14 Nisan 2001’de Güçlü Ekonomiye Geçiş programı kapsamında çözüm aranmış, ikinci olarak krizin olumsuz etkilerini ve bankacılık sektöründe yarattığı derin yaralara kalıcı çözümler bulmak için BDDK tarafından 15 Mayıs 2001’de Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmuştur (Erdönmez, 2002: 74).

2001 yılının Şubat ayı ekonomik buhranın başlamasıyla birlikte 14 Nisan 2001 tarihinde önleyici tedbirler olarak Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu programdan önce Türkiye’de yabancı paraların değer kazanması, alınan kredilerdeki gözle görülür azalmalar, harcamaların büyük oranda düşmesi ve ekonomide fiyat dalgalanmaları yaşanmıştır (Coşkun vd., 2012: 25). 14 Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya koyulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile piyasalara olan

güvenin ve düzenin yeniden oluşturulması için devlet düzeninde ve ekonomide alınacak radikal kararların alt yapısının hazırlanması hedeflenmektedir. Türkiye’de dalgalı kur adı verilen politikanın izlenmesiyle birlikte enflasyonun düşürülmeye çalışılması ve tüm bankaların düzenlenerek yeni enflasyon planlarına uygun hareket etmesi gerekmektedir (Atay, 2012: 78). Programın yürürlüğe girmesinden bir ay kadar sonra oluşturulan BDDK’da ise devlet bankalarının ekonomik ve işlevsel açıdan düzenlemeler yapması, özel bankaların ise bankacılık sektöründe daha aktif olması için yeni bir düzenleme yapmasına gerek duyulmaktadır (Coşkun vd., 2012: 26).

3.3.1.1.5. 2000- 2001 Krizleri ve Bankacılık Sektörü

2000 yılının Kasım ayında başlayan ve 2001 yılının Şubat ayında iyice etkisini gösteren ekonomik buhran, bankacılığı çeşitli yönlerden etkilemiştir. Uzun vadeli ve geliri sabit olan yatırımların tercih edildiği ve dövizdeki açığın arttığı bu dönemde Türk lirasının değer kaybedip faiz oranlarının gittikçe artması, krizin en etkili olduğu dönemde bankacılıkta sıcak paranın dönüştürülmesiyle birlikte görülen zararları gittikçe arttırmıştır. Dalgalı kur adı verilen yeni bir politika izlenmesiyle Türk lirasının döviz karşısında değer kaybetmesine ve bankaların sıcak para dönüşümünde ciddi zarar etmelerine yol açmıştır. Krizin yaşandığı bu dönemde devlet bankaları, Türk lirasının değer kaybetmesinden etkilenmemiş ancak diğer bankaların özellikle sıcak ara dönüşümünde zarar ettikleri açıklanmıştır (BDDK, 2008: 27).

2001 krizi sonrası bankacılığın iyileştirilmesi için; ilk olarak bankaların sahip olduğu görev zararı stoklarını bilançodan kaldırmak için kamu bankalarına özel DİBS verildi, ikinci olarak ise mali yükümlülüklerin kapatılması ve öz kaynaklar ile döviz piyasalarının güçlendirilmesi için TMSF bünyesindeki bankalara özel tertip DİBS ve döviz cinsi senetler ihraç edildi, üçüncü olarak ise özel sermayeli ticari bankalara para pozisyon açıklarını kapatmalarına katkıda bulunmak ve Hazine’nin iç borçlanma vadesini uzatacak koşulları sağlamak için bu kesimle iç borç takasında bulunulmuştur (Celasun, 2002: 67).

Bankacılıkta yapılan bir diğer yapılandırma programı ise yatırımların garanti edilmesini sağlayan “mevduat sigortası”nı kontrol edip, yatırımcılara sonsuz sayıda yatırım garantisi sağlayarak, yatırımcıların bankalarca alınan riskler hakkında bilgi sahibi olmasını ve bankalar arasında herhangi bir farklılık gözetmesini önlediğinden

sektöre olan güveni düşürmüştür (Mishkin,1995: 297). Yatırımcılar, sonsuz sayıda yatırım garantisi aldığından banka çöküş yaşasa bile paralarını temin edebileceklerini düşünmektedirler. Bankaların risk alarak işlem yapması bile, verilen garantiden sonra yatırımcıların paralarını çekmemelerine ve bankalarda düzenin sağlanmasına imkan tanımaktadır (Yiğitoğlu, 2005: 19). Bu yüzden yaşanan yatırımların büyük kısmının düşük meblalı olmasından dolayı garanti altına alınması, işlemin yürütülmesini engellemiştir (Çolak, 2001: 19).

Türk bankacılık sektörü Şubat 2001 krizinde toplam aktif büyüklüğünün yaklaşık dörtte birini kaybetmiş ve 2000 yılında 166 milyar dolar olan aktif büyüklüğü 225 milyar dolara inmiştir. Çizelge 14’de görüleceği gibi, bankacılıkta yeni düzenlemelerin bir neticesi olarak devlet bankalarının ekonomideki dağılımı azalmış, yoğunlaşma oranı artmıştır (Çolak, 2012: 5).

2001 yılının Şubat ayında yaşanan ekonomik buhrandan sonra devlet elindeki kaynaklara talep artmıştır. Devlet bankalarının ekonomilerini güçlendirmeleri, revize yoluna gitmeleri ve mevcut durumdan doğabilecek zararları önlemek amacıyla tahviller verilmiş, aynı zamanda bu tahvillerle iç borç kapasitesi arttırılmıştır. Bir diğer açıdan incelendiğinde özel sektörde aktif olan kredilerin genel ekonomiye oranı azalmıştır (TBB Bankacılar Dergisi, 2002: 8). Devletin gelir giderini finans edebilmesi için ihtiyaç duyduğu borcu, kendi iç dinamikleriyle sağlaması sonucunda yükselen faiz oranları özel sektörün devre dışı kalmasına neden olmuştur.

Çizelge 14. Banka Gruplarının Sektör İçindeki Payları (%), (2000-2001)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Ticaret Bankaları	96	95	100	100	91	87
Kamu Bankaları	34	32	40	32	27	21
Özel Bankalar	47	56	44	61	54	61
Fondaki Bankalar	9	4	13	5	7	1
Yabancı Bankalar	5	3	3	2	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	5	-	-	9	13

Kaynak: Çolak, 2012: 4.

Çizelge 15'te görülen yoğunlaşma oranı özel bankalar baz alınarak hesaplanınca ilk beşteki özel bankalar yönlendirici olmuştur. 2000'e geldiğimizde aralarında İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank, Garanti Bankası ve Pamukbank'ın bulunduğu beş özel banka yatırımcıların toplamının %33'üne, yatırımların %30'una ve total kredinin ise %40'ını bünyesinde bulundurarak yine bu beş özel banka 2001 yılına geldiğimizde aynı oranları sırasıyla %42,8, %44,8, %41'e yükseltmiştir (Köne, 2003: 244). İlk on banka üzerinden yoğunlaşmayı değerlendirdiğimizde, bankacılıktaki yatırım hacminin ve yatırımların % 80 ile total kredilerin %82'sinin bu bankalarca denetim altında tutulduğu gözlenir. Bankacılıkta yaşanan bu hızlı yoğunlaşmanın sektör için ilerleyen yıllarda rekabet noktasında risk teşkil edebileceği düşünüldüğünde, sistemin sadece nakit ve sermaye yeterliliği endişesiyle birleştirilmesi ve el değiştirmesi çözüm olmamış aksine hiçbir zaman çöküşe geçmeyecek güçlü bankaların oluşmasını sağlamıştır (Çolak, 2012: 5).

Çizelge 15. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (%), (2000-2001)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
İlk Beş Banka	48	56	51	55	42	49
İlk On Banka	69	80	72	80	71	82

Kaynak: Köne, 2003: 243.

Şubat ayında yaşanan krizin ardından bankalar büyük ölçüde zarar etme sürecine girmiştir. Buna sebep olan durumların başında krize girdikleri sırada negatif Güneydoğu Anadolu Projesi'nin de mevcut olması ve doğacak zararlara karşı ayrılan payın azaltılmış olmasıdır. Faizin gerektirdiği mali gücü karşılayamayan bankalar faiz harici giderleri düşürmeyi hedeflemiş, bu doğrultuda şube sayılarını ve aktif personellerini azaltmışlardır. Bu doğrultuda BDDK'nın bankaları rahatlatıp satışa çıkarma düşüncesi geçerliliğini yitirmiş olup böylelikle Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na ait bankaların birleştirilmesi ve ayrıştırılması planı devreye girmiş ve yine sektörde yaşanan küçülmeler devam etmiştir. Devlet bankalarınınca yürütülen emeklilik

sistemi de bu doğrultuya dahil olduğunda çizelge 16'daki verilere ulaşılır. Buna göre 2000 yılında 3.587, 2001 yılında 32.906 çalışan işini kaybetmiş, 2002 Temmuz ayına gelindiğinde 2000 yılına göre 1758 şube kapatılmıştır (Çolak, 2012: 5).

Çizelge 16. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı (1999- 2002*)

	1999		2000		2001		2002*	
	<i>Banka</i>	<i>Şube</i>	<i>Banka</i>	<i>Şube</i>	<i>Banka</i>	<i>Şube</i>	<i>Banka</i>	<i>Şube</i>
Ticaret Bankaları	62	7.660	61	7.807	46	6.889	41	6.049
Kamu Bankası	4	2.865	4	2.834	3	2.725	3	2.023
Özel Banka	31	3.960	28	3.783	22	3.523	21	3.612
Fondaki Banka	8	714	11	1.073	6	408	2	207
Yabancı Banka	19	121	18	117	15	233	15	207
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	19	31	18	30	15	19	14	19
Kamusal Banka	3	12	3	11	3	4	3	4
Özel Banka	13	16	12	16	9	12	8	12
Yabancı Banka	3	3	3	3	3	3	3	3
Toplam	81	7.691	79	7.837	61	6.908	55	6068

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2001 ve www.tbb.org.tr.'den elde edilen bilgiler. Not: *2002 Temmuz Ayı İtibariyle

3.3.2. Yeniden İstikrar ve Yapılanma Dönemi (2002-2007)

Türkiye'de yaşanan Şubat 2001 krizi sonrasında IMF destekli uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında ülke ekonomisinde gerçekleşen siyasi istikrar ve uluslararası piyasalarda yaşanan olumlu gelişmelerin katkısı sonucunda ülke, 2002-2007 sürecinde hızlı ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir (Keskin, 1999: 36).

Çizelge 17. Türkiye'deki Bazı Makroekonomik Göstergeler (2000-2007), (%).

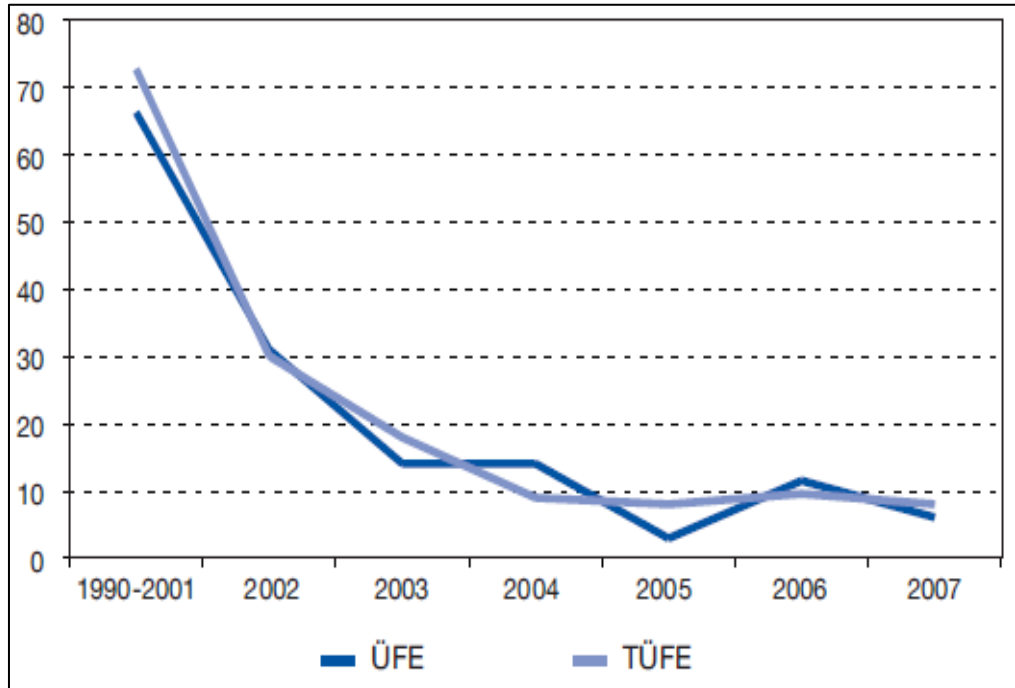
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Enflasyon Oranı	45,0	25,3	10,6	10,1	10,5	8,8
Reel Faiz Oranı	3,2	3,3	11,4	10,2	13,2	12,7
S/GSMH	19,2	19,3	20,3	18,2	16,6	
I/GSMH	17,3	16,1	18,4	20,1		
Büyüme Oranı	7,9	5,9	9,9	6,7	6,9	4,6
İhracat (Mil.Dolar)	40124	51206	67047	78365	93611	115307
İthalat (Mil.Dolar)	47407	65216	90925	111353	134552	162012
Dış Ticaret Açığı (Mil. Dolar)	-7283	-14010	-23878	-32988	-40941	-46705
İhracat/İthalat	84,6	78,5	73,7	70,3	69,5	71,1
Cari Açık (Mil. Dolar)	-1524	-8036	-15601	-22137	-31893	-37549
Cari Açık/GSMH	-0,99	-3,4	-5,2	-6,3	-7,8	-8,0
Doğrudan Yatırımlar (Mil. Dolar)	617	737	1191	8210	16789	
Portföy Yatırımları (Mil. Dolar)	1503	3851	9411	14670	11402	2780
Özelleştirme (Mil. Dolar)	538	187	1283	8222	8096	4259
Dış Borç Stoku (Mil. Dolar)	130005	144839	162231	170529	207325	248958
İç Borç Stoku (Mil. Dolar)	149869,1	194386,7	224482,9	244781,8	251470,0	255310,0
KKBG/GSMH	12,7	9,4	4,7	-0,4	-1,5	0,2

Kaynak: Ağır, 2010: 75.

Çizelge 17’de görüldüğü gibi 2002-2007 sürecinde kamu kesimi borçlanma gereği kontrol altına alınarak enflasyon oranı hedeflenen orana yaklaşmıştır. Türkiye ekonomisi için olumlu olarak adlandırılabilir bu tabloya karşın GSMH’ye göre

verilen açık oranındaki yükselme, sürecin bel kemiği olmuştur. Yine bu süreçte toplam borcun miktar olarak artması, yapılan düzenlemelere rağmen GSYİH'e oranlandığında düşüşe neden olmuştur. Güçlü ekonomiye geçişin ilk izlerini taşıyan bu süreçte Türkiye'de artan oranlı büyüme hızının dış kaynak kullanımıyla oluştuğunu belirleyebiliriz (Ağır, 2010: 75).

Şubat 2001 krizi sonrasında dalgalanmaya bırakılan kur sistemi ile Merkez Bankası'nın amacı fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenip, bu kapsamda Merkez Bankası özerk bir yapıya kavuşturularak para politikasına itibar kazandırılmıştır. Bu kapsamda şekil 8'de görüldüğü gibi, kriz öncesi 1990-2001 sürecinde %70'ler üzerindeki tüketici fiyatları yıllık enflasyon oranı, 2002'de %30'a düşmüş, 2004'te %9'a inerken, 2004-2007 sürecinde %8-10 oranlarında kalmıştır. Ortaya çıkan bu olumlu tablo; özerk yapıya kavuşturulan Merkez Bankası'nın örtük enflasyon hedeflemesi politikasıyla mali disiplin sağlanması ve bu süreçte ülkeye giren sermaye girişlerinde oluşan artışın TL'ye değer kazandırılmasında etkili olmuş, ülke ekonomisindeki risk algısı düzelmiştir (Keskin, 1999: 37).

Şekil 8. Türkiye'de Enflasyonun Seyri (2002-2007), %

Kaynak: Keskin vd. 1999: 36.

Güçlü ekonomiye geçiş programı ve BDDK kapsamında iyileşme sürecine giren ülke ekonomisi ve bankacılık sektöründe; bankalara girişlerin hızlanması, düşen enflasyon oranları, ülkede azalan kamu borç yükü ile mevduat güvencesi ve yurt dışı piyasalardan kısa vade borç imkanlarının azalmasıyla 2002-2007 sürecinde yoğunlaşma oranları çizelge 18’de görüldüğü gibi de artmıştır (Ağır, 2010: 77).

Çizelge 18. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (2002-2007) (%).

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2002	2007	2002	2007	2002	2007
İlk Beş Banka	58	62	61	64	55	57
İlk On Banka	81	85	86	89	74	83

Kaynak: Köne, 2003: 243.

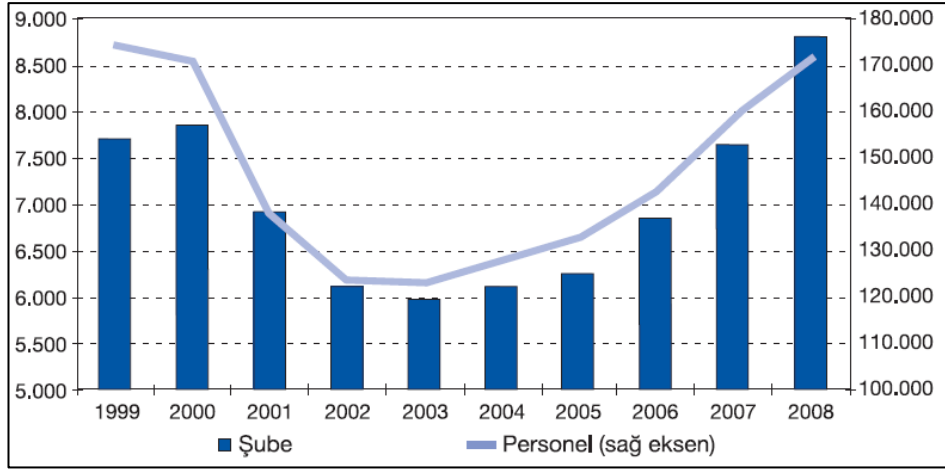
Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden yüksek randa olumsuz etkilenen bankacılık sektörü Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve BDDK kararlarının uygulanmasıyla rahatlama gösterse de, 2004’te enflasyon oranları ve nominal faizlerde yaşanan düşüş ile artan döviz değerlerine göre sektör şekillenmiştir (Çelik, 2009: 44). Her ne kadar aralarındaki ayrım belirgin olmasa da sistemde yer alan bankalar çizelge 19’da da takip edilmek üzere ticaret bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları ve sektörel bankalar adlandırılmıştır (Köne, 2003: 240). 17 Aralık 2004’te Avrupa Birliği müzakere sürecine giren Türkiye, IMF ile ilişkilerini olumlu etkileyerek yabancı sermayenin Türkiye üzerindeki tutumu bu süreçte bankacılık sektörünü etkilemiş ve 2005 yılından itibaren yabancı bankalar Türk bankacılık sektörüne ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu hedef doğrultusunda 2006 yılına gelindiğinde 2005’e göre iki banka artışı yaşanırken 2007 yılında ise 3 banka artışı yaşanmıştır (Apak ve Güneş, 2009: 28).

Çizelge 19. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar (2001-2007)

Bankalar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Banka Sayısı	61	54	50	48	47	46	46
Mevduat Bankaları	46	40	36	35	34	33	33
Özel Sermayeli Bankalar	22	20	18	18	17	14	11
Kamusal Sermayeli Bankalar	3	3	3	3	3	3	3
Yabancı Sermayeli Bankalar	15	15	13	13	13	15	18
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	15	14	14	13	13	13	13
TMSF'deki Bankalar	6	2	2	1	1	1	1

Kaynak: Çelik, 2009: 44.

Türk bankacılık şube ve personel sayısı 2001 Şubat krizinin etkisiyle 2000-2003 döneminde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve BDDK çerçevesinde mali bünyesi zayıf bankaların TMSF'ye devri gerçekleştirilirken ya da bu bankalar kapatılırken, yine bu süreçte faaliyetleri sınırlandırılan banka şube ve personel sayısında gerilem yaşanmıştı. Fakat 2003 ikinci çeyreğiyle artışa başlayan şube ve personel sayısı 2000-2008 dönemi içinde şekil 9'da da görüldüğü gibi 2008 yılında zirveyi görmüştür (TBB Bankalarımız 2008, Mayıs 2009: 39).

Şekil 9. Türk Bankacılık Sektöründe Şube ve Personel Sayısı (1999-2008)

Kaynak: TBB Bankalarımız 2008, Mayıs 2009: 39.

4. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE AKTARIM KANALLARI ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

4.1. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE AKTARIM KANALLARI İLE BU KANALLARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1.1. 2008 Finansal Krizinin Türkiye Ekonomisine Aktarım Kanalları

1980 sonrası finansal anlamda serbestleşme yaşayan Türkiye, finansal krizlere açık bir ortama girmiş ve ABD’de 2006 mortgage kriziyle temelleri atılan 2008 küresel krizinden olumsuz etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Bunun küresel bir hal alarak Türkiye’yi etkilemesine neden olan durum ise; 1980’lerle finansal yeniliklere açık hale gelen dünya ekonomilerinin 2000’li yılların başından itibaren gelişmiş ülkelerin uyguladıkları genişleyici para ve maliye politikaları sonucu oluşan likidite bolluğu ve düşük faiz oranlarının yarattığı ortamdan faydalanan yatırımcılar ve finansal kuruluşlar yüksek getiri arayışına yönelerek birbirleriyle etkileşimlerini arttırmış olmalarından kaynaklanır. Dünyada yaşanan finansal buhrana rağmen Türkiye’nin uluslararası piyasadaki fon kullanımı, devlet desteğiyle oluşmayan yabancı mevduatlar, faiz oranı düşük yabancı yatırımlar ve bunların etkisinde gelişen Türk lirasının değer kazanması sayesinde finansal krizden pek çok ülkeye göre daha az etkilenerek; IMF’in baskıcı politikasını hafifletmiş ve yaşanan krizin etkilerini atlatabilmiştir (Kazgan, 2013: 276). Amerika’da ortaya çıkan bu finansal köpük olayı ile bu köpük olayının Türkiye’ye nasıl yansıdığını bu şekilde belirtilir.

Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi; ülkedeki ekonomik büyümede oluşan değişim, dış ticaret üzerindeki etkisi, sanayi üretimi üzerindeki etkisi ve sermaye hareketlerinde meydana gelen değişim olarak 4 şekilde oluşur. Krizin sanayi üretimi üzerinde oluşturduğu tabloyu Türkiye’deki ekonomik büyüme üzerinde belirtilerek 3 adımda açıklanabilir.

4.1.1.1. Ekonomik Büyüme Kanalıyla Aktarımı

ABD’de 2000-2001 mortgage piyasasına dayalı temelleri atılan 2008 finansal krizi, Türkiye üzerinde makroekonomik bazdaki ilk etkisini ekonomik büyüme üzerinde gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin dış ticaret yaptığı ülkelerin krizden etkilenmesi ve cari işlemler açığı finansmanında duyulan ihtiyaç nedeniyle; dış piyasalarda etkileşim halinde olan Türkiye’de 2008’in son çeyreğinde daralan talep aracılığıyla ihracat yapan sektörler krizden etkilenmiştir. Özellikle imalat sanayisinde, inşaat ve ticaret sektörlerindeki üretimlerde azalma yaşanmıştır (TOBB, 2008: 27). Çizelge 20’de de görüldüğü gibi tarım sektörü ile mali kesim dışındaki tüm kesimlerde düşüş yaşanırken, imalat sanayisi %-10.8, inşaat %-14.0, ticaret %-15.9; ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörü de %-7.4 oranında düşüşe geçmiş ve GSYİH %6.5 oranında azalarak 2009’daki büyüme hızı %0.9’a geriletmiştir (Kazgan, Ağustos 2013: 282). 2008 sürecinde sektörler arası büyüme hızları böyle devam ederken 2009’un son çeyreğinde daralması süren tek sektör %-6.6 oranıyla inşaat sektörü olmuş diğer sektörler olan imalat, ticaret, ulaştırma depolama ve haberleşme ile düşük oranlı pozitif büyüme gerçekleşmesine rağmen 2009’un ilk üç çeyreğinde tüm sektörler negatif büyüme sergiledikleri için 2009 yılı sonunda GSYİH %-4.7 olmuştur.

Çizelge 20. Türkiye’de 2008 Krizinde Başlıca Üretim Kesimlerinde Dönemsel ve Yıllık Büyüme (2008-2009).

Kesimler	2008 (%)					2009 (%)				
	I	II	III	IV	Yıl	I	II	III	IV	Yıl
Tarım ve Ormancılık	6.3	-0.7	5.5	3.3	3.9	-0.4	6.4	2.7	1.5	3.3
İmalat	9.1	4.8	0.3	-10.8	0.8	13.0	-15.3	-3.2	3.5	-6.7
İnşaat	-3.3	-5.2	-9.8	-14.0	-8.2	18.6	-21.1	-18.3	-6.6	-16.3
Ticaret	9.9	4.5	-1.5	-15.9	-1.5	26.2	-15.2	-7.2	3.6	-7.1
Mali Kesim	9.3	9.6	8.0	9.4	9.1	10.8	7.5	7.8	8.1	8.5
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	8.1	4.3	1.6	-7.5	1.5	-16.3	-10.3	-5.0	3.6	-7.1
GSYİH	7.2	2.8	1.0	6.5	0.9	-14.5	-7.7	-2.9	6.0	-4.7

Kaynak: Kazgan, Ağustos 2013: 283.

4.1.1.2. Dış Ticaret Kanalıyla Aktarımı

2008 finansal kriziyle birlikte uluslararası yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerin borsalarındaki hisselerini satış yoluna giderek risklerini azaltmayı seçmişlerdir. Gelişmekte olan ülke borsalarında düşüş yaratan bu durumu yüksek hacimli sermaye çıkışları takip etmiş ve gelişmekte olan ülkelerin para birimleri dolar karşısında yüksek oranlı kayıplar oluşturmuş; Türkiye’de bu durumdan olumsuz etkilenerek dolar karşısında %25’ten fazla değer kaybı yaşamıştır (Özkan, 2010: 5). 2008 krizi öncesi aşırı değerli olan TL’nin değer kaybetmesi bu süreçte ihracatçı sektörler arası rekabet gücünü arttırmış; fakat yavaşlayan küresel ekonomi Türkiye’deki ihracatı olumsuz etkilemiştir. Çizelge 21’de görüldüğü gibi 2008’in ilk çeyreğinden 2009 Ekim ayına kadar devam eden süreçte ihracat artarken, 2008’in son çeyreğiyle düşüşe geçmiştir.

Çizelge 21. 2008 Kriz Döneminde İhracat ve İthalat (Milyar Dolar), (2007-2009)

2008							2009				
Yıl	2007	2008/1	2008/2	2008/3	2008/4	Yıl- Toplam	2009/1	2009/2	2009/3	2009/4	Yıl- Toplam
İhracat	107.3	33.14	35.6	36.44	26.84	132.0	24.5	23.3	25.4	29.1	102.14
İthalat	170.1	49.18	56.7	57.7	38.4	202.0	28.9	33.5	38.1	40.4	140.90
Dış Ticaret	-62.8	-16.04	-21.1	-21.34	-11.56	-70.0	-04.0	-09.7	-12.7	-11.3	-38.76

Kaynak: Kazgan, 2013: 283.

2008 krizi sonrası daralan talep ile kredi piyasaları da düşüşe geçmiş, kısa vadeli borçlar ve girdi maliyetlerinin artması sonucunda ihracat olumsuz etkilenmiş; sonuç olarak ihracat sektöründe yaşanan düşüş ile birçok firma iflas etmiş bu da işsizliği arttırmıştır (Kasman, 2003: 77).

Çizelge 22. 2008-2009 İşsizlik Oranları (%)

Aylar	2008	2009
Ocak	11.6	15.5
Şubat	11.9	16.1
Mart	10.7	15.8
Nisan	9.6	14.9
Mayıs	8.9	13.6
Haziran	9.0	13.0
Temmuz	9.4	12.8
Ağustos	10.2	13.4
Eylül	10.7	13.4
Ekim	10.9	13.0
Kasım	12.3	13.1
Aralık	13.6	13.5
Yıllık	11.0	14.0

Kaynak: Demirci ve Kutlu, Ekim 2011: 130).

4.1.1.3. Sermaye Hareketleri Aracılığıyla Aktarımı

Küresel anlamda yaşanan nakit akışındaki fazlalık 2008 kriziyle birlikte nakit akışındaki azalmaya dönüşmüş ve sermayeyi maliyeti daha yüksek bir üretim aracı haline getirmiştir.

Çizelge 23. Kriz Öncesi ve Kriz Sürecinde Türkiye'deki Sermaye Girişleri (Milyar Dolar), (2006-2009)

	2006	2007	2008	2009
Özel Sermaye Girişleri	38.444	44.7	35.3	-4.0
Doğrudan Yatırımlar	18.984	19 Eylül	15Ağustos	10.0
Portföy Yatırımları	7.370	0.7	-5.1	-4.5
Özel Krediler	12.09	24.0	24.6	-9.4

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi Raporu 2014-III

Ekonominin gittikçe serbestleşmesi finansal ilişkilerde artışa yol açmış ve bu yatırımların profili yabancı kaynaklı bir görünüm almıştır. 2008 krizinin etkisiyle oluşan buhran döneminde mevduatların azalması ekonomide bir açık yaratmış ve bu açığın yurt dışından sağlanan kaynaklarca sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Buna rağmen yurt dışı kaynakları Türkiye ekonomisinde sorun teşkil etmektedir (Takım, 2013: 345).

4.1.2. 2008 Finansal Krizinin Türkiye Ekonomisinde Oluşturduğu Durum

Ekonomik büyüme, dış ticaret ve sermaye hareketleri aracılığı ile Türkiye'ye giren 2008 finansal krizi bu üç kanal aracılığı ile ülkedeki reel ekonomiyi etkilemiş; Türkiye ekonomisinde özet olarak çizelge 24'teki durumu oluşturmuştur.

Türkiye ekonomisi temel ekonomik göstergelerini Çizelge 24 seviyeye'de de görüldüğü gibi 2008 ekonomik buhranının etkileri ilk olarak GSYİH'de %0.7 oranındaki artışla baş göstermiş ve 2009'da etkisi gittikçe artmış, 2010 yılına gelindiğinde buhranın izleri silinmeye başlamıştır. 2009 sürecinde ekonomide daralmanın en fazla hissedildiği kesim -%7.2 ile sanayi ve -%4.9 ile hizmetler kesiminde ortaya çıkmış, işsizlik ise buhranın ilk yıllarında %14 oranında seyretmiş, 2010'da ise buhrandan önceki işsizlik oranı olan %11'e gerilemiştir. Bu dönemde yaşanan enflasyon miktarı ise buhranın oluşturduğu arz-talep dengesindeki gerileme ve uluslararası pazardaki malların fiyatının da düşmesiyle 2009 yılından sonra azalmaya başlamıştır. Mali dengeler kriz etkisiyle bozulurken finansal işlemler de buhranın etkisiyle azalmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2008'in ikinci yarısında piyasalarda yaşanan ekonomik buhranın tesirinde kalmış ve gözle görülür bir düşüş yaşamıştır. 2008 finansal krizi, Türkiye ekonomisini özellikle 2009 yılında önemli ölçüde etkilemiş; 2010 yılından itibaren hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir (Artar ve Sarıdoğan, 2012, 5).

Çizelge 24. Türkiye Ekonomisi Temel Ekonomik Göstergeler (2007-2010)

(%)	2007	2008	2009	2010
GSYİH	4,5	0,7	-4,8	8,9
Tarım	-7,0	4,6	3,7	1,2
Sanayi	5,6	-0,1	-7,2	13,6
Hizmetler	5,7	0,5	-4,9	9,2
İşsizlik	11	14	14	11
Enflasyon (TÜFE)	8	10	7	6
Bütçe Dengesi/GSYİH	-2	-2	-6	-4
Faiz Oranları(TCBM Gecelik)	17	16	7	2
Cari İşlemler Dengesi/GSYİH	-6	-6	-2	-7
İMKB Piyasa Değeri (Milyar Dolar)	288	119	236	308

Kaynak: TBB, 2010.

Finansal sektör içinde finansal piyasalarda menkul kıymetlerin değişime uğradığı yerlerden olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda ekonomik konjoktürün iyi olduğu yıllarda borsada sürekli yükselişler görülürken; ABD'de Ağustos 2007'de başlayan küresel kriz ülkemiz İMKB piyasasında 2007 Aralık ayına kadar yükseliş gösterirken, 2008 Ocak ayı ile birlikte Çizelge 25'te de gördüğü üzere düşüşe geçerek kriz etkisini göstermeye başlamıştır. Çizelge 25'te de görüldüğü gibi, 2007 yılının Aralık ayında 55.381,1 olan İMKB bileşik fiyat endeksi 2008 yılının Ocak ayında %23,1 oranına düşerek 42.697,6 olmuştur. 2008 yılının Ocak ayında 42.697,6 olan bu endeks 2008 yılının Eylül ayında %15,6 oranına düşerek 36.051,3 olmuştur. İMKB bileşik fiyat endeksi 2007 yılının Aralık ayından 2008 yılının Eylül ayına dek ortalama %35 oranında değer kaybına uğramıştır (Yıldırım, 2010: 49).

Çizelge 25. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Endeksi (İMKB)

Yıllar	Aylar					
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
2007	41.182,6	41.431,0	43.661,1	44.984,5	47.081,5	47.093,7
2008	42.697,6	44.776,9	39.015,4	43.468,1	39.969,6	35.089,5
2009	25.934	24.027	25.765	31.652	35.003	36.949

	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2007	52.824,9	50.198,6	54.044,2	57.615,7	54.213,8	55.538,1
2008	42.200,8	39.844,5	36.051,3	27.833	25.715	26.814
2009	42.641	46.551	47.910	47.185	48.442	-

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Aralık 2009,s:16.

Türkiye ekonomisinde etkisi 2009’da maksimum seviyeye ulaşan 2008 finansal krizi, Çizelge 26’da da belirlendiği üzere finansal sektörün toplam aktiflerin büyüme hızındaki azalışla birlikte kendini göstermiş; küresel krizin etkisinin azalmaya başladığı 2010 yılıyla birlikte finansal aktif büyüklüğünde meydana gelen iyileşme 2011 yılının Eylül ayı itibariyle ekonomideki toplam katılımcı büyüklüğünde bir önceki yıla göre artış göstererek 1,56 TL olarak belirlenmiştir. Bankacılık kesimi ekonomideki en yüksek dağılıma sahip oluşunu tekrarlaraken diğer sektör bileşenlerinin de genel anlamda ilerleme kaydettiği görülmüştür (BDDK, 2008: 17).

Çizelge 26. Finansal Sektörün Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)

	2007	2008	2009	2010	Eylül 2010	Eylül 2011	% Değişim
Toplam Milyar TL	806,5	972,4	1095,2	1.324,2	1.222,8	1.559,8	100,0
Toplam (%) (Önceki Yıla Göre)	-	20,6	12,6	20,9	-	27,6	
TCMB	106,6	113,5	110,0	128,5	119,7	149,9	9,6
Bankalar	581,6	732,5	834,0	1006,0	927,4	1213,7	77,8
Finansal Kiralama Şirketleri	13,7	17,1	14,6	15,7	14,4	18,3	1,2
Faktoring Şirketleri	7,4	7,8	10,4	14,5	13,4	15,3	1,0
Tüketici Finansal Şirketleri	3,9	4,7	4,5	6,0	5,1	8,0	0,5
Varlık Yönetim Şirketleri	0,2	0,4	0,4	0,6	0,5	0,8	0,1
Sigorta Şirketleri(1)	22,1	26,5	31,8	35,1	31,8	38,3	2,5
Emeklilik Yatırım Fonları	4,6	6,0	9,1	12,0	11,2	13,4	0,9

Men.Kıy.Aracı Kuruluşları (1)	3,8	4,2	5,2	7,5	8,0	8,7	0,6
Men.Kıy.Yat.Ort.(1)	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7	0,0
Men.Kıy.Yat.Fon.(1)	26,4	24,0	29,6	33,2	29,1	33,2	2,1
Gayrimen.Yat.Ort.(1)	4,1	4,3	4,7	17,2	17,0	19,1	1,2
Gir.Serm.Yat.Ort.(1)	0,2	0,1	0,2	00,2	0,2	0,2	0,0
Portföy Yön.Şir.(1) (2)	31,2	30,7	40,0	46,9	44,3	40,2	2,6

Kaynak: BDDK (Eylül 2011), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:23, s:17.

Finansal sektör içerisinde en yüksek dağılıma sahip olan bankacılığın kar oranı 2008'e gelindiğinde bir önceki yıla göre gerilerken 2009 yılında Çizelge 26'da görüldüğü üzere kar oranında %50'nin üzerinde artış göstermiş ve ekonomideki kar oranı doğrudan %40,6'ya ulaşmıştır. Finansal sektörde ortaya çıkan bu karlılık, bankacılık sektörü karlılığından kaynaklı olurken; bankacılık sektörü karlılığı ise bu süreçteki net faiz marjında ki artıştan kaynaklanır (Artar ve Sarıdoğan, 2012: 7).

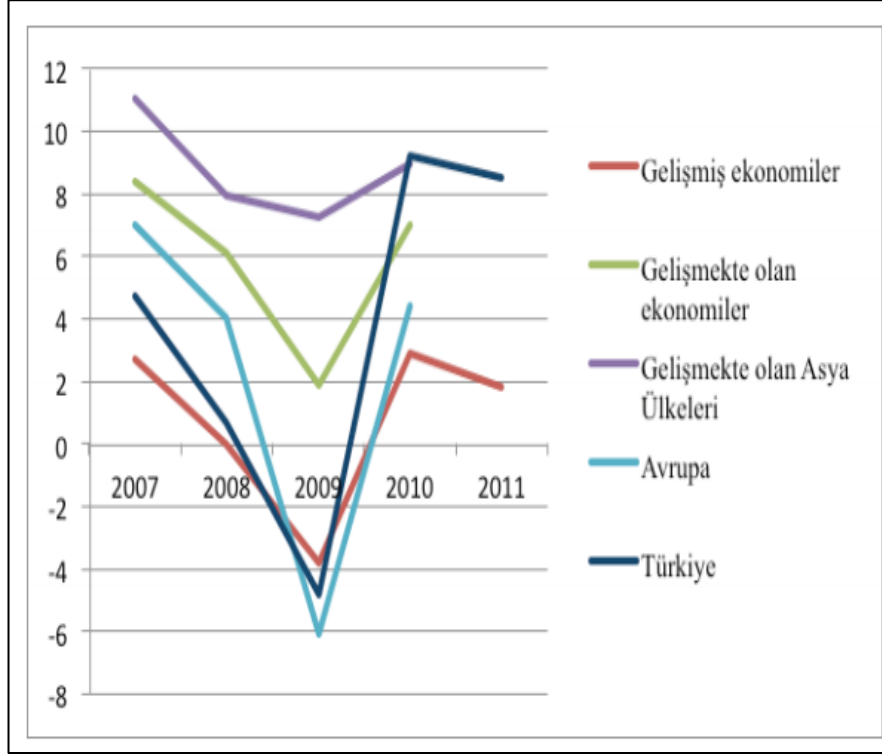
Türkiye 2008 finansal kriziyle birlikte ülke içinde yaşanan ve dışarıdan etkilenilen makroekonomik dengesizliklere rağmen bu süreçte finansal krizden çok bir reel ekonomi krizi yaşamış; 2000-2001 krizi sonrası alınan kararların etkisiyle Türkiye'deki bankaların karlılığı bu süreçte devam etmiştir. Bu süreçte banka müşterileri tarafından geri çekilen fonlar borsada düşürücü etki yaratarak, TL/dolar karşısında değer kaybetse de, tipik bir finansal kriz tablosu ortaya çıkarmamıştır. Türkiye 2008 finansal krizinden iki şekilde etkilenmiştir. Türkiye'de krizin sebep olduğu işsizlik sorunu imalat sanayi, inşaat ve ticaret ile ulaştırma-depolama-haberleşme sektörlerinde görüldüğünden ABD ve AB ile paralellik göstermemektedir (Kazgan, 2013: 281). İkincisi ise bunlardan çizelge 24'te görüldüğü gibi bu süreçte en zayıf duruma düşen cari açık olmuştur.

4.1.3. 2008 Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Dünya Ülkeleriyle Karşılaştırılması

2009 yılı sonuna kadar yaygınlaşan küresel krizden dünyadaki tüm ülkeler farklı oranlarda etkilenmişlerdir. 2008 ekonomik buhranının etkileri Şekil 10'da görüldüğü üzere tüm dünya ülkelerin ekonominin gelişimini olumsuz yönde etkilemiş

ve bu buhranda en belirgin gerileme Avrupa’da, ekonomisi gelişmekte olan diğer ülkeler ile Türkiye’de açıkça gözlenmiştir. Ekonomisi gelişmekte olan ülkelerde ise bu gerileme daha az etkili olmuştur. 2009’da tüm ülke gruplarında taban gören büyüme oranları, 2010’da artış göstererek ülke ekonomilerinin toparlanma sürecine girdiğini göstermesine rağmen, 2011’de bu durumu sürdürmeyip ikinci dibi görmüştür.

Şekil 10. Kriz Öncesi ve Sonrası Büyüme

Kaynak: Kaderli ve Küçükkaya, 2012: 89.

Ekonomide gelişme sürecini yaşayan ülkelerde gayri safi yurt içi hasıladaki (GSYİH) gelişimin yavaşlamasına kaynak olarak bu ülkelere nakit girişinin azalması gösterilebilir. Şekil 10 ve çizelge 27’de görüldüğü üzere 2007-2011 yılları arasında yükselen ekonomilerde ve ekonomide gelişme sürecinde olan ülkelere belirli nakit akışı görülmektedir. Ekonomisi gelişmiş olan ülkelerin sağladığı nakit akışı, bu ülkelere sorunlar yaşandıktan sonra gelişmekte olan ülkelere naktin yurt dışına aktarılmasına sebep olmuştur. Böylelikle ekonomisi gelişmiş ülkelerin büyümesi gerilerken talep oranları da ivme kaybetmiş ve ekonomisi gelişme sürecindeki ülkelere aralarındaki ithalat ilişkisi geriletilmiştir (Eğilmez, 2010: 69).

Çizelge 27. Yükselen Piyasa Ekonomileri ve Gelişmekte Olan Ünelere Net Sermaye Akımları (Milyar Dolar)

	2007	2008	2009	2010	2011(*)
Toplam	626,8	150,8	401,5	578,7	540,3
1. Özel Sermaye Akımı (Net)	715,1	245,6	267,4	482,3	574,7
FDI(Net)	441,4	467	310,6	324,8	429,3
Portföy(Net)	81,1	-66,1	98,8	197,5	127,1
Diğer (Net)	192,6	-155,3	-142	-40,1	18,4
2. Resmi Sermaye Akımı (Net)	-88,3	-94,8	134,1	96,4	-34,4

Not: (*): 2011 Yılı İçin Beklenen Değerler

Kaynak: IMF, (September 2011).

Çizelge 27’de görüldüğü üzere kriz öncesinde küresel anlamda nakit fazlalığı ile yükselen piyasalar, ekonomisi gelişme sürecinde olan ülkelere nakit para akışında da yükselişe neden olmuş ve böylelikle yurt dışı kaynaklı yatırımların sayısı artmıştır. Ekonomide oluşan bu durum ile ülke ekonomilerindeki büyüme hızlanmıştır (Yükseler, 2009: 10). Kriz öncesinde bu şekilde işleyiş gösteren süreç, 2007’de 715 milyar dolarla tavan yapan doğrudan özel sermaye akışı 2008 yılına gelindiğinde 245 milyar dolara gerilemiş ve sonraki yıl 267,4 milyar dolara yükselmiştir.

4.2. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Kaynağını ABD’den alarak 2007 yılının ikinci yarısında başlayan ve ardından Avrupa ve Asya’yı etkisi altına alan ekonomik buhran, 2008 yılının Eylül ayına gelindiğinde ABD’de öncü konumundaki yatırım bankası Lehman Brothers’ın çöküşüyle yeni bir döneme giriş yapmıştır. Önceleri ekonomik kurum ve kuruluşlar arasındaki borç piyasasında nakit sorunu baş göstermiş, sonrasında bu durum ekonomide güvensizliğe yol açmıştır. Mevcut kriz, gelişme sürecinde olan ülkeleri etkisi altına almış, bunlardan birisi olan Türkiye’de 2001 krizi sonrasında bankacılık sektöründeki problemlere kökten çözüm getirmek için 2001 yılının Mayıs ayında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konmuş ve bu program ile 2008 krizinin çıkışında ana etkenlerden olan yüksek riskli toksit ürünlere sahip olmayışı Türk bankacılığında koruyucu etki yaratmıştır (Selçuk, 2010: 23). Bankaların kaynaklarının önemli bir bölümü çizelge 29’da gördüğü gibi Türkiye’deki yerleşiklere ait mevduatlardan oluşmuş olup; bu mevduatların üçte ikisini de TL oluşturmuştur (Bakkal ve Alkan, Ekim 2011: 113).

Döviz kuru riskinin uzun vadedeki belirleyicisi satın alma gücü paritesi olup burada uzun vadede reel döviz kuru, ilgili iki ülkenin sahip olduğu enflasyon miktarı kadar farklılaşır. Örneğin bir ülkenin parasını mevcut enflasyon miktarına göre devalüasyona uğratmazsa ülke parasının değeri artar. Bu durum borçların ödenmesi noktasında dengeler bozacağından ülke parası üzerindeki devalüasyon baskısında artışa sebep olur. Reel faizler, reel kurdaki değişim ve artan ülke riski nedeniyle ülkeye giren kısa vadeli spekülasyon amaçlı dövizlere güvenen yerel bankaların yabancı para biriminden borçlanması faiz oranı yüksek yerli ekonomik araçlara yatırım yapmalarına yol açmaktadır ve bu durum banka bilançolarında açık pozisyona neden olarak risk ortamı oluşturur (Aloğlu, 2005: 36).

Türkiye’de yaşanan 2001 krizi ile aniden kaçan yabancı sermaye ve bankaların dövize olan yoğun talebi sonucunda, ülkede devalüasyon yaşanmıştır. Devalüasyona yakalanan bankalar ise büyük kur farkı zararının etkisinde kalmıştır (Aloğlu, 2005: 36).

Çizelge 28. TL ve Yabancı Para Mevduatının Toplam Mevduat İçindeki Payı (%)

Mevduat Bankalarındaki Mevduat				Pay(%)	
Yıllar	TL Mevduatı	Yabancı Para Mevduatı (DTH)	Toplam	TL	DTH
2007	209.845.693	104.196.142	314.041.835	66,8	33,2
2008	268.802.517	127.822.562	396.625.079	67,8	32,2
2009	305.200.507	139.333.516	444.534.023	68,7	31,3

Kaynak: Bakkal ve Alkan, Ekim 2011: 113.

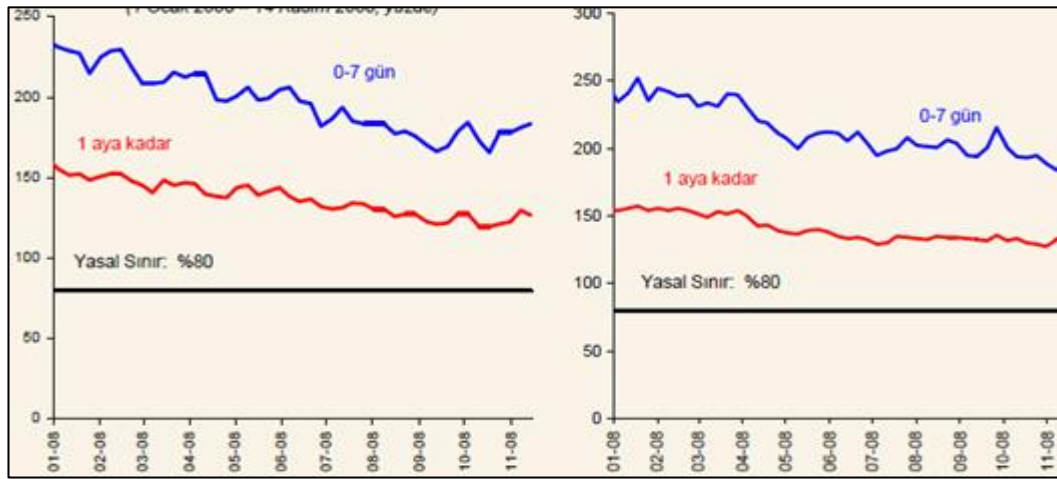
Çizelge 29. Türleri İtibariyle Kredilerin Gelişimi (2008- Mart 2010)

	Değişim(%)				
	2009 Mart	2009 Aralık	2010 Mart	2009 Mart – 2010 Mart	2009 Aralık – 2010 Mart
Toplam	366.239	392.621	416.817	13,8	6,2
Kurumsal/Ticari Krediler	169.350	179.434	190.383	12,4	6,1
KOBİ Kredileri	81.298	83.271	89.856	10,5	7,9
Bireysel Krediler	115.592	129.915	136.577	18,2	5,1
Kredi Kartları	33.035	36.576	37.061	12,2	1,3
Tüketici Kredileri	82.556	93.339	99.516	20,5	6,6
Konut	38.945	44.888	47.892	23,0	6,7
Taşıt	4.932	4.423	4.225	-14,3	-4,5
İhtiyaç	33.523	38.390	40.667	21,3	5,9
Diğer	5.155	5.639	6.732	30,6	19,4

Kaynak: BDDK, 07. Mayıs.2010: 9.

Finansal alanda yaşanan buhranın en çok etkilediği ve 2009 yılının tamamında kullanımı azalan tek kredi türü küçük ve orta bütçeli işletmelerin kredisidir. Finansal alanın yeniden hareketlenmesiyle birlikte 2009 yılı boyunca yükselen KOBİ kredisi, asıl etkisini yılın son dönemlerinde yapmış ve yeni yılda da yükselişini sürdürmüştür.

Türkiye’de bankacılık sistemi,sahip olduğu döviz likiditesi gereği 2008 finansal krizine hazırlıklı olarak yakalanmıştır. Şekil 11’de de Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında %17-18’lerde bir sermaye yeterlilik oranına sahip olan Türk bankacılık sektörü bu sayede likidite sorunlarından uzak olup; kısa vadeli toplam likidite yeterlilik oranları yüksek seviyesini korumuştur (TCMB, 2008: 21).

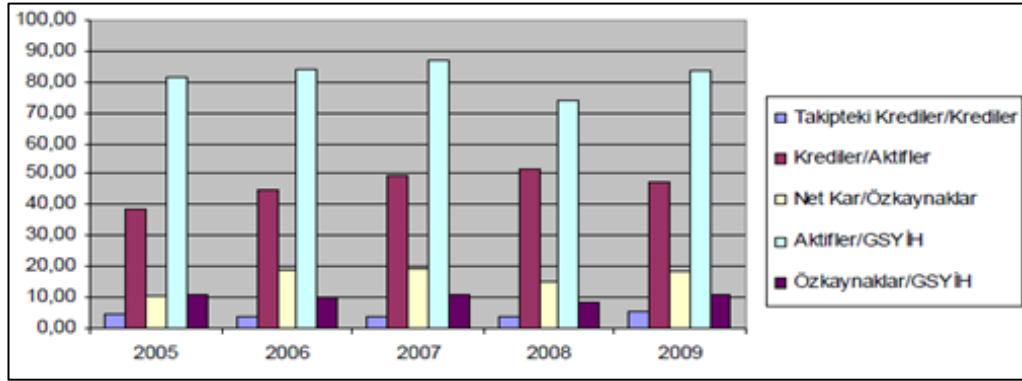

Şekil 11. Türkiye’deki Kısa Vadeli Yabancı Para Likidite Yeterlilik ve Toplam Kısa Vadeli Yeterlilik Rasyoları

Kaynak: TCMB, (1.Aralık.2008). Bakanlar Kurulu Sunumu, s:21.

Yatırımcıların ve yerel kaynakların GSYİH’ye oranında gözlenen istikrarlı artış 2008 yılında sekteye uğrarken 2009’a gelindiğinde 2007’deki oranlarla örtüşmüştür. Bu durum sektördeki gelişmeye işaret ederken yaşanan ekonomik buhrana rağmen yatırımcıların kendisini piyasalardan çekmediğini gösterir. Karlılık verilerine bakıldığında ise Türkiye bankacılığının uluslararası platformda en karlı sektörler arasında yer aldığı görülür. Buna ek olarak sektörde istikrarın ve kalitenin ve ombudsman faktörünün de devreye girdiği söylenebilir. Şekil 12’de GSYİH verilerine bakıldığında Türkiye’deki bankacılık sektöründe gelişmelerin olumlu yönde olduğu,

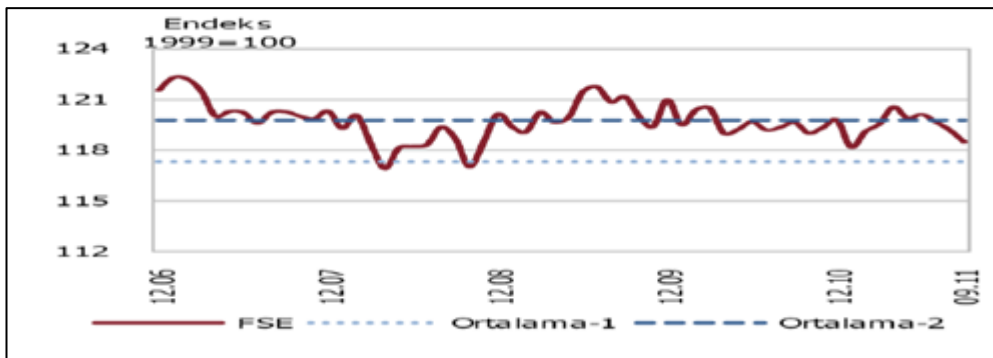
finansal açıdan bakıldığında ise ekonomik buhrandan oldukça az etkilendiği görülür (Er, 2011: 320-321).

Şekil 12. Türk Bankacılık Sektör Yapısı Oranları (2005-2009)

Kaynak: TCMB Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2011: 53.

Tüm dünyada ekonomik buhranın yarattığı etkilerin en fazla görüldüğü 2009 yılında Türkiye'deki bankacılık sektöründe net gelir ve kar oranlarında artış görülmüştür. Bunun sebebi zarar oranı göz önünde bulundurularak düzenlenen faiz miktarıdır. Şekil 13'de bankacılık sektörü finansal sağlamlık endeksi verilmiştir. Buna göre, tüm dünyada yaşanan ekonomik buhranın etkisini ilk olarak 2007 yılında hissettirmesi ile Türkiye ekonomisinde düşüş yaşanmış ve alınan önlemler ile birlikte 2008 yılında yükselişe geçmiştir. Bir sonraki yıl ise kar oranının artması ile birlikte daha da yükselmiştir.

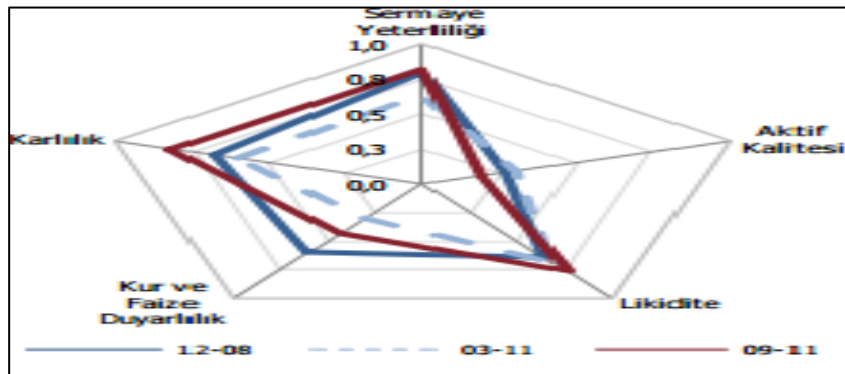
Şekil 13. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Endeksi (Katılım Bankaları Hariç)

Kaynak: TCMB, (Kasım 2011). Finansal İstikrar Raporu, s:53.

Finansal sağlamlık göstergelerinin genelinde olumlu bir tablo ile karşılaşılırken sermaye yeterliliği göstergelerinde hafif düşüş yaşanmıştır. Mevcut kaynakların ve kullanılan kredilerin bir önceki döneme nazaran azalması, yatırımcıların kalitesini artmasını sağlamıştır. 2010 yılı sonrasında karlılık oranında azalmalar izlenirken bankacılık sektörünün nakit akışındaki düzenli düşüş ve bununla beraber nakit oranlarının gerektiği gibi olması eldeki nakdin kısa süreli borçları karşılayabilmesini sağlamıştır. Toplam mal varlığının dışında yapılan işlemlerin ve kullanıcıların miktarındaki artış 2011 yılı üçüncü çeyreğinde gözlenmiştir (BDDK, 2008: 20).

4.2.1. Kriz Sonrası Bankacılık Sektörünün Makro ve Mikro Göstergeleri

Finansal devamlılık makro gösteriminin bir alt boyutu olarak şekil 14'te görülen hesaplamalar bankacılık sektörünün makro gösterimi ile sektöre yönelik ifade edilen göstergelerin ekonomik iradesinin sürdüğünü belirtir. Bankacılıktaki yatırım yapanların kalitesindeki olumlu artışın devam etmesine rağmen faiz zararlarına ayrılan paydaki azalma ve faiz haricinde yaşanan giderlerin yükselmesiyle birlikte karlılık durumu düşmüştür. Kullanılan kredi sayısının artmasına rağmen sermaye yeterlilik rasyosundaki düşüş, legal ve amaca yönelik rasyolardan fazla olmuştur. Planlanan döviz fazlası ile birlikte planlanmayan döviz fazlası sayesinde dövizde değer kaybı yaşanmıştır. Bankacılıktaki nakit akışının yeterli olması, kredilerdeki ilk iki vade dönemleri için hem TL'de hem de dövizde legal oranların üzerinde olmasına karşın nakit akışının para karşılığında kullanılan değerli eşyalardaki düşüşü, dönüşümün sağlanmasında nc olmuştur (TCMB Finansal İstikrar Raporu, 2011: 52).

şekil 14. Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporu, Kasım 2011: 20.

Bankacılık sisteminin sahip olduğu müşteri portföyü, yerel kaynakların var olan kredi miktarına oranı, işlem yapan müşterilerin toplam müşterilere oranı, işlem yapan müşterilerden farklı olarak özel işlem yapan müşterilerin toplam müşterilere oranı ile sabit kurların mal varlığı içerisindeki dağılımı üzerinden yapılır (Tiryaki, 2012: 162).

İşlem sırasındaki kredilerin yapılan tüm krediler içerisindeki dağılımı, bankacılıktaki yatırımcıların değerinin gösteren dağılımdır. İşlem sırasındaki kredilerin toplam krediler içindeki dağılımı çizelge 30'da da görüldüğü gibi 2008 krizi sonrası artış göstererek %5,3'e çıkmıştır. Fakat Türkiye'de yaşanan 2000-2001 krizleri sonrasında alınan tedbirlerle birlikte, işlem sırasındaki kredi oranında yaşanan artış 2008 krizinde yüzeysel kalmış ancak 2010 yılında ise %3.5'a gerilemiştir (Tanınmış, Yücememiş ve Sözer, 2011: 46).

Çizelge 30. Türkiye'de Bankacılık Sisteminde Aktif Kalitesi (%)

	2008 Aralık	2009 Aralık	2010 Aralık
Takipteki Krediler (brüt)/Toplam	3,7	5,4	3,7

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Mayıs 2011: 13.

Bankaların faaliyetlerini düzgün bir şekilde devam ettirmeleri, finansal sistemde meydana gelebilecek olumsuzluklara karşı önlem almaları ve en önemlisi de beklenmedik zararları yani riskleri karşılayabilmek için yeterli bir sermayeye sahip olmaları gerekmektedir. Bu sermayenin yeterli olup olmadığı sermaye yeterlilik oranı ile ölçülerek belirlenir (Uzunoğlu, 2011: 185).

Çizelge 31. Türkiye’de Bankacılık Sistemi Sermaye Yeterlilik Oranları (2008-2010)

Oranlar	2008	2009	2010
Özkaynaklar/((Kredi+Piyasa+Operasyonel Risk İçin Gerekli Sermaye Yeterliliği)*12.5)*100	18,1	20,9	19,2
Özkaynaklar/Toplam Aktifler	11,7	13,3	13,4
(Özkaynaklar-Duran Aktifler)/Toplam Aktifler	8,3	9,8	10,3
Net Bilanço Pozisyonu/Özkaynaklar	-7,4	-17,9	-17,8
(Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynaklar	1	0,3	0,3

Kaynak: Ege ve Yaman, Ocak 2017: 175.

Banka karlılığı en genel tanım olarak yatırımcılardan elde edilen kar ile daha önce yatırım yapan ancak sonrasında yapmayan müşterilerin maliyetleri ve hukuki sorumluluklarının toplamı arasındaki farktır (Güngör, 2007: 42). Bu karlılığın gelişmesi, bankacılıktaki yatırımcıların kar etmesi, faiz gelir gider dengesinin yaşanması ve faiz dışı gelir gider dengesi üzerinden belirlenir (Tiryaki, 2012: 163).

Çizelge 32. Türkiye Bankacılık Sistemi Karlılık Oranları (2008-2010), (%)

Oranlar	2008	2009	2010
Net Dönem Kar(Zarar)/Toplam Aktifler	1,8	2,4	2,2
Net Dönem Kar(Zarar)/Özkaynaklar	15,4	18,3	16,5
Sürdürülen Faaliyetlerin Vergi öncesi Kar(Zarar)/Toplam Aktifler	2,2	3,0	2,7

Kaynak: Ege ve Yaman, Ocak 2017: 177.

Türk Bankacılık sektörünün çizelge 32’de görüldüğü gibi etkin bir karlılığa sahip olup olmadığını ifade eden bu oranlardan, Net Dönem Karı (Zararı)/Öz kaynaklar oranı ile bankaların etkin bir yatırım yapıp yapmadıklarını belirleyerek 2007 yılı sonunda bu oran %19,5 iken 2008 yılında %15,4’e düşmüş; Net Dönem Kar(Zarar)/Toplam Aktifler oranı ise 2007 yılında 2,6 iken 2008’de 1,8’e düşmüştür. Karlılık oranlarının 2008 finansal krizi öncesi dönemde yükselişe geçtiği, krizin hissedilmeye başladığı 2008 yılında ise düşüş yaşadığı ve 2009’la birlikte toplanma eğilimine girdiği durumu karşımıza çıkar (Ege ve Yaman, 2017: 164).

Çizelge 33. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları (2009-2010), (%)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
İlk Beş Banka	63	63	66	66	55	57
İlk On Banka	81	85	86	89	74	83

Kaynak: TBB Bankalarımız 2010, Mayıs 2011: 31.

Çizelge 33’te görüldüğü üzere 2009- 2010 arasında ilk beş ve ilk on bankanın toplam yatırımcılar ve toplam yatırım yüzdeleri değişmemiş, kredilerde yüzdeleri ise 2009 yılında ilk beş bankada %55 olurken bir sonraki %57’ye yükselmiştir. İlk on bankada ise 2009 yılında %85 olan yüzde 2010 yılında %86’ya yükselmiştir (TBB Bankalarımız, 2015: 30).

5. 2008 FİNANSAL KRİZİ KARŞISINDA ALINAN ÖNLEMLER VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

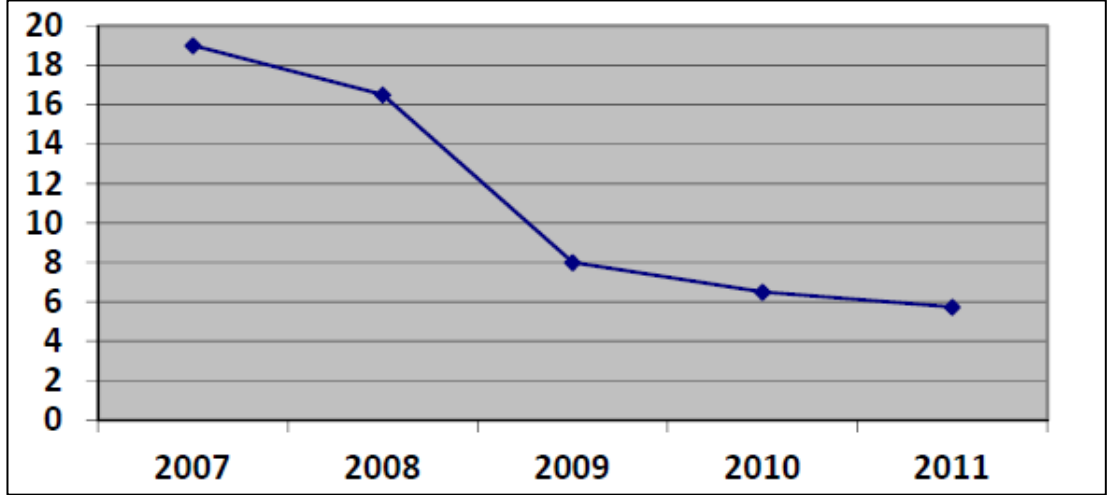
2008 finansal krizinin en önemli nedeni, sermayenin üretimden çekilip finans sektörüne doğru kayarak kapitalizmin malileşmesi olarak nitelenen bu durumla iktisadi etkinliklerin ağırlık merkezinin üretimden çıkarak finansal sisteme kayması olmuştur (Foster, 2008: 45). Bu durum üretimin yerini nakit paraya bırakmasına ve dünya üzerinde finansal dengenin bozulmasına neden olmuştur. Üretimle ilişkisi olmayan bu yeni sermaye aktarımı dünya üzerinde ekonomik krize yol açan nedenlerin başında gelmiştir (Yıldırım, 2010: 53). IMF ve Dünya Bankasının Çalışmaları 2008 finansal krizini önlemede yetersiz kaldığı; krize neden olan nakit akışını kontrol etmenin veya üretime çevirmenin yolları tüm dünya milletlerince ortak çıkarlar doğrultusunda büyük çaplı tedbirleri gerekli kılmıştır. 2008 küresel finansal krizi yaşanırken Türkiye ekonomisinde seyreden getirisi düşük faizi, yüksek katma değer vergisi getirmeyen yanlış yönetilen finansal politikalar ile yaşanan krizde, ekonomik sistemde büyüme sağlanması için üretim teknolojisi ve yönetiminde özellikle kısa vadede yabancı sermayeye yer verilmiştir. Yapılan nakit akışı mevcut işlemlerde ortaya çıkan açığı kapatıp enflasyonu düşürürken sermayenin yanlış dağılmasına ve üretimin ve yatırımın azalmasına neden olmaktadır. Türkiye ekonomisi sabit getirisi olan fonları tercih etmesi gerekirken faizi yüksek nakit akışına yönelmiş ve böylece üretim-tüketim dengesini bozarak işlemlerde ciddi oranda açık verilmesine engel olamamıştır (Yeldan, 2013: 136). Sürekli ithalat yapan Türkiye ekonomisi, GSMH’de yeterince ilerleme kaydedememiş veya küçük çaplı bir iş imkanı oluşturabilmiştir. Ekonominin bu denli hassaslaşması yaklaşan krizin habercisi niteliğindedir.

5.1. 2008 FİNANSAL KRİZİ KARŞISINDA TÜRKİYE’DE ALINAN ÖNLEMLER

2008 finansal krizi sonrası gelişmiş ülkeler aldıkları önlemlerle bilanço sorunlarını çözmeye yönelirken, gelişmekte olan ülkelere ise sermaye akımları ve buna bağlı olarak makro finansal riskleri yönetmeye yönelik tedbirler tasarlamışlardır.

2008 krizi sonrası ekonomide yaşanan daralma sürecinde hem küresel piyasalarda likidite olmaması, sorunlu aktiflerin varlığı ve sermaye eksikliklerinin giderilmesi hem de piyasa şartlarının iyileştirilerek piyasalara olan güvenin tekrar sağlanması amacıyla tüm dünyada önlemlerin alınması öngörülmüş ve küresel krizden etkilenen gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye için de krizin etkilerinden arınmak amacıyla önlemler alınmasını gerekmiştir. Çünkü Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde 2008 finansal krizi finansal sistemden çok reel sektörü etkileyici rol oynamıştır. Bu noktada Türkiye’de Merkez Bankası ve Hükümet tarafından alınan önlem paketleri aracılığı ile likidite destekleri, vergi ve prim destekleri, üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri, finansman desteklerini sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla para ve maliye politikası amaçlı destekler sağlanmıştır. Türkiye’de söz konusu durum şu şekilde gelişme göstermiştir. 2008 küresel krizi öncesi Türkiye’de yaşanan 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında ülkede artan enflasyon oranını düşürmek için arttırılan faizler ile karlı imkanlar arayak diğer ülkelerin fonları için de avantajlı bir ortam yaratılması amaçlanmıştır; girişi artan bu fonlar sayesinde döviz TL karşısında ucuzlamış, değerlenen TL ithalatı kolaylaştırarak sanayi sektöründe teknolojiye bağlı üretimi arttırmıştır. Fakat bu süreçte Türkiye’deki sermaye, uluslararası sermaye karşısında düşük bir pozisyonda yani eşitsiz bulunduğu için, ülkede cari açık artmış ve emek verimliliğine dayanan büyüme nedeniyle işsizliği arttırarak Türkiye’de ülke ekonomisi 2001-2007 sürecini bu şekilde kapatmıştır. Türkiye’de ekonomik ortam bu şekilde gelişme göstermesine rağmen, kaynağını ABD’deki mortgage piyasasından alan 2008 küresel krizi ile dünyadaki tüm pazarlarda ortaya çıkan daralma hali ile Türkiye’de verimlilik artışına dayalı büyüme sürecini oluşturan Güçlü Ekonomiye Geçiş programının zincirleri kırılmış, reel sektör başta olmak üzere Türkiye ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenle, küresel kriz sürecinde Türkiye de tüm dünyada olduğu gibi kendi faiz oranlarını ilan ederek şekil 15’te görüldüğü gibi 2008 Kasımından itibaren politika faiz oranlarında indirime gitmiştir (Sarpkaya, 2009: 63). 2008 yılının üçüncü çeyreğinden 2009’a kadar yaşanan küresel kriz tesirindeki dönemde nakit akışı sorununu çözmek için Eximbank sayesinde yerli kaynaklar arttırılarak üreticiye bir nevi can suyu niteliğindeki faiz oranı sıfır olan krediler verilmiş ve vergi yükümlüklerinin yerine getirilmemesinden kaynaklanan borçlar yapılandırılmıştır (Apak ve Güneş, 2009: 15).

Enflasyonda yaşanan düşüş, özel nihai tüketim harcamaları düşüşü ve ekonomik durgunluk merkez bankasının gecelik borçlanma faiz oranlarında da hızlı bir faiz indirimine gitmelerini sağlamıştır. Bu durum gecelik piyasa faizlerinin aşağı yönlü oynaklığını arttırarak, çok kısa vadeli sermaye girişlerinin Türk lirası üzerindeki aşırı değerlenme baskısını da ortadan kaldırıcı bir rol oynamıştır (Başçı, 2012: 80).

Şekil 15. Türkiye’de Faiz Oranlarındaki Değişim (2007-2011), (%)

Kaynak: Keskin, 1999: 37.

Uygulana para politikası tedbirlerinin yetersiz kalması sonucunda uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı ile maliye politikası araçları olan kamu gelir ve harcama politikalarına dayandırılmış olup; Türkiye’de finansal sektörden çok reel sektöre sıçrayan kriz sonucunda özel kesim yatırım ve tüketim harcamalarındaki azalışa bağlı oluşan talep daralmasının önüne geçilmek amaçlanmıştır (Kaya ve Kaygısız, 2015: 180).

2008 finansal krizinin küresel ekonomide yarattığı daraltıcı etki sonucunda Türkiye’de cari dönem ekonomik gelişmelere duyarlılık etkisi büyük olan dolaylı vergilerde yaşanan düşüş 2009 yılında Türkiye’deki bütçe dengeleri üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmış; bu kapsamda Türkiye ekonomisinde orta vadede önlemlerin alınmasını gerekli kılmış ve 16 Haziran.2009’da Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “*Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim*

Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar” ile bazı sektörleri kapsayacak ÖTV ve KDV indirimlerine gidilmiştir. Türkiye’de kamu gelirleri kapsamında hükümetin aldığı önlem paketlerinden olan bu kanalla; ekonomik kalkınmanın hızlanması, istihdamın artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farkının en aza indirilmesi hedeflenerek yatırım teşviki amaçlanmıştır (Apak ve Güneş, 2009: 17).

2008 finansal krizinin yarattığı uluslararası ekonomilerdeki problemler, bankaların iç borçlarındaki faizlerinde büyük oranda azalmaya yol açmıştır. Ancak bu durum Türkiye bankalarındaki iç borçlanmanın dış borçlanmaya göre daha fazla olmasına neden olmuştur. Yaşanan iç borçlanmanın vade sayısının yüksek olması riski büyük ölçüde azaltmıştır (Kaya ve Göze, 2015: 184). İç borçlanmayı önlemek ve özel sektörün banka ile ilişkisini düzenlemek için oluşturulan Kredi Garanti Fonu, bankalar tarafından kurum ve kuruluşlara verilebilecek kredi miktarının %60’ına garanti sağlayıp bu kurum ve kuruluşlara destek olurken bankaların finansal işlemlerini sağlıklı bir şekilde yapılandırmıştır. Bu fon ile krizin yarattığı enflasyonun baskısı bankalar üzerinden kaldırılmıştır (Apak ve Güneş, 2009: 21).

2008 finansal krizi sonrasında alınan ekonomik önlemler kapsamında ayrıca ARGE teşvikleri kapsamı genişletilmiş; genç ve kadınların istihdamı konusunda kolaylıklar getirilmiştir.

Ülkemizde küresel krizin olumsuz etkilerini en aza indirmek için uygulamaya konulan bu 6 adet ekonomik pakete ek olarak; yedinci önlem paketi ise istihdam paketi şeklinde karşımıza çıkmıştır. İş sahibi olmayan bireylere uzun dönem hedefi olarak bir meslek alanında yetiştirmeyi, kısa dönem hedefi olarak ise geçici istihdam sağlamayı hedefleyen bu paket ile Türkiye iş kurumu kanununda değişiklikler yapılarak; İŞKUR çalışma grupları, mesleki faaliyetleri arttırılarak çok sayıda işsiz istihdamını sağlamak amaçlanmıştır

5.2. Türk Bankacılığında Basel 1, Basel 2, Basel 3 Süreçleri

Uluslararası finans piyasalarında yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan risklerin minimum düzeyde etki yaratması amacıyla yapılan düzenlemelerden ilki 1930’lu yıllarda kurulan Uluslararası Ödemeler Bankası yani BIS’tir. BIS bünyesinde ise, 1970’lerde Bretton Woods sisteminin çökmesiyle terk edilen sabit kur sistemi ve

1974'te yaşanan petrol krizine bağılı olarak döviz ve bankacılık piyasasında yaşanan dalgalanmalar; öz olarak bu süreçte finansal piyasalardaki kur, faiz ve fiyatlardaki dengesizliğe çözüm bulmak amacıyla 1974 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi kurulmuştur (Özçalık, 2015: 48).

Basel komitesi standartlarının kanuni bir yaptırımı olmayıp; temel amacı bankacılık sektöründe uluslararası anlamda kriterler belirleyerek ekonomide düzen ve devamlılığı sağlayacak misyon ve vizyonlar edinmektedir.

5.2.1. Basel 1 Süreci

Basel Bankacılık Denetim Komitesinin ilk ayağı olan 1988'de kurulan Basel1, küresel anlamda işlem yapan bankaların risk yönetimleri ile mevcut sermayeleri haricinde bağlantı kurarak bankacılık sektöründe denge sağlanmasını hedeflemiştir (Kıraç ve Akardeniz, 2015: 359). Yaşanabilecek krizlere karşı bankaların gücünü arttırmak için mevcut sermayelerinin oluşabilecek risklerini müşterilerine %8 oranında aşağı olamayacağı anlamına gelen sermaye yeterliliği rasyosu meydana getirilmiştir (Aydeniz, 2010: 41). W.P. Cooke (1977-1988 yılları arası Basel Komitesi Başkanı)'a ithafen oluşturulan sermaye yeterlilik rasyosu, Cooke Rasyo olarak isimlendirilmiş ve

$$\text{SermayeYeterliliğiRasyosu} : \frac{\text{ToplamSermaye}}{\text{KrediRiski}} \geq 8\% ,$$

olarak belirlenmiştir (Koç, 20103: 41). Pek çok ülkenin denetim otoriteleri tarafından kabul edilen Basel1, küresel ekonomide dengenin sağlanması için önemli bir misyon yüklenmiştir (Tiryaki. 2012: 81). 1997'de Basel1'e getirilen yeni düzenlemeyle birlikte piyasa riskini de kapsayan yeni oran belirlenmiş;

$$\text{SermayeYeterliliğiRasyosu} : \frac{\text{ToplamSermaye}}{\text{KrediRiski} + \text{PiyasaRiski}} \geq 8 \text{ şeklini almıştır.}$$

Basel1'in öncelikli işlevi bankaların oluşturduğu kredi risklerini dengelemek olduğundan banka müşterilerini ve diğer risk unsurlarını birbirinden ayırıp her birine %0 ile %100 arasında ağırlık belirlemiştir (BCBS The Basel Committee's Response to the Financial Crisis: Report to the G20, October 2010: 6). Basel1'e göre bir

bankanın taşıdığı riskle, müşterilerinin ve risk taşıyan diğer unsurların ayrıştırılıp beş farklı risk ağırlığı kullanılarak çarpma işlemi yapılmış ve böylelikle risk ağırlığı düşürülerek tüm bankalarda aynı düzende uygulanmış, standart bir sermaye düzenlemesi getirilmiştir (Özçalık, 2015: 47).

Basel1 ile Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü'ne üye ülke hükümetlerine %0 aynı üye ülkelerin bankalarına ise borçlanmaları halinde %20 risk ağırlığı vermesine rağmen OECD'ye üye olmayan ülkeler için ise %100 risk öngörmüştür. Böyle bir mevcut yöntemi bünyesinde barındıran Basel1 ile tanımlanan kredi riski ve piyasa riskini ölçmedeki bu durum; bankacılık risklerini ölçmede yetersiz kalmış, bilhassa OECD'de yer almayan ülkeleri olumsuz etkileyerek bu ülkeler için daha fazla sermaye gerektiği düşüncesine yol açmıştır. Böylelikle bu ülkelerdeki sermaye maliyetinin daha yüksek olmasına neden olmuştur (Değirmenci, 2003: 115).

Basel1'de uygulanan tüm bu durumlar sonucunda; risk temelli uygulanan maddi kaynağın öngörülen veya ön görülemeyen azalmalar karşısında mevcut durumla başa çıkma gücü doğru olarak tanımlanamamış ve sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksiklikler, bankacılık sektörünün hızla artan ihtiyaçlarına yeterince cevap verememesi ile ortaya çıkan sorunlar sonucunda Basel2'nin düzenlenmesi öngörülmüştür (Baş, 2010: 13).

5.2.2. Basel 2 Süreci

Basel 1'deki boşlukların doldurulması amacıyla Basel Bankacılık Denetleme Komitesi tarafından yeni sermaye anlaşmasını ifade eden Basel2 çıkarılmıştır. Basel2'nin öncelikli amacı risk taşıyan durumlar karşısında sermayenin kontrolünü sağlamak ve yine odağına riski alarak kredileri fiyatlandırmak üzere bankalarda bulunması gerekli olan taban sermayeyi risk oranına göre belirlemektir. Genel itibariyle Basel2 kapsamında bankacılık sektöründe; borçlu ile verilen kredinin değeri önemsenmiş, bunun akabinde sektörde ortak bir kredi anlayışının oluşturulması hedeflenmiş, piyasada düzen ve devamlılık, açıklık ve netlik beraberinde rekabeti arttırmak temel hedef olmuştur. Buna karşın belirlenen kriterler küresel anlamda aktif olan veya yeterince aktif olmayan bankalar üzerinde çeşitli tesirler uyandırmıştır (Özince, 2005: 20).

Basel2’de yapılan değişiklikler temel sermaye gereksiniminin yeniden tanılanması, denetim mekanizması hakkındaki incelemeler ve piyasadaki disiplinler yaklaşım olarak üç ana blogta incelenebilir (Demirkol ve Abol, 2012: 257).

Basel2’nin ilk yapısal bloğu olan askeri sermaye gereksinimi ile birlikte; Basel1’de uygulanan tek tip sermaye yeterliliği ölçümünden vazgeçilmiş ve tek tip kredi risk ölçüm yöntemi de değiştirilerek piyasa riski ölçümüne operasyonel riskler de dahil edilmiş; ayrıca operasyonel risk sermaye yeterliliği ölçümünde de kullanılmıştır. Dolayısıyla sermaye yeterlilik rasyosu, toplam sermaye ve risk faktörleri üzerinden belirlenmiştir (Özçalık, 2015: 53).

$$\text{SermayeYeterlilikRasyosu} : \frac{\text{ToplamSermaye}}{\text{KrediRiski} + \text{PiyasaRiski} + \text{OperasyonelRisk}} \geq 8$$

Basel2’nin ikinci yapısal bloğu olan denetim otoritesinin incelenmesiyle birlikte bankaya ve denetçiye özel görevler verilecektir. Bu görevlerden belki de en gereklisi bankaların kredi sistemi içerisindeki risk faktörlerinin çeşitli küresel kurumlar tarafından denetlenmesinin zorunlu kılınmasıdır. Bu kapsamda banka yöneticilerin misyonlarına kendi bankalarının iç yönetim sistemini güçlendirmeleri gerekliliği eklenmiştir (Çelik vd. 2008: 22).

Basel2 uzlaşısının 3. yapısal bloğunun piyasa disiplini ise birinci yapısal blok olan sermaye denetimi ve ikinci yapısal blok olan denetim otoritesi sürecinin incelenmesinden oluşur (Özçalık, 2015: 54). Bankalara ait anapara ile bu paranın yeterliliği ve risk faktörlerinin düzeni konusunda kamuoyunu bilgilendirmesi gereken bu blog ile bankaların karşılaştırılması ve böylelikle finansal açıklığın sağlanması hedeflenir (Baş, 2010: 77).

BDDK, Türkiye’de bankacılık sektöründe aktif olarak çalışan tüm bankaların temel kuruluşlarını ve kredi sağlama kriterlerini Basel2 düzenlemeleri ile birlikte sağlam ve etkili bir fırsata dönüştürülmesini gerekli görmüştür. Fakat Türkiye OECD üyesi olup bu durum avantajlarından yararlanarak Hazine tahvillerinin banka bilançolarındaki ağırlığı %0 olmasına rağmen, Basel 2 hükümlerinin uygulanmaya başlamasıyla bu avantajını kaybederek Türk bankacılığında sermayeye olan gereklilikte artış yaşanmıştır (Özince, 2005: 20).

Uygulanan Basel2 standartları çerçevesinde bankaların sermaye yeterlilik oranlarını hesaplamada içsel risk derecelendirme sistemleri ile sahip oldukları kredi ve faaliyet riskleri daha rahat tespit edilerek bankaların asgari sermaye ihtiyaçları azaltılmış olacaktır (Özince, 2005: 20). Basel2'nin getirdiği düzenlemelerle birlikte artık kredi kullanacak kurumların ve kullanılacak kredinin riski maliyeti etkileyecektir. Kredi kullanacak kurumların kredi puanları düştükçe bankalar daha fazla risk almış olup karşılığında daha çok teminat isteyecek ve krediyi kullanıcıdan yoksun bırakacaktır. Bu durum kredi puanı düşük kurumların kredi kullanırken daha fazla maliyet gereksinimine yol açacaktır (Arslan, 2008: 64).

Çizelge 34. Basel1 ve Basel2 Şartlarının Karşılaştırılması

Basel1	Basel2
Yalnızca kredi ve piyasa risklerinin dikkate alınması	Kredi riskinin daha kapsamlı bir biçimde ele alınmasına ek olarak operasyonel riskinde dikkate alınarak SYR'nin riske daha duyarlı hale getirilmesi
Kredi riskine ilişkin katsayıların belirlenmesinde OECD üyesi olan ve olmayan ülke ayrımı	Kredi riskinin ölçülmesinde kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke ve kuruluş için verdiği derecelerin kullanılması
Tek bir risk ölçüm yönteminin kullanılması	Her bir risk kategorisi için alternatif yöntemlerin varlığı nedeniyle sağlanan esneklik yanında, bankalarının içsel risk ölçüm yöntemlerinin kullanılmasının özendirilmesi
Tüm finansal kuruluşlara aynı yaklaşım	Risk yönetiminin önemine yapılan vurgu ve yetkililerin risk yönetiminden sorumlu tutulması
Yalnızca minimum SYR'ye yapılan vurgu	SYR yanında üçlü yapı gözetme denetiminin önemi ile piyasa disiplininin gerekliliğine yapılan vurgu ve ilgili düzenlemeler

Kaynak: Değirmenci, 2003: 37.

Basel2 çerçevesinde açıklanan risk ölçüm modellerini kullanmayan bankaların artan sermaye ihtiyaçları, kredi maliyetlerini arttırıp müşterilerin bu durumdan olumsuz etkilenmelerine neden olacaktır (Özince, 2005: 21).

5.2.3. Basel 3 Süreci

Basel2 kuralları tam işlerlik kazanmadan 2007 ortalarında çıkan küresel finansal krizin etkileri bu durumu küresel boyutta istek ve beklentileri karşılamaya itmiş; dolayısıyla 2008 finansal krizinin küresel anlamda maliyeti ve sıkıntılı geçmesi nedeniyle bankacılık ve finans kesiminin gelecekte karşılaşılabilecek krizlere karşı daha dirençli olmasını sağlamak amacıyla; likidite, sermaye kalitesinin arttırılması, ekonomik konjonktürün dikkate alınması ve sermaye yükümlülüğünün arttırılması gibi reformları gerekli kılmıştır (BDDK, 2010: 4).

Basel 1 ve Basel 2 düzenlemeleri; temel olarak bankaların risk yönetim verimliliğini arttırarak, küresel ve ulusal krizleri önlemek ya da krizlerin oluşturduğu hasarı en aza indirmeye yönelik olarak hazırlanmalarına rağmen, mortgage kaynaklı 2008 finansal krizi ile Basel2 düzenlemelerinin bu hedeflere uygun hareket edemediği ortaya çıkmış; bu nedenle de Basel Komitesi, 2008 finansal krizinin ardından getirdiği Basel3 komitesiyle birlikte; bankaların bulundurması gereken sermaye miktarlarını yükselterek, orta vadede ekonomik büyümeye katkı sağlamak amacıyla bankacılık sektöründe döngüsel sermaye tamponu ile koruma sermaye tamponunu oluşturmuştur (Gürel vd., 2012: 25). Basel3 hükümlerinin daha nitelikli sermaye getirmesiyle anapara ve kaybetme riskine karşı oluşturulan çekirdek sermaye içerisinde ödenmiş sermaye işlevini görürken diğer sermayelerin işlevi ise anaparanın hesaplanmasında indirimi sağlamaktır. Getirilen sermaye tamponu ile ekonomik çevrelerin pozisyonlarına göre bulunmasına gerek duyulan sermaye oranına %0-%2.5 arasında destek sağlanacaktır. Ayrıca getirilen nakdi düzenlemeler ile taban seviyeler %100 olacak şekilde nakit ihtiyacını karşılaması ve düzenli ödeme yapılan fonlara dahil edilmesi ile 2018 yılına kadar bir uyum hedeflenmiştir (BDDK, Aralık 2010: 2). Sonuç olarak Basel3 hükümleriyle bankacılık sektöründeki yasal öz kaynakların hesaplanması, finansal kaldıraç, likidite ve ilişkili diğer konular ile ilgili düzenlemeler yapmıştır.

5.2.4. Türkiye’de Basel1, Basel2, Basel3 Kriterlerine Uyum Süreci

Basel1 kriterlerine göre bir bankanın kullanıcının kredi talebine olumlu yanıt vermesi için mevcut yerel kaynakların, kredinin riskli olması ve piyasalardaki durumunun toplamına bölünmesi dikkate alınıp çıkan sonucun bankanın sermayesinin %8’ine eşit ve %8’den daha fazla olması gerekmektedir. Bir banka kullanıcısının kredi talebine olumlu yanıt alabilmesi için Basel1’de kredinin riskli olması ve piyasalardaki durumuna bakılması yeterli olurken Basel2’de operasyonel risk de eklenerek değerlendirilmiştir. Bu durum bankaların kredi verirken daha seçici davranmalarına ve kendi sermayelerini güçlü tutmalarına da yol açacaktır. Arslan (2008)’e göre mevcut kriterlerin tam anlamıyla yürütülmesi için bankaların ve kredi sağlayan kuruluşların finansal anlamda ortaklık kurmalarını veya kendi ekonomilerini güçlü tutmalarını gerektirecektir. Bu nedenle Türk bankacılık sektörü için Basel2 kriterleri doğrultusunda bankacılığın ve piyasalardaki başarı devamlılığının, açıklığın ve denetimin rekabeti arttıracacağı düşünülerek piyasada disiplinin ve verimliliğin artırılması amaçlanmıştır (Özince, 2005: 19).

Çizelge 35’te görüldüğü üzere, Sermaye Yeterliliği Uzlaşmaları ve Türkiye’nin Basel2 yol haritasında; 2008 ile birlikte fiilen kredi ve operasyonel riskler için basit yaklaşımlar; 2009 ile birlikte de ileri ölçüm yaklaşımları kullanılması planlanmış olmasına rağmen bu durum gerçekleştirilememiştir (Ezgi Aslan Külahi vd., 192). 2012 Temmuz başından itibaren Türkiye’de uygulamaya konulan Basel2 kuralları çerçevesinde bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranları yükselmeye başlamış, ayrıca bu süreçte likidite ve kaldıraç düzenlemelerine de gidilerek, böylece Basel3’e hazırlık sürecine geçilmiştir (TCMB Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2012: 35).

Çizelge 35. Sermaye Yeterliliği Uzlaşıları ve Türkiye'nin Basel2 Yol Haritası

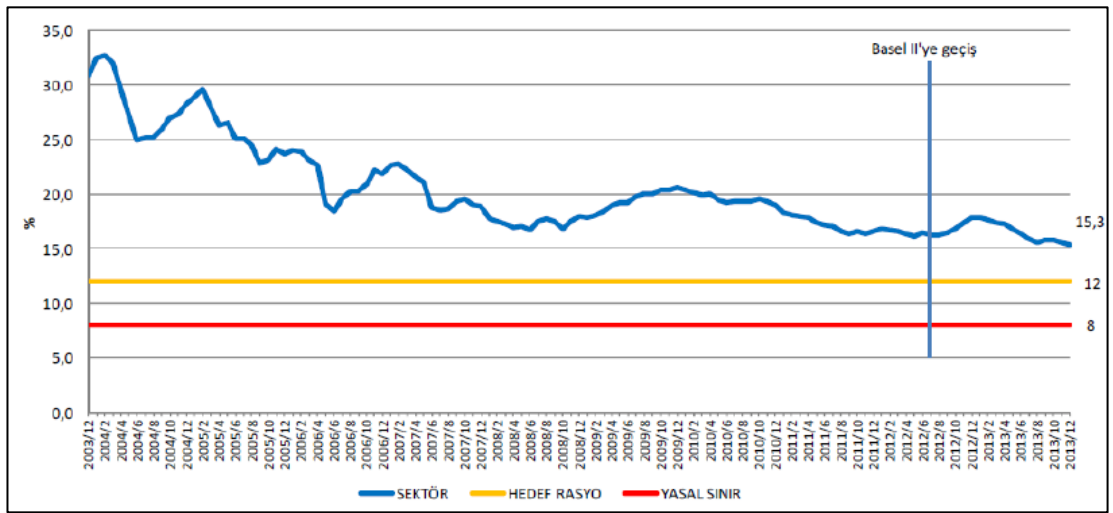
Sermaye Yeterliliği Uzlaşıları	
1988	Basel1 düzenlemesinin yayınlanması
1992 Sonu	Basel1'in uygulanması için belirlenen son tarih
Ekim 1998	Ana sermayeye dahil edilmesi kabul edilen enstrümanlar
Haziran 1999	Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi-1. taslak
Ocak 2001	Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi-2. taslak
Nisan 2003	Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi-3. taslak
Haziran 2004	Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi-Nihai Metin
2007 Başı	Uygulamaya Geçiş(G-10) üç yıllık geçiş dönemi başı
2009 Başı	Kredi riski için İDD,operasyonel risk için GÖY yaklaşımlarının uygulamaya başlanması
Basel2 Yol Haritası	
Haziran 2006	Operasyonel, kredi, piyasa ve likidite risklerine dair düzenlemelerin BDDK tarafından yayınlanması
Mart 2007	Basel2 ve alt düzenlemelerin, Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinin yayınlanması
Aralık 2007	Basel 1ve Basel2 hesaplamalarının paralel uygulanması
2008	Basel 2 hükümlerinin yürürlüğe girmesi, bankaların kredi riskine ilişkin standart yöntem ile operasyonel riske ait temel gösterge yaklaşımını zorunlu olarak kullanması
2012	Kredi ve operasyonel riske ait ileri ölçüm yöntemlerinin izin süreci başlangıcı

Kaynak: Gökçen, 2012 : 102.

Türk bankacılık sektörünün Basel2'ye uyum sürecinde etkili olan BDDK, bu amaçla bankacılık sektöründeki risk yönetim anlayışı ile uygulamalarının gelişmiş ülkelerdeki ve Avrupa Birliği'ndeki standartlara ulaşması amacıyla çalışmalar yürütmüş ve bu amaçla yayınlanan yönetmelik ve tebliğler ile risk yönetimi ile ilgili düzenlemeler başta olmak üzere sektörün maksimum fayda sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla BDDK öncülüğünde; bankacılık sektöründe kar dağıtımının sınırlandırılması ve karların banka içlerinde bırakılmasının teşvik edilmesi sonucunda

bankaların bilançolarında toplam ödenmiş sermayelerinin yaklaşık iki katı kadar yedek akçe oluşumu sağlanmış, sektörün güçlü öz kaynak yapısı korunmuştur.

Şekil 16’da gördüğü üzere bankacılık sektörünün Haziran 2012 itibariyle sermaye yeterlilik oranı %16,5 düzeyinde sağlanmıştır (BDDK, 2012: 41). Bankacılık sektörünü etkileyen riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli kaynağa sahip olunmamasını gösteren sermaye yeterliliği oranı, bankaların riskler karşısındaki dayanıklılık halini göstermektedir (Akgüç, 2012: 459). Şekilde Haziran 2013 dönemini ise, sektörde 1 Temmuz 2012’de uygulanmaya başlanan Basel2 hükümleri etkisiyle, sermaye yeterliliği rasyosu %16,3 düzeyinde gerçekleşirken, Eylül 2013’te ise %15,7 düzeyine inmiştir (BDDK, 2012: 47-48).

Şekil 16. Türk Bankacılık Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (2003:12-2013:12).

Kaynak: BDDK, 2012: 51.

Şekil 16’da görüldüğü üzere söz konusu bankaların yasalarca belirlenen oranların üzerinde olan sermaye yeterlilikleri gerilemiştir. 2013 Eylül ayı da dahil olmak üzere bu gerilemeye rağmen birlikte anaparanın toplam yerli kaynaklar içerisindeki payı %85,3 olmuştur. Bu durum yerli kaynakların yüksek kaliteye sahip olduğunu göstermektedir.

Basel2 ile birlikte eklenen bu olumlu etkilere rağmen, bankacılık sektörüne getirdiği maliyetleri de mevcuttur.

Çizelge 36. Basel2'nin Türk Bankacılık Sektörüne Getirdiği Maliyetler

Yeni Sermaye Düzenlemesinin Beklenen Etkileri	Getirdiği Maliyetler
Sermaye ihtiyacı artacaktır.	Kamuoyunu bilgilendirme ihtiyacı ve maliyeti artacaktır
Risk yönetimi daha önemli olacaktır.	Gerekli risk yönetim sistemlerinin kurulması için maliyet gerekecektir.
Otorite ile daha iyi ilişkiler geliştirilecektir.	Gerekli verilerin toplanmasının maliyeti devam edecektir.
Piyasa ve kredi kurumları arasındaki ilişki iyileşecektir.	Sistemlerin ve personelin etkin çalışması için maliyetler devam edecektir.
Piyasa riskinin anlık ölçülmesi mümkün olacaktır	Sermaye boyutunda kısıtlayıcı ciddi tedbirlerin uygulanması
Uluslararası standartlarda rating sisteminin uygulanması gerekmektedir.	Risk derecelendirme firmaları

Kaynak: Bolgün ve Akçay. 2009: 104.

Çizelge 36'da gördüğü üzere Türk bankacılık sektöründe Basel1'de riskin fazla olması borç sahibinin de içerisinde bulunduğu kategori ile ilişkilendirilirken Basel2'deki yaklaşım, kriterlerin küresel bir istatistik kurumu tarafından belirlenmesini ve standart olmasını gerektirmiştir. Basel1'de Türkiye, OECD üyesi olduğundan Hazine tahvillerinin banka bilançolarındaki ağırlığı %0'dır ve kullanılan kredilerin %20'si kadar da sermaye imkanı sağlaması gerekmektedir. Basel2 ile getirilen standart kriterler sebebiyle Türkiye'nin ülke puanı düştüğü için Hazine tahvillerinin banka bilançolarındaki ağırlığı %100'e çıkmış ve yabancı sermaye ihtiyacı gittikçe artmıştır. Bu durum yabancı sermaye sahiplerince Türkiye'deki yatırımlarının daha riskli görülmesine yol açmış ve Türkiye'nin finansal maliyetlerini yükselttiğinden yabancı sermaye imkanlarını kısıtlamıştır. (Gökçen, 2012: 78). Sonuç olarak Basel2 hükümlerinin uygulanmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'de OECD üyesi olma avantajını kaybederek sermayeye olan gereklilikte artış yaşamıştır (Özince, 2005: 21).

Basel3 ile Türk bankacılığına getirilen yeniliklere yüksek düzeyde adaptasyonun sağlanması, 2001 yılında Türk bankacılığında yaşanan kriz sonrasında yapılan düzenlemeler sayesinde olmuştur (Gürel vd., 2012: 25). Küresel krizle birlikte gelişmiş ülke sermayelerinin yeterli ve istenilen düzeyde olmaması nedeniyle, mevcut sermayenin değerini ve görünürlüğünü arttırmak için çekirdek sermaye kavramıyla anapara içerisindeki zararı karşılama potansiyeli yüksek unsurlar tanımlanmıştır (TCMB Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2012: 56). Buradan yola çıkarak Basel3 kuralları çerçevesinde oranlanan sermaye yeterliliği ve çekirdek sermaye yeterliliği ikilisi arasındaki uçurum Avrupa ve ABD bankalarına göre Türkiye bankalarında yüksek değildir. Basel3'te sermaye niteliği ile ilgili değişikliklerin yapılması, 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle fonlarda sermaye olarak nitelendirilen miktarların kendinden beklenen işlevi yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır. Yaşanan küresel krizden sonra OECD ülkeleri arasında bankacılıkta kamusal maddi desteğe gereksinim duymayan tek ülke Türkiye'dir (BDDK, 2010: 55).

5.3. Türk Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu (2010-2016)

ABD'deki mortgage piyasasındaki işleyişten temelini alıp önce likidite krizi olarak başlayıp sonrasında küresel bir hal alan 2008 krizi, 2009 son çeyreğine kadar tüm dünya ekonomilerinde etkisini göstermiş, 2009'da %0,6 oranında dünyada yaşanan daralmanın ardından 2010'da bu oran %4,8 büyüme olarak kendini göstermiştir. Bu süreçte gelişmiş ülkelerde finansal sektörün işlevselliğini arttırmak amacıyla uygulanan likidite ve sermaye desteğini sağlamaya yönelik genişletici para politikaları ile iç talebi destekleyen maliye politikaları bu ülkelerin toparlanmalarını hızlandırmış, gelişmekte olan ülkelerinse büyümelerini arttırarak uluslararası ticarete yeni bir soluk getirmiştir (TBB Bankalarımız, 2015: 1). Bu duruma bağlı olarak uluslararası piyasalardaki dengesizlikler nedeniyle 2010'un ikinci yarısından itibaren riskler ve belirsizliklerde artış yaşanmış, başta Avrupa Birliği üyesi ülkelerin finansal kurumlarında mali sorunların devam etmesi, kamu kesimi borçlanma oranının GSYİH'ye oranının yüksek olması ve ekonomi politikalarına duyulan güvensizlik nedeniyle kriz, borç krizi halini almıştır (TBB Bankalarımız, 2015: 1).

2010 süresince uluslararası finansal sistemde yaşanan bu gelişmelere rağmen 2011 Türkiye ekonomisinde iç talep hızla büyümüş, tasarruflar düşüş göstererek kamu

borçlanma ihtiyacı düşmüş ve kamu kesimi borç stokunun GSYİH'ye oranı gerilemeye devam etmiş; bu durum kamunun kaynak talebini bankacılık sektöründe düşürmüş olmasına rağmen yurtdışı piyasalardan sağlanan kaynak girişlerinin sürmesi nedeniyle bankacılık sektörünün özel sektöre kullandığı kaynaklarda artış oluşturmuştur. Ekonomideki bu durumu Türk bankacılık sektörü de desteklemiş, bu süreçte bankacılık sektöründe şu gelişmeler yaşanmıştır:

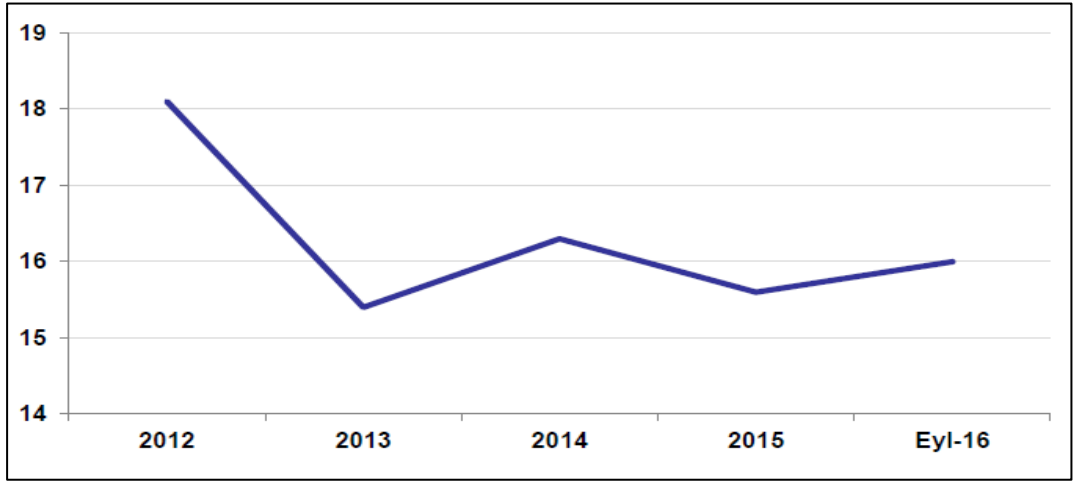
- Yatırım yapan, mevduat kazandıran ve kalkınma sağlayan bankaların toplam müşterileri %9 oranında yükselmiş ve aktif kullanıcıların GSYİH'ye oranı ise %90'a çıkmıştır.

- Çeşitlenen kredi portföyü ile kredilerin %68'i kurumsal, % 32'si bireysel kredilerden oluşmuş; kredi riski nominal ve toplam kredilere oran olarak düşmüştür.

- Bankacılık sektörü net karı %10 azalmıştır (TBB Bankalarımız, 2015: 4-5).

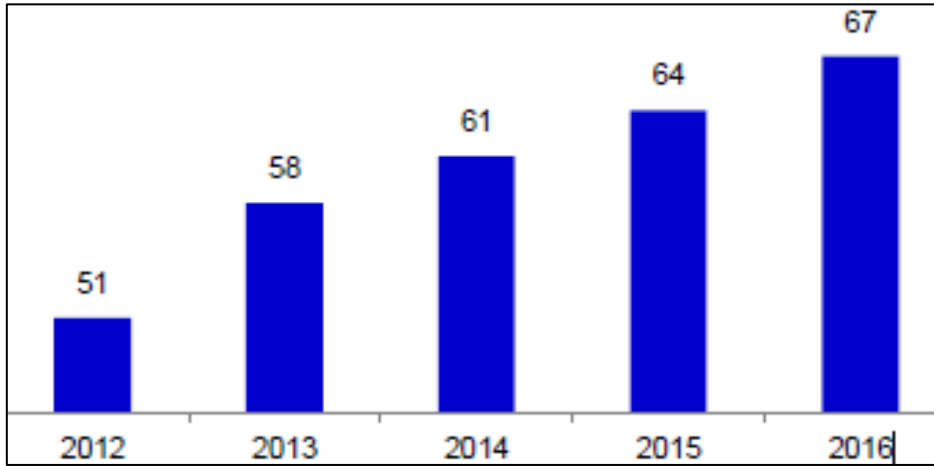
2012'nin ilk çeyreğinde küresel ekonomide gelişmekte olan ülkeler ve AB finansal sektöründeki kırılganlıklar dolayısıyla kamu borç stoku yüksek düzeyde seyrettiği için uluslararası borç stoku bu süreçte de yüksek seyretmiş ve bu süreçte de uluslararası ekonomide riskler ve belirsizlikler artmaya devam etmiş; bu da küresel anlamda büyümeyi yavaşlatmıştır. Bu durum küresel anlamda işsizliği arttırmış, gelişmiş ülkelerin Merkez Bankaları piyasalara likidite pompalayarak faiz oranlarını düşük seviyelerde tutmayı başarmışlardır. Uluslararası piyasalarda yaşanan bu gelişmelere paralel olarak Türkiye ekonomisinde de büyüme yavaşlamış, tasarruf açığı küçülmüş, işsizlik oranındaki gerileme durmuş, cari açık küçülerek, dış borç stokunun GSYİH'ye oranı artmıştır (TBB Bankalarımız, 2015: 2-3).

2012'nin üçüncü çeyreğini kapayan süreç olan Temmuz 2012'den itibaren Türkiye'de bankacılık sektörü kapsamında uygulamaya konulan Basel 2 kuralları çerçevesinde sermaye yeterlilik rasyosu şekil 17'de görüldüğü gibi %18,1 düzeyinde sağlanmıştır. 2013'e gelindiğinde ise sermaye yeterlilik rasyosu; stoklanan kredideki büyük artış, yabancı sermayelerin Türk lirası bazında değer kazanması ve bireysel kredilerdeki risk faktörünün fazla olması bu oranı %15,4'e geriletmiştir (TCMB Finansal İstikrar Raporu, 2012: 56).

Şekil 17. Türk Bankacılık Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (2012- 2016:10), (%)

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sektörü 2012- 2016 Eylül, Aralık 2016: 47

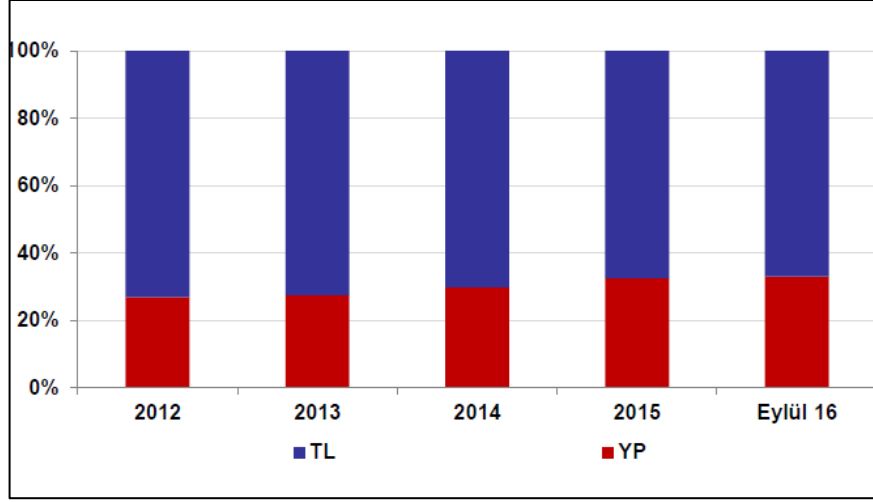

Şekil 18. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi/ GSYİH (2012- 2016), (%)

Kaynak: TBB Bankalarımız 2016, Mayıs 2017: 23

Türk bankacılık sektöründe 2016 başı ile birlikte kredi hacmi nominal olarak %17, sabit kurlarla %11 artarak 1.747 milyar TL olmuş ve kredilerin GSYİH’ye oranı şekil 18’de görüldüğü gibi, 2012’de %51 iken 2013’te %58’e yükselmesi ilgili dönemin Mayıs ayı sonrasındaki TL’de yaşanan değer kaybına bağlı olarak 2012-2016 süresindeki en yüksek oran olup; bu oran 2015’te %64 iken 2016’da %67’ye yükselmiştir. Şekil 19’da görüldüğü gibi 2016’da bankaların kullandırdıkları kredilerin %65’i TL, %35’i ise yabancı para krediden oluşmuştur (TCMB Finansal

İstikrar Raporu, 2014: 31). İlgili bu oran, 2014'te %70 Türk lirası kredisinden oluşurken, %30 oranlı yabancı para kredisi olarak belirlenmişken 2014'ten 2016'ya yabancı para kredilerin TL karşısında artış gösterdiğini kanıtlar (TBB Bankalarımız, Mayıs 2015: 18).

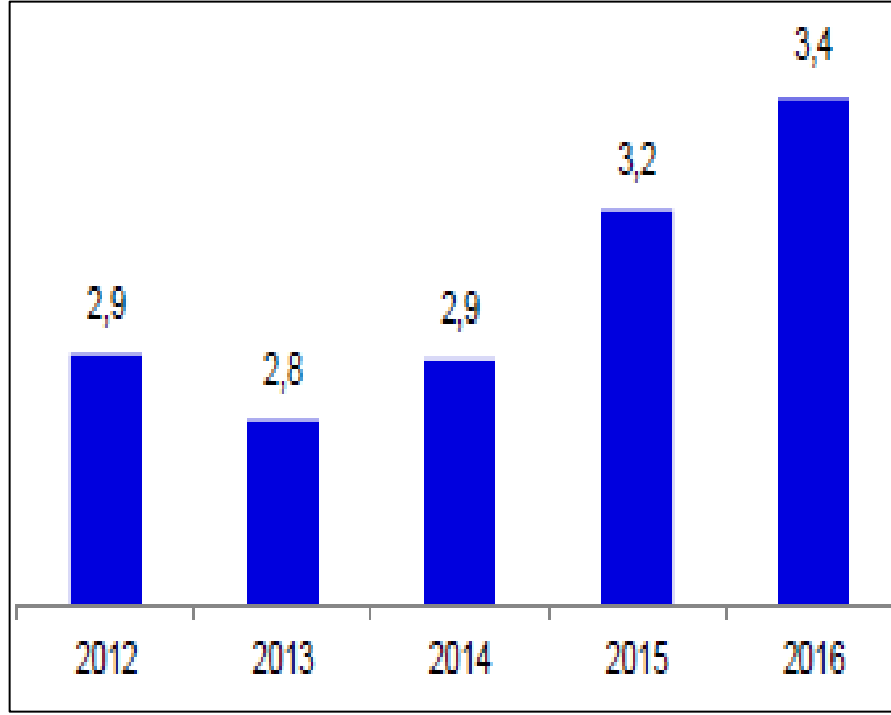
Şekil 19. Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Türk Lirası/ Yabancı Para Oranı (2012- Eylül 2016), (%)

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sektörü 2012-2016 Eylül, Aralık 2016: 54.

2008 finansal krizi sonrası 2011-2014 süresince AB ve ABD ülkelerinde krizin finansal sektör üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla uluslararası alanda uygulanan makroekonomik politikalarla desteklenen ekonomik büyüme ve bu süreçte artan borç stokunun taşınması amaçlanmasına rağmen, ilgili dönemin uluslararası ekonomik özellikleri ise küresel risklerde hızlı ve sürekli artış, özel sektöre yapılan yatırımların düşmesi ve bankacılık sektörü karlılığında daralma olarak meydana gelmiştir. Ayrıca bu süreçte küresel anlamda alınan önlemler bankacılık sektöründe ciddi maliyetler yaratmıştır (TBB Bankalarımız, Mayıs 2015: 11).

Uluslararası ekonomik sistem ve finansal piyasalarda yaşanan tüm bu gelişmeler Türk bankacılık sektöründe 2014 sürecindeki kredi büyümesini yavaşlatmış; çünkü bu süreçte alınan önlemler Merkez Bankası'nın fonlama maliyetinin artmasına neden olup, kredi faizlerini yukarı çekmiştir. Artan faizlere, kredilerdeki azalan vade oranı eklenince, bireysel krediler azalmıştır. Banka

bilançolarının yarısından fazla bir oranı mevduat ile finanse edilme yoluna gidilmiş ve kredi büyümesi ile mevduat büyümesi arasındaki fark daralmış bu süreçte bankacılık sektörü risklerine karşı duyarlılık artmıştır (TBB Bankalarımız 2014, 2015: 13).

Şekil 20. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski (Takipteki Krediler/Toplam Krediler (2012- 2016), (%))

Kaynak: TBB Bankalarımız 2016, Mayıs 2017: 24.

Türk bankacılık sektöründe çizelge 37’de görüldüğü gibi, 2013 sonrası sektöre eklenen katılım bankaları ile faaliyet gösteren banka sayısı toplamda 2013’te 45 iken, 2014’te 51 olmuştur. 2015’te 52’ye çıkan faaliyetteki bankaların 34’ü mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 3’ü kamusal sermayeli, 3’ü ise özel sermayeli bankalardan oluşmuştur. Bu durum 2014 ile karşılaştırıldığında özel sermayeli bankalar 2014’te 11 iken, 2015’te 9’a düşmüş, yabancı sermayeli bankalar ise 2015’te 2 adet artmış ve katılım bankaları da bir adet artış göstermiştir. 2015 ile 2016’da bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar karşılaştırıldığında ise bankacılık sektörünü oluşturan tüm bankaların sayısı aynı kalmıştır.

Çizelge 37. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar
(2013- 2016)

Bankalar	2013	2014	2015	2016
Banka Sayısı	45	51	52	52
Mevduat Bankaları	32	34	34	34
Özel Sermayeli Bankalar	11	11	9	9
Kamusal Sermayeli Bankalar	3	3	3	3
Yabancı Sermayeli Bankalar	17	19	21	21
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	13
TMSF’ deki Bankalar	1	1	1	1
Katılım Bankaları	-	4	5	5

Kaynak: TBB Bankalarımız 2015, Mayıs 2016: 13; TBB Bankalarımız 2016, Mayıs 2017: 20.

2015 yılı genel ekonomik durum ve bankacılık sektöründe yaşanan gelişmelere gelindiğinde ise bankacılık, kredi kapasitesini %20 oranında sabit kurlar ise %14 arttırarak ekonomik büyümeyi desteklemiştir. KOBİ için ve proje desteği sağlamak amacıyla kullanılan ticari krediler, ferdi kredilerin azalmasını hedefleyerek alınacak önemlerin ve faiz oranlarının artmasına ortam hazırlamıştır (TBB Bankalarımız, 2016: 11). Bu süreçte bankacılık sektörü öz kaynakları sektörün risklerine göre daha yavaş artış gösterirken; sektörün karlılık oranı azalarak bankaların piyasa değeri düşmüş, şekil 21’de görüldüğü gibi net yabancı para pozisyonu düşük seviyede kalmıştır.

15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilmek istenilen Darbe girişimi sonrasında Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörünün oluşabilecek şoklar karşısında güçlü olduğu, sektörün kesintisiz olarak hizmet vermeye devam ettiği, ekonomide yaşanabilecek duraklama eğilimleri karşısında sektörünün kredi faaliyetlerine etkin bir şekilde devam edebilmesi için gerekli önlemlerin alınmıştır (TBB Bankalarımız 2016, Mayıs 2017: 16). Türkiye iç politikasında yaşanan bu sürece dış politikada gerçekleşen; ABD’nin genişletici para politikasını sınırlandırmak için faiz oranlarını

yükseltmesi sonucu TL’de yaşanan değer kaybı, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye çıkışı, Türkiye’nin komşu bölgelerinde meydana gelen siyasi dalgalanmalar ile uluslararası par ve sermaye piyasalarında meydana gelen dalgalanmalar eklendiğinde Türkiye’de 2016’nın ikinci çeyreği ile birlikte kredi derecelendirme kuruluşları tarafından Türkiye’nin kredi notu yatırım yapılabilir seviyesinin altına düşürülmüştür.

6. SONUÇ

Finansal kriz kavramı piyasalardaki durgunluk, bunalım veya buhran olarak değerlendirilirken öngörülemeyen olumsuzluklarla ülke ekonomisini etkileyen olaylar olarak nitelendirilmektedir.

Finansal kriz olgusunun ortaya çıkışındaki ana etkenler; makroekonomik politikalarda alınan yanlış kararlar, finansal yapıların istikrarsızlığı, denetim ve iyileştirme çalışmalarındaki yetersizliklerdir. Ayrıca piyasadaki asimetrik enformasyon ve ahlaki çöküntü gibi olguların azaltılmasına yönelik gerekli önlemlerin alınmaması da finansal kriz olgusunun ortaya çıkmasındaki faktörlerdendir.

Finans kuruluşlarının gerçekleştirecekleri işlemler öncesinde sahip oldukları bilginin dahilinde gerekli kararları almaları; asimetrik enformasyon faktörünün piyasalar için ne derece büyük bir önem arz ettiğini 2008 finansal krizi göstermektedir. Bankaların bilançoları, borsadaki ve finansal ölçekteki kötüleşmeler global boyutta bir gerileme süreci ortaya çıkarmıştır. Bankalara olan kredi talebinde artış gözlemlenirken bankalar faiz oranlarını yükseltip verdikleri kredilerin risk oranlarını değerlendirme noktasında yetersizlik göstermişlerdir.

2008 yılında dünya çapında etkisini gösteren kriz, ABD'deki mortgage kredi uygulamalarında bankalar risk oranı yüksek, ödeme imkanı düşük kişi ve kuruluşlara kredi imkanı sağlamıştır. Bankalar, kredilerden doğan alacakları ise teminat gösterip söz konusu emlak tahvillerini yüksek faizle satmıştır. Bütün bunlara ek olarak 2008 küresel krizi ile denetleme ve iyileştirmeden sorumlu kurumların finans sektöründe kendilerine verilen sorumluluk oranında etkin bir rol oynayamayıp yüksek oranda mortgage kredilerine sınır getirilememiştir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke kurumlarının finansal performanslarını değerlendirmeleri global ekonominin akışının belirlenmesinde öneme sahip bir noktayken bu kuruluşların yaptıkları değerlendirmelerde finansal kazanımlarını ön planda tutmalarından kaynaklanan sorunlar meydana gelmiştir.

ABD ekonomisi bütün dünya ekonomisi üzerinde etkinliğe sahip olan büyüklüğe sahip olması, yaşanan olumsuz durumların global ölçekte etkilerinin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

2008 finansal krizi, ABD başta olmak üzere global ölçekli bir etki yaratması neticesinde ülkeler ve uluslararası finans kuruluşları risk almaktan kaçınan yatırımcıların sektörden uzaklaşması veya yatırım miktarında azalmaya gitmişlerdir. Bu durumla beraber gerileyen üretim ve tüketim miktarları, piyasadaki güvensizlik ekonomik daralmayı beraberinde getirmiştir. Bu durumdan olumsuz etkilenen kurumların bazıları iflaslarını duyururken kimisi kamulaştırılarak, kimisi de satın almalarla varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Global ölçekte etki uyandıran 2008 Finansal Krizi'nin getirdiği olumsuzluklar Türkiye ekonomisinin yapısında da etkin olmuştur. Bankacılık sektörü olası finansal krizler karşısında oluşan krizlere kıyasla daha kısa sürede daha yoğun etki etme yapısına sahiptir. Bu noktadan çıkışla, Türkiye'de finansal hareketlilik bakımından önde gelen bankacılık sektörü, 2008 Finansal Krizi sonrası bütün dünyadaki büyük ve küçük çaplı bankaların çok ciddi zarara uğramalarına, hatta iflaslarına karşın; 2000-2002 krizi sonrası yapılan reform uygulamalarıyla yeniden yapılandırılmış olması neticesinde bu krizi çok az bir hasarla atlattır. 2008 yılı, son çeyrekte Türkiye'deki ekonomik aktivitenin azalmasına paralel sektörde daralmaya gidilmesine gerekliliği doğmuştur. Bütün bunlara karşın 2009 yılında Türk Bankacılık Sektörü net gelirini ve kar oranını arttırarak yılı sonlandırmıştır.

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların 2008 krizi sonrası kar oranlarında bir azalma gözlemlenmiş olsa da bankalar mevcut varlıklarının etkin kullanımı neticesinde bu kayıplarını gidermeyi başardıkları gözlemlenmektedir.

Kriz sonrası global ölçekteki bu olumsuzluğa paralel olarak, Türkiye ekonomisinde de olumsuz koşullar meydana gelmiştir. Türk Lirası, Dolar ve Euro karşısında değer kaybetmiştir. Piyasada artan belirsizlik hedefli yatırım ve tüketim hareketlerinin ertelenmesine sebebiyet vermiştir. Bunun yanında kamu maliyesinde etkinlik azalması yaşanırken üretimdeki kapasite artışına sınırlandırma getirilmiştir. 2006-2009 yılları aralığında hükümetin gelir oranlarında düşüş gözlemlenirken dönem içindeki harcamaların mevcut gelirden az olması bütçe açığının artmasına sebep olmuştur. Yaşanılan olumsuzluklara karşın süre gelen dış dengesizliklerden kaynaklı ekonomideki olumsuzluklar dış piyasaların durgunlaşmasına paralel olarak düzelmeye göstermiştir. İç talebin ve ithalatın daralması neticesinde petrol fiyatlarının gerilemesi

dış ticaret oranında pozitif yönlü harekete ve dış ticaret ağıının gerilemesine ortam hazırlamıştır.

Türkiye ekonomisi özelinde; ihraç edilen malların talep oranlarında gerileme gözlemlenirken meydana gelen küresel krizin olumsuz etkisi neticesinde global ölçekli kredi kuruluşlarının iflası veya büyük boyutta zarar yaşamaları uluslararası sermaye hareketlerini krizin merkezleri olan ülkelere kaydırmıştır. Bu durumda ekonomisi gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelere, ülke dışı kredi kaynaklarında gerilemeye neden olmuştur. Banka faaliyetleri bakımından ise finans sisteminde global ölçekli belirsizlik neticesinde yüksek kredi maliyetleri, yurtdışı kaynaklı kredi olanağındaki azalma gibi sebeplerle bankalar kredi verme noktasında daha muhafazakar bir tutum sergilerken kobi, bireysel ya da kurumsal kredi talep oranlarında da paralel hareketler gözlemlenmektedir. Yine yabancı kaynaklı bankaların Türkiye'deki mevcut şubeleri 2008 finansal krizinden ana ülkelerinde etkilenmesine karşın yaşanan olumsuzluklardan etkilenmemişlerdir.

Türkiye bankacılık uygulaması özelinde 2008 finansal krizi; 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılanmasına yönelik alınan kararlar neticesinde karlılığını sürdürmeyi başarmış olmakla beraber sahip olduğu döviz likiditesi ile de 2008 finansal krizinde kısa vadeli toplam likidite oranını yüksek seviyelerde tutmayı başarmıştır. Bu noktada finansal krizin etkisinin en çok hissedildiği bankacılık hizmeti ise KOBİ kredileri olmuştur. Kredi türleri içerisinde tek düşüş yaşayan olmasına karşın 2009 yılında yükselişe geçmiş ve 2010 yılı ilk çeyreği itibarıyla en yüksek orana sahip kredi türü olmuştur. Aktifler ve öz kaynak bakımından 2008 yılı bir gerileme yarattıysa da 2009 yılında bu değerler 2007 yılındaki seviyeye çıkarılmıştır. Buradan, Türk bankacılık sektörünün; 2008 finansal krizinin etkisinden global ölçekli yıkım etkisine karşın fazla hasar almadığı gözlemlenmektedir.

2008 finansal krizi sonrası sektörün net faiz oranında daralmaya ve faiz dışı giderlerin artmasına karşın finansal sağlamlığının genel hatlarıyla devam ettiği gözlemlenmektedir.

Özetle Türk bankacılık sistemi; bankacılık sisteminin aktif kalitesi, sermaye yeterlilik oranı, bankacılık sistemi karlılık oranları, bankacılık sistemi yoğunlaşma

oranları bakımından 2008-2010 yılları aralığındaki veriler değerlendirildiğinde, 2008 finansal krizi sonrası kısa süreli bir çalkantı yaşanıp bu çalkantı verilere yansımış olsa da bu süreci takip eden iki yıl içerisinde aşağı hareketli bu sonuç yerini pozitif yönlü harekete bırakmıştır. Bunlara ek olarak 2008 finansal krizi sürecinde, Türk bankacılık sektörü şube ve personel sayısı bakımından diğer ülkelerdeki bankaların aksi bir eylemle artış göstermiştir, bu durum bankacılık sektörünün küresel krizden önemli boyutta etkilenmediğinin somut bir göstergesi olma niteliğindedir.

2008 küresel kriz sonrası IMF, yaşanan finansal krizin etkilerinin azaltılmasına yönelik iyileştirme çalışmalarını acil, kısa vadede uygulanabilir para politikaları ve uzun vadede uygulanabilir para politikaları olarak üç dereceye ayırarak değerlendirmiştir. Acil dönem olarak değerlendirilen iktisadi politikalar incelendiğinde; finansal krizi kontrol altına almaya ve mevcut ekonomik sisteme olan güvenin yeniden kazanılmasına yönelik piyasalara likidite sağlanması, finansal zorluk yaşayan mali ve reel sektör kuruluşlarına destek verilmesi gibi etkinliği kısa sürede ortaya çıkacak uygulamalar önerilmektedir. Kısa vadeli uygulanabilecek politikalarda ise mevcut reel ekonominin aldığı hasarı en düşük seviyeye çekmeye yönelik kısa vadeli faiz oranları başta olmak üzere faizlerin aşağı çekilmesi, vergi kolaylığı sağlanarak sıcak para girişinin artmasının hedeflenmesi gibi eylemlerde bulunulması önerilmektedir. Uzun vadede uygulanabilecek iktisadi politikalarda ise global ölçekte finansal yapının yeniden düzenlenebilmesine yönelik ülkelerin kendi finansal uygulamalarını güçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir. Yine 2008 finansal krizi sonrasında Basel komitesi tarafından Basel3 düzenlemeleriyle de bankacılık sektöründeki yasal öz kaynakların hesaplanması, finansal kaldıraç, likidite ve ilgili diğer konular ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Özetle 2008 finansal krizinin ülkemize olan etkilerinin azaltılmasına yönelik finansal politikalar uygulamaya başlanmıştır. Finansal uygulama için getirilen tedbirler ise; likidite destekleri, vergi prim destekleri, üretime ve ihracat için verilen kredilerin garanti desteklerinin verilmesi, finansman sağlanması için verilen desteklerin artırılması, büyük çaplı projelere yönelik yapılan yatırımların artırılması, bölgesel ve sektörler için teşvikin artırılması, genel ölçekli teşvik sisteminin uygulanmasıdır.

2008 finansal krizi karşısında gelişmekte olan ülkelerin kararları ve önlem paketleri önem arz etmiş; bu ülkelerden biri olan Türkiye de kendi aldığı önlemler

aracılığıyla özellikle bankacılık sektöründe BASEL kuralları, bankacılıkta ilişki noktasında sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturulabilmesi bakımından büyük bir öneme sahip olmuştur. Bankacılık sisteminde ki işleyişin istikrarlı olmasını hedefleyen Basel Bankacılık Denetim Komitesi, bankaların kurumsal yapısının dünya ile birlikte Türkiye’de yaygınlaşması noktasında ciddi oranda katkıya sahiptir. Basel Komitesi, kurumsal yapısı sağlam bir işleyiş uygulamalarının, üye ülkelerde bulunan bankalarca benimsenmesi konusunda bankacılık otoritelerine yardımcı olmaktadır. Global bankacılık sisteminin düzenlenmesi bakımından 1988 yılında ortaya konulan BASEL1, 2004 yılı itibarıyla yeniden düzenlemenin yapıldığı BASEL2 ile, sermaye gerekliliklerine ek olarak denetim sürecine yönelik iyileştirmelerin yapılması ve piyasada disiplinin etkinleştirilmesi hedeflenmiştir. 2008 finansal krizindeyse bu düzenlemelerin yetersizliği görülmüş olup, 2010 yılın itibarıyla BASEL3 üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 2008 finansal krizinden sonra revize edilen yasal düzenlemeler neticesinde finansal raporlama aşamasına yönelik sarsılan güvenin tekrar kazanılması hedeflenmiştir. Bu bağlamdan yola çıkarak ülkemizde ise UFRS, TFRS ve TMS konularına yönelik çalışmaların yapılmasıyla çok önemli bir yol kat edilmiştir. Türk Ticaret Kanunu üzerinde düzenlemelerin yapılması sonrası 2013 yılında uygulamaya giren mevzuat, kamu genelinin aydınlatılması noktasına değinerek kurumlarda şeffaflığın ve mevcut yönetim anlayışında kurumsallığa gidilmesi hedeflemektedir.

Sonuç olarak 2008 finansal krizi, bütün dünyada genelinde olduğu gibi Türk bankacılık sektöründe de olumsuz etkiye neden olmuştur, fakat bu olumsuzlukların diğer ülkelere oranla sınırlı kaldığını ve bankacılık sektörünün 2008 yılı sonrasında yapısını güçlendirerek yoluna etkinlikle devam ettiği görülmektedir. Türk bankacılık sektörü devamlılığını ve büyümesini sürdürmüştür.

Bu çalışma Türk bankacılık sektörünü krize sürükleyen sorunların yapısını ve boyutlarını değerlendirmeye alarak, yapısal ve uygulamadaki sorunların çözümlenmesi bakımından çok yönlü bir uygulamanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan bu çalışma neticesinde krizin önlenmesi ve ya hasarının minimize edilmesi noktasında sunulan güçlü bankacılık, güçlü ekonomi tanıtım ifadesinden anlaşıldığı üzere, bankacılık sektöründeki istikrar ve sağlamlık, en az mali disiplin, sürdürülebilir borçlanma, yönetilebilir dış açık ve doğru kur sistemi kadar önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle; kriz esnasında birinci öncelik, erimeye

başlayan finansal sisteme güvenin alınacak tedbirler dahilinde kısa sürede tekrardan kazanılması olmalıdır. Süreçteki tüm aşamalar bir bütün niteliğinde değerlendirilip, uygulanan yaklaşımın daha bütüncül ve sistemli olması, uygulamanın etkinliğini arttırmaktadır. Kriz tecrübesi, krizin yaşandığı süreçte, siyasi kararların alınması; mevcut etkinliğin, eşgüdümün olabilecek üst seviyede kullanılması, ekonomi işleyişin sürdürülmesini tek bir yerden organize etmek, itibarının korunması ve ulusal ölçekli kurumlarla işbirliğinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Uluslararası finans kuruluşlarının finansal bakımdan desteği ve teknik anlamdaki katkıları, pozitif yönlü bir etki yaratmasının yanında uluslararası güvenin sağlanmasında yardımcı olma özelliğindedir.

Bu noktada ortaya çıkan gereklilikler aşağıda haddelendirilerek sıralanmıştır.

- Kriz, sorunlu bankanın çözümlenmesi aşamasında pasif durumdaki uygulamalar yerine bankaların sorunlu hale gelmesinden önce hazırlanan erken uyarı sistemleriyle takip edilmesiyle süre ve maliyet etkinliğinde pozitif yönde etkileyecek şekilde fonksiyonel çözümlenmeye yönelik stratejilerin devreye sokulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- Finansal işleyişin gecikmeli olarak gerçekleşmesi, sorunlu bankanın zararını artırmasının yanında diğer bankaların da mevcut sorunlardan etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu durum sonucu kamunun üstleneceği maliyetler yükselmektedir. Bu noktada çözümlenme sürecinin hızlı ve etkin yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- Şartlar dahilinde yeni çözümlerin geliştirebilmesinin, sadece önceden denenmiş uygulamalarla sınırlandırılmayıp inovatif çözümlerin ortaya konmasının gerekliliği durumu ortaya çıkmıştır
- Çözüm üretmeye yönelik, mevcuttaki siyasi ortam, makroekonomi boyutundaki belirsizlikler noktasında, özellikle problemlili olan varlıklardaki problemlerin iyileştirilmesi noktasındaki girişimlere olumsuz yönde etki ettiği ve gecikmelere neden olduğu gözlenmiştir. Bu noktada krizin etkilerinin giderilmesi için dayanıklı yapıya sahip kamu finansmanının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- Krizlerin tekrar etmesinin önüne geçebilmek için bankaların finansal yapılarının revize edilmesine yönelik çalışmalara gerekli özveri gösterilmelidir.

Bankaların finansal yapıları konusunda baş gösteren sorunların süreklileşmesi kriz ortamının oluşmasında önemli etkenlerden biri haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Melike. (2002). Operasyonel Risk ve Yönetimi. *Bankacılar Dergisi*, 43, 530-544.
- Ağır, Hüseyin. (2010). *Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. Ankara: BDDK Kitapları.
- Akbulut, Ramazan. (Mayıs 2010). Son Yaşanan Küresel Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2, 45-68.
- Akdemir, Adem. (2015). Likidite Riski. TC. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akgüç, Öztin. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. (3. Baskı). Gerçek Yayınevi.
- Akın, Faruk., Ece, Nalan. (2009). Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, 153-168.
- Akman, Zehra Feryal. (2006). Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.
- Alkın, E. (2001). Büyüme, İstikrar, Yabancı Sermaye İlişkisi. Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye Semineri, TCMB, http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation.pdf
- Aloğlu, Ziya Tunç. (2005). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri. Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Altınöz, Utku. (2013). *Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri ve 2008 Krizi İçin TR-ABD Örneği*. İstanbul: Beta Basım.
- Andersen, A. (2001). *Risk ve Risk Yönetimi. Seminer Notları*, Ankara: Ziraat Basımevi.
- Apak, Sudi. Güneş, Yılmaz. (2009). Türkiye’de Kriz Döneminde Açıklanan Ekonomik Önlem Paketleri, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 43, 14-23.
- Arslan, İbrahim. (2008). Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18. 49-66.
- Artar, O.K. ve Sarıdoğan, A. A. (Haziran 2012). Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 1-15.

- Atay, Serdar. (2012). Batık Kredilerin Hesaplanması ve Ekonomik Krizlerin Batık Kredilere Etkisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finans Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ay, Hakan., Uçar, Öznur. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 1, 11-32.
- Aydeniz, Emine Şule. (2010). Basel2 Kriterlerinin KOBİ'lere Etkileri ve KOBİ'lere Sunulabilecek Çözüm Önerileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Cilt:11, Sayı:1.
- Aydın, Recep. (2003). Bankacılık Krizleri ve Türkiye. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Ayrıçay, Yücel. (2010). Ekonomik Krizin Sanayi Kuruluşları Üzerine Etkisi: İşletme Finansına İlişkin Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 171-193.
- Babuşçu, Ş. (2005). Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi. (1. Baskı). Ankara: Akademi Yayıncılık.
- Bakkal, Süreyya ve Alkan, Murat. (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bastı, E. (2009). 2008 Global Financial Crisis and The Turkish Financial System. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:18, Sayı:2, ss:89-103.
- Başçı, Erdem. (17 Aralık 2008). Yükselen Kriz ve Yükselen Piyasa Ekonomileri, TCMB Ekonomik Araştırmalar Formu: İstanbul.
- Başçı, Erdem., Sağlam, İsmail. Konut Piyasasındaki Sorunların Kökenleri Üzerine. Türkiye Ekonomi Kurumu www.tek.org.tr/dosyalar/calistay2009/
- BDDK. (2010). Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü, Sayı:4.
- BDDK. (2012). Finansal İstikrar Raporu, Sayı:28.
- BDDK. (Eylül 2011). Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:23.
- BDDK. (2008). ABD Mortgage Krizi. Çalışma Tebliği. Sayı:3. Ankara.
- Berk, N. (1999). *Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi*. YKB AŞ. Yayınları, Yayın No:4.
- Birdal, Murat. (17-19 Haziran 2009). Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri. Anadolu Econ'da 2009'da Sunuldu: Eskişehir.
- Bireysel ve İşletme Bankacılığı Ürün Geliştirme Müdürlüğü ADK Birim, Araştırma Bülteni, 2013.

- Blanchard, O.J., Faruquee H., Das, Forbes., Tesar. (2010). The Initial Impact of the Crisis on Emerging Market Countries. Brookings Papers on Economic Activity, s:263-323.
- Bocutoğlu, E., & Ekinci A. (2009). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. *Maliye Dergisi*, 156, 66-82.
- Celasun, Merih. (2002). *2001 Krizi ncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Coşkun, Metin. (2012). *Para ve Sermaye Piyasaları Kurumlar, Araçlar, Analiz*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Coşkun, Yener. (2009). Küresel Kriz Sürecinde Yatırım Bankaları ile Diğer Finansal Araçlarda Yaşanan Finansal Başarısızlıklar ve Kamusal Müdahaleler. *Bankacılar Dergisi*. 71, 1-16.
- Coyle, B., (2000). Introduction to Currency Risk. Financial World Publishing, United Kingdom.
- Çelik, Faik. vd. (Ocak 2008). Banka Sermaye Yeterliliğinde Basel2 Yaklaşımı ve Türk Bankacılığı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9, (1), 19-34.
- Çepeloğlu, Mehmet Cemal. (2015). Bankacılık Sektöründeki Birleşmelerin Bankaların Bilanço Yapılarına Risk Yönetimi Bakımından Etkisi: 2002-2012 Dönemi zerine Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çinko, L., Ak R. (2009). Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizleri'nin Anatomisi. Maliye Finans Yazıları. Yıl:23, Sayı:83.
- Çolak, Ömer Faruk. (2001). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı zerine Bir Eleştirisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15-30.
- Çolak, Ömer Faruk. (2012). Türk Bankacılık Sektörünün Şubat 2001 Sonrası Durumu ve Yeniden Yapılandırma Programı. Tartışma Metni: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Değirmenci, Nihal. (2003). Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı lkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Delikanlı, İ.U. (1998). Bankaların Denetimi ve Gözetimi: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamaları. Active, s.1-11.
- Demir, Faruk. vd. (2008). ABD Mortgage Krizi. BDDK Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Çalışma Tebliği. Sayı:3
- Eğilmez, Mahfi. (2010). *Küresel Finans Krizi*. (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Erdönmez, P. A. (Haziran 2002). Dünya Bankası Finansal Tüketicinin Korunmasına İlişkin İyi Uygulama İlkelerinin İlgili Mevzuat Çerçevesinde Ana Hatlarıyla İncelenmesi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 89, 92-118.
- Erdönmez, P.A. (2009). 2009 Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 85-101.
- Ertürk, Ahmet. (Temmuz-Ağustos-Eylül 2009). Yeni Yüzyılda Bankacılık; Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar. TMSF Çatı Bilimsel Yayın Organı. Yıl:4, Sayı:2.
- Foster, John Bellamy. (2008). *Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz*. (Çeviren: Çiğdem Çıdamlı), İstanbul: Kalkedon yayınları.
- Göçer, İ. (Haziran 2013). Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 29, 170-186.
- Göçer, İsmet. (2012). Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1-17.
- Gök, Aydan. (2011). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Küresel Mali Krizin Banka Sektörüne Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.
- Gökçen, Belgin. (2012). 2001-2010 Basel2 Krizleri ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri. Adnan Menderes Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Göker, Z. (2014). Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Risk. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 40, 103-116.
- Göktaş, Özlem Yılmaz. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik Oranları arasındaki Nedensellik İlişkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 2, 63-67.
- Günel, Mehmet. (2012). *Para Banka ve Finansal Sistem*. (4. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Güngör, B. (2007). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Karlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler. *İşletme ve Finans Dergisi*, 9, (9), 41-62.
- Gürel, Eymen vd. (2012). Basel 3 Kriterleri. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırma Dergisi*, 1, 3, 16-28.
- Heffernan, S. (1996). *Modern Banking Theory and Practice*, John Wiley & Sons, U.S.A. http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explnation.pdf

- Işkın, S.A. (2012). *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetimi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kalkan, A.Y. (2014). Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bankacılık Krizleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Bankacılık ve Finans Bölümü Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca C. (2014). Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırmalı Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, (1), 263-286.
- Karluk, S. R. (2014). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kasman, Saadet. (2003). The Relationship Between Exchange Rates and Stock Prices: A Causality Analysis. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 2, 70-79.
- Kaya, Dilek. Kaygısız, Ayşe. (2015). 2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 26, 11, 171-194.
- Kazgan, G. (2013). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme* (Genişletilmiş 4. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Keskin, E. (1999). 1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler. *Bankacılar Dergisi*, 33, 27-42.
- Kıraç, Fatih., Akardeniz Erhan. (2015). Basel Kriterlerinin Türkiye’deki Bankacılık Sektörüne Yansımaları: T. Vakıflar Bankası T.A.O. Örneği. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3, 12, 357-371.
- Koç, Selahattin. (2013). Bankaların Karşılaştıkları Riskleri Yönetmedeki Etkinliği: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, 165, 275-279.
- Korkmaz, S., Gövdeli, Y.E. (2005). Türk Bankacılığında Alternatif Pazarlamasında Eğitimin Önemi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 240-256.
- Köksel, Bilge. Tuğçe, Yöntem. (Ocak-Haziran 2014). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:43, ss:107-131.
- Köne, Aylin., Çiğdem. (2003). Para Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2).
- Külahi, Ezgi Aslan vd., (2012), Türkiye’de Baasel1,2 ve 3 Kurallarına Uyum Süreci. *Dergi Park Akademik Öneri Dergisi*, 185-200.
- Madhani, Pankaj M. (2009). Bankruptcy of Lehman Brothers; A Pointer of Subprime Crisis. *The Accounting World*. 33-39.

- Mishkin, F.S. (1995). Understanding Financial Crisis: A Developing Country Perspective, NBER Working Paper No:5600.
- Mishkin, F. (2004). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson Addison Wesley. (7. Baskı).
- Nanto, D. K. (2010). The US Financial Crisis: Lessons from Japan [http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation. pdf](http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation.pdf)
- Naude, Wim. (2009). *The Financial Crisis of 2008 and the Developing Countries*, United Nations University.
- Oker, Lamia. (2003). Bankacılık Krizleri ve Türkiye'deki Durum. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özçalık, Melih. (2015). *Bankacılıkta Basel 1, Basel 2, Basel 3 Uygulamaları. Bankacılık Sistemi Finansal Araçlar, Riskler ve Krizler*, Ankara: Ekin Yayın Dağıtım.
- Özerkek, O. (2006). Basel 2 Kriterlerinin Türk Bankacılığında Risk Yönetimi ve Denetim Süreçleri Üzerindeki Etkisi ve Örnek Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özince, Ersin. (2005). İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler. *Bankacılar Dergisi*, 55, 15-27.
- Özkan, G. Küresel Mali Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım. [http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation. pdf](http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation.pdf), Erişim:12.05.2009.
- Parasız, İlker. (2009). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (9. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Platt, R. B., (1986). *Controlling Interest Rate Risk*. John Wiley&Sons, New York.
- Pusti, Müge. (2013). Krizlerin Anatomisi ve Türkiye'de 2001-2008 Finansal-Ekonomik Krizleri Üzerine Bir İnceleme. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Rose, P.S., Hudgins, S.C. (2005). *Bank Management & Financial Services*. Mc Graw-Hill New York.
- Sarpkaya, Suna Simla. (2009). Finansal krizler ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Sayım, F. ve Er, S. (2009). Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk. *TMSF Çatı Dergisi*, Sayı:22, 7-18.

- Selçuk , B. (2010). Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2).
- Seyidoğlu, Halil. (2016). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, İstanbul: Güzel Can Yayınları.
- Shah, S. (2003). Advanced Risk Management Seminar, Risk and Rewards.July, New York. http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroekonomic_explation.pdf
- Sönmezler, Gökhan, Gündüz, Orçun. (2009). *Küresel Krizin Sektörel Etkileri*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Stein, J. L. (2011). The diversity of debt crises in Europe. *Cato Journal*, 31(2). 04.11.2013, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj31n2/cj31n2-2.pdf>
- Şahin, Selcen Çalışkan. (2011). Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektöründe Etkileri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Şimşek, Kemal Çağatay. (2007). Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Takım, A. (2013). Küresel Krizin Türkiye’de Finansal Kesim Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:10, Sayı:35, s:337-352.
- TBB. (Aralık 2002). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB’nin Değerlendirme ve Önerileri, *TBB Bankacılar Dergisi*, Sayı:43.
- TBB. (Aralık 2016). Türkiye’de Bankacılık Sektörü 2012-2016 Eylül.
- TBB. (Mayıs 2008). Bankalarımız 2007. Yayın No:255.
- TBB. (Mayıs 2009). Bankalarımız 2008,. Yayın No:264.
- TBB. (Mayıs 2010). Bankalarımız 2010. Yayın No:264.
- TBB. (Mayıs 2015). Bankalarımız 2014,. Yayın No:311.
- TBB. (Mayıs 2015). Bankalarımız 2014,. Yayın No:311.
- TBB. (Mayıs 2016). Bankalarımız 2015,. Yayın No:314.
- TBB. (Mayıs 2017). Bankalarımız 2016,. Yayın No:321.
- TCMB. (Kasım 2011). Finansal İstikrar Raporu. Sayı:13.
- TCMB. (Kasım 2012). Finansal İstikrar Raporu. Sayı:15.
- TCMB. (Kasım 2014). Finansal İstikrar Raporu. Sayı:19.

- TCMB. (Mayıs 2012). Finansal İstikrar Raporu. Sayı:14.
- Tiryaki, Göksel. (Kasım 2012). Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2000 Türkiye Tecrübesi Işığında). Türkiye Bankalar Birliği. Yayın No:289. İstanbul.
- Topal, Gülşen. (2001). Ekonomik Krizlerin Bankacılık Sistemine Etkileri: Türkiye Örneği. Eskişehir.
- Toprak, Metin., Demir, Osman. (2001). Türk Bankacılık Sektörü Sorunlar, Krizler ve Arayışlar. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Sayı:2.
- Tuna, A. (Şubat 2010). Türk Bankacılık Sisteminin Rekabet Yapısı ve Piyasa Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Turgan, Erdem. (2013). 2008 Krizinin Avrupa Birliği Ülkelerine Etkisi ve Krizleri Önlemeye Yönelik Geliştirilen Mekanizmalar. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1,219-255.
- UNCTAD. (2009). The Global Economic Crisis: Systemic Failures and Multilateral Remedies, New York.
- Weaver, Karen. (2008). The Sub-Prime Mortgage Crisis-A Synopsis, Global Securitisation and Structured Finance. Deutsche Bank.
- Yeldan, Erdinç. (2013). Küreselleşme Süresince Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme (17. Baskı). İletişim Yayınları.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 12 (18). 47-55.
- Yiğitoğlu, Ali İhsan. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 115-125.
- Yücememiş, Tanınmış Başak., Sözer İnanç Asım. (2011). Bankalarda Takipteki Krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. Sayı:5, Cilt:3, ss:44-56.
- Yükseler, Z. (2009). *Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.